

RÁKOSI VIKTOR

ÚJ FAKERESZTEK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1917.

MINDEN JOG — A FORDÍTÁS JOGA IS — FENNTARTVA

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA.

Ezernyolezszáz kilencvennyolczat, a magyar szabadságharcz ötvenedik évfordulóját én is szérenyen megünnepeltem: egy könyvet írtam *Korhadt Fakeresztek* cím alatt.

A könyvem feladata volt hirdetni a névtelen hősök, a kicsiny szürke vértanúk dicsőségét, akiket mindenki elfeledett, akikről senki sem beszél, de akiknek csontjaiból emelkednek a nagy hadvezérek diadalkapui és győzelmi oszlopai.

Erről a könyvemről írta Bartha Miklós: *Ezzel a munkáddal örökemléket állítottál. Nekik is, magadnak is.*

És akkor nem sejtettem, hogy a jövőndő idők homályában, mint egy lesben álló vérengző fenévad, egy korszak várakozik reánk, mely a szabadságharcznál sokkal nagyobb mértékben próbára fogja tenni a magyar nemzet életerejét, polgári és katonai erényeit. Akkor nem sejtettem, hogy a munka, melyet férfikorom teljes erejével végeztem, Újra tollam alá fog tolni, mikor már deresedő fejjel és reszkető térdekkel kifelé megyek abból a rejtelmes erdőből, amelyet életnek neveznek.

Oh Istenem, mikor a *Korhadt Fakeresztek* megjelent, én arról álmodoztam, hogy íme, írtam

IV

egy könyvet a nemzet dicsőségéről és szenvedéseiről, a sors meg fogja nekem adni azt, hogy írhatok még egy könyvet a nemzet boldogságáról.

Álmaim szétfoslottak, reményeim füstbe mentek. Az ígéret földje helyett Golgotánkat járjuk. És én újra véres csatamezőkön járok, óriási temetőben zarándokolok és új fakereszteket állítok a hősök sírhalmára.

Budapest, 1917 július.

Rákosi Viktor.

A KŐSZÍVŰ ANYA.

Egy nyáron a feleségem fürdőre ment a gyerekekkel s itt hagyott engem Budapesten szalma-özvegynek, szívemre kötve, hogy nagyon takarékoskodjam, mert az élet drága. Jó tanácsait a szívemre vettem, de aztán csakhamar levettem onnan, magam mellé tettem és ott felejtettem a villamoson. Valaki bizonyára megtalálta őket és jól járt velük. Én ellenben még az este beültem a klubba és egy hónapi fizetésemet elferbliztem.

Ekkor aztán igazán dühbe jöttem és elhatároztam, hogy takarékoskodni fogok a végletekig. Ez elhatározásomnak első következménye lett, hogy lemondtam a kávéházzal és reggelizni Pandár Miklós kávéházába jártam. Ott volt közel a szerkesztőséghez, s a mi figyelmemet leginkább megragadta, rendkívüli, valósággal hollandi tisztasága volt. A tulajdonos Pandár Miklós tisztviselő volt, de soha senkinek megtudnia nem sikerült, hogy hol szolgál, ügylatszük készakarva titkolta, nehogy hivatalnoktársai rájöjjenek, hogy ő egy olyan úrifoglalkozás mellett még tisztességes üzletet is mer folytatni. Az üzletben ritkán mutatkozott, úgy üldögélt és járkált ott, mintha csak közönséges vendég volna. Nagyon befentes embernek kellett annak lennie, aki tudta róla, hogy ő a

tulajdonos. Csengetésre vagy kiáltásra ő soha nem reagált, legföljebb annyiban, hogy diszkrétül figyelmeztette valamelyik kiszolgáltót a türelmetlenkedő vendégre. Különben magas termetű, úri külsejű ember volt, teljes híjjával mindenféle ordinárságnak.

Hasonlóan szimpatikus alaknak találtam a feleségét, aki három-négy évvel lehetett fiatalabb az uránál. Gömbölyű, de nem elhízott asszony volt, akin ugyancsak megfeszült az izléses háziruha. Az asszony legtöbbször a kasszában ült, de néha végigjárta az üzletet, mintegy hadiszemlét tartva. A személyzetet a szűrös tekintetével dirigálta. Úgy ki tudott ezzel mindent fejezni, hogy beszédre nem is volt szükség. Légynek semmi nyoma, a hangos tréceslés, harsogó nevetés, bútoroknak zajos ideoda tologatása teljesen számúzve s ez már bizonyos kultúrfokot árult el, ami rám marasztalóan hatott. Az asszony rögtön észrevette, hogy nem tartozom a kávéház rendes társaságához s láttam, hogy azonnal kiterjeszti rám gondjait. Ép olyan csészében kaptam kávé, mint a legjobb kávéházakban s hófehér szalvéta volt melléje téve. Mikor másnap, harmadnap reggel megint megjelentem, konstatáltam, hogy az asszony maga sietett ki a konyhába kávé irányában intézkedni. És az csakugyan jobb is volt, mint az előző napokon. E mellett alig fizettem érte többet, mint amennyi borraivalót előkelő kávéházamban szétosztogattam. Ami már komoly megtakarításnak nevezhető.

A gazdát ritkán láttam, úgylátszik, csak akkor mutatkozott, mikor beteg volt és nem mehetett hivatalba. Egy félreeső asztalnál ült és mintha számításokat vezetett volna be valami füzetbe. Néha az

asszony odaült mellé és beszélgettek. Néha egy gimnazista fiút és polgárista leányt is láttam körülöttük, mint a pinczér mondta, a gyermekeik voltak. Ezek számára a pénztár mellett a szögletbe volt állítva egy asztal és ott írtak vagy olvastak. Soha semmiféle gyermekes rakoncátlanságot nem követtek el, ez az asszony őket is kordában tartotta.

Nagyon megkedveltem ezt a komoly és energikusnak látszó házaspárt. Az a benyomásom volt róluk, hogy az élet meglehetősen megtépázta őket s nehéz gondok közt küzdik magukat keresztül rajta. Ennek ellenére ők, úgylátszik meg tudják tartani lelkük egyensúlyát, sőt bizonyos meglegedettség sugárik le róluk. Arczuk simasága és szemülfénye mutatja, hogy egy gonosz tulajdonság teljesen hiányzik belőlük: az irigység. Oh, az ilyen hamar kiüti magát az emberarczon! A szemekbe valami sötétséget lop, a képünkön egy-egy sárga foltot ejt s a száj szögleteibe valami keserűséget helyez el.

Egy hónapig jártam oda, akkor magam is nyaralni mentem. A hónap végefelé már bizalmasabbak lettünk, az asszonnyal és az úrral is beszélgettem néha. Megjegyzendő, hogy én közeledtem, nem ők. A beszélgetésben szerényeknek és tisztességtudóknak mutatkoztak. Megfeleltek arra, amit kérdeztem tőlük, de soha a maguk dolgaival nem hozakodtak elő. Mikor elbúcsúztam, kezét fogtam az úrral is, meg az asszonnyal is. Látszott rajtuk, hogy ezt nem tartják kitüntetésnek, de mégis jól esik nekik.

Haza jövetelem után persze a rendes összekötetésünk megszakadt, ellenben minden hónapban egyszer-kétszer megjelentem náluk uzsonnára. Az asszony tojást, tejet, vaját, gyümölcsöt is szállí-

tott úriházakhoz s úgy vettem észre, hogy a csemegeüzlet felé törekszik. Ekkor láttam, hogy az egész munkát az asszony végezi, az ura jóformán csak könyvvezetői állást tölt be, azonkívül ő járt a fizetéseket teljesíteni.

A következő nyáron megint odajártam reggelizni. A rákövetkező télen is főntartottuk az őszeköttetést s az évek lassan múltak fölöttünk. A leányból eladó hajadon lett, a fiú egyetemre került. Ez az emberpár odaadó szorgalommal dolgozott üzlete érdekében, mely tényleg virágzott is s tisztességes úri jövedelmet hajtott nekik. És mégis soha eszükbe se jutott, hogy akár a fiuk, akár a vejük révén a leányuk átvegye a szolid hírű és bizonyos körben elpusztíthatatlan gyökeret vert vállalatot. Mintha csak azért dolgoztak volna ők, hogy majdan a fiú emelkedése az úri pályákon könnyebb legyen.

A Sándor gyerek különben igen jóra való ficzkó volt, akárhogy bálványozta is az apja, azért semmiféle úri rugdalódzást nem engedett meg neki, tűrhetően tanult és biztosra vettem, hogy egykor derék tanár vagy megbízható fiskális lesz belőle.

Azután ránk szakadt a rettenetes esztendő és megkezdődött a világfölfordulás. A mozgósítás első napjaiban egyszer odakerültem hozzájuk és nagy nyugtalanságban találtam őket. Tudni kell, hogy a Sándor gyerek most szolgálta az önkéntesi évét a tiroli vadászoknál, így tehát a háborút a legelső sorban fogja végigküzdeni. Nagy meglepetésemre azonban az úr sokkal izgatottabb és ijedtebb volt, mint az asszony.

Az óriási mozgalom lassacskán lecsillapult, a katonák szétoszlottak a különböző harcztereken.

Itthon csak a remegő szívek maradtak. Jöttek az ütökzetek. Egyszer a vereség sötét sejtelve vonaglott át a szíveken, máskor a diadal mámora zúgott végig az országon. Jöttek a hőstettek, a kitüntetések. S keblünket büszkeség dagasztotta. Jöttek a sebesültek s a levegő megtelt a sápadt szenvedők sóhajaival.

Ilyen körülmények közt bizony az én kis embeimről egészen megfeledkeztem. Talán nem is juttottak volna soha többet az eszembe, ha úgy október elején Pandár Miklós véletlenül elém nem kerül. Megdöbbsentem, mikor megpillantottam. Ez az ember legalább tíz esztendő óta öregedett, mióta nem láttam. Meggörnyedten járt és beesett szemeit sötét karikák vették körül. Mikor a kezét megszorítottam, éreztem, hogy forró. Ez az ember valami nagy betegségen mehetett keresztül.

— Hogy van Pandár úr!

— Gondolhatja, nagyságos úr, — felelte gyöngé hangon.

Kérdően néztem rá.

— Nem tetszett hallani semmit? Nagy szerencsétlenség ért bennünket. A Sándor fiam elesett az orosz csatatéren.

Oh, de rettenetes dolog egy ilyen beszélgetés. Mit csináljon ilyenkor az az ember, akit egy gonosz véletlen belesodor? A vigasztalások oly ostobák, üresek, semmitmondók. Megfogtam a kezét és még egyszer megráztam.

— Nézze csak édes Pandár úr, lehet ám, hogy nem igaz a dolog. Nincs olyan nap, hogy valami ilyen eset ki ne süljön.

— A feleségem is ezt mondja. Azt állítja, hogy

a míg hivatalos helyről, az ezredtől nem értesítik a családot, addig mindég lehet remélni.

— Tökéletesen igaza van a feleségének.

— De mikor leveleink vannak a barátaitól, a kik elesni látták.

— Az mindegy. Olyan emberek is hazatértek már, a kiket ünnepiesen eltemettek.

A szegény ember vizsgaszemekkel tekintett reám. Azt akarta meglátni rajtam, hogy komolyan beszélek-e és hiszem-e azt, a mit mondok vagy csak őt akarom vigasztalni. Szinte elszégyeltem magamat. Én Istenem, hátha hiábavaló reményeket ébresztek benne.

Hanem a férj eszembe juttatta a családot és másnap átmentem hozzájuk uzsonnára. Bevallom bűnömet: mint afféle átlagember, útközben vigasztaló mondásokon törtem a fejemet s bizonyosra vettem, hogy sikerülni fog az asszony fájdalmán enyhíteni. Minő együgyű fölfogás! De hát kevés embernek van megadva, hogy beelásson az emberszívek rejtekébe. Csak később bontakozott ki előttem ennek az asszonynak a grandiózus lelke...

Mindenekelőtt rendkívül meglepett, hogy semmi változást se találtam rajta. Ugyanaz a sima, ráncztalan arc, nyugodt, mély tűzű, de energikus szemek, higgadt, biztos modor és teljes hijja az ősz hajszálaknak. Ennek az asszonynak a lelkében, a mióta utoljára láttam, semmiféle harc, fölfordulás nem történhetett és semmiféle kín nem fészkelhette be magát. Szinte zavarba jöttem, mikor rám tekintett és a legelfogulatlanabb hangon kérdezte, hogy vagyok? Sőt határozottan zavarba is jöttem, mert azon kezdtem a beszélgetést, hogy pár nap óta milyen szép meleg idő uralkodik s hogy általában

azt mondják, hogy az idén alig lesz telünk. Aztán leültem az asztalukhoz és egy jó ideig hallgattam. Végre mégis összeszedtem magamat s olyasfélért kezdtem halk hangon mormogni, hogy már régen készültem átjönni, de hát az ilyen szomorú helyzetben jobb, ha az ember távol tartja magát... Azután meg az ember soha sem tudhatja, mi igaz, mi nem, annyi a kósza hír . . .

— Ez az, a mit én mindig mondok, — vágott közbe az asszony a világ legnyugodtabb, legrezgéstelenebb hangján, — de hát az emberek oly kislelkűek. Olvasta a marosvásárhelyi esetet? Olvasta a nagyváradi honvédkapitány történetét? Hisz ha ilyesmiket regényben olvasunk, hát kinevetjük az írókat.

— Tökéletesen igaza van.

— Lássa kérem, az én fiamat látták megsebesülni, erről vannak szemtanúk, de senki sem látta meghalni, senki se tud a temetéséről, úgy hogy a legvilágosabb kombináció szerint megsebesülve orosz fogságba került. És a helyett, hogy az emberek ezt a természetes kombinációt elfogadnák, inkább a legnagyobb abszurdumot teszik föl.

Elhallgatott, egy kissé mosolygott, s aztán így folytatta:

— Megvallom, hogy odaát voltam az önök szerkesztőségében és megvesztegettem az egyik szolgát, a ki nekem minden harmadnap elhozza a kimustrált bécsi és berlini lapokat. Én nem a levegőből beszélek, kérem, hanem ezeknek a gondos tanulmányozása alapján. Csak én tudom Budapesten, senki más, hogy minő abszurdumok valósulnak meg ebben a háborúban és mennyi úgynevezett halott támad föl.

És száraz, professzori hangon elkezdte az ese-

teket felsorolni. Mondhatom, hogy ezek példátlan rendszerességgel voltak az agyvelejében elhelyezve. Látszott, hogy kitartással, sőt szenvedelemmel űzi ezt a foglalkozást. Szinte félelmes benyomást tett rám ez az asszony, aki egy egész világot teremtett maga körül a halottnak tartott, de megmenekült fiúkból és a körülöttük sereglő örvendező anyákból. Voltak köztük kedvenczek, a kiket minduntalan előhozott s voltak olyanok, akiknek az összes családi viszonyait ismerte. Összeszorult a szívem, mikor néha észrevettem, hogy a szemében különös fény villant meg. Mintha ez az ő gondolata már-már rögeszmévé kezdene átmenni.

Két egyszerű asszony lépett a kávéházba. Egyenesen Pandáménak mentek s zajos, tolakodó, pityergő módon részvétüket kezdték kifejezni, abban a tapintatlan modorban, mely az ilyenfajta asszonyok sajátja. Hogy milyen szép fiú volt az elhunyt, milyen szorgalmas és milyen büszkék voltak rá a szülei. Milyen kár, hogy csak az az egy volt! Pandámé szelíd hangon, mintha még ő vigasztalna, így szólt:

— Köszönöm a részvétet, édes Szabóné, ne sírjon Szandákovicsné, hisz látja, hogy én se sírok. Még semmi bizonyos hírünk nincsen, csak olyan pletykázás az egész, ami százával előfordul.

Ezzel otthagya őket a faképnél. A két asszony leült és láttam, hogy a fogadtatás nem tetszett nekik. Azt remélték, hogy az asszony most itt nekik jól kisírja magát.

— Nézze csak a Pandárt, — szólt Szabóné, — azon meglátszik a fájdalom. Az az ember csupa szív.

— Igaza van, — felelt Szandákovicsné, — azt

meg én mondom magának, hogy ez a Pandámé egy kőszívű anya. Ez mindig csak a leányát szerette.

E szókra összerendültem, mintha kést vágtak volna belém és egy vízió jelent meg előttem, mintegy illusztrációjául Szandákovicsné kegyetlen nyilatkozatának: itt áll az anya tüzes karddal, mint az arkangyalok és védi a szívet egy szörnyeteg ellen, mely mindenáron be akar csúszni a szíve nyitott kapuján. Forgatja a kardot az ilyen támadók ellen, mint ez a két asszony és a többi látogató, mindenféle hírekből, kalandokból, újságírói fantazmagóriákból árkokat ás és drótsövényeket húz a szíve körül és intézkedik, hogy a legjobban irányzott lövés se találjon be oda, hol az édesanyának soha el nem múló, halhatatlan, istenleikéből szakadt reménysege él!...

Mint az oltár előtt, úgy borulok le ti előttetek, oh, fájdalmas anyák, ti hősök, ti vértanúk! Oh, mi kicsiny a mi erőnk a tietek mellett.

TANULMÁNYFŐ.

Itt ül előttem az öcsém, a Lajcsi gyerek, a testvér húgomnak a kisebbik fia. A bátyja tavaly szeptember óta szerb fogságban ül, a hova sebesülten került. Azóta unalmában megtanult szerbül és bolgárul. Az öccse más fából van faragva. Tanulni nem szeretett, mert kényszerítették rá, de az életrevalóságával mindenütt keresztülvágta magát, eleven eszű, társaságkedvelő, beszédes fiú volt. Diák korában mindig azon könyörgött apjának, hogy őt olyan pályára nevelje, a hol nem parancsol neki senki.

— Fiam, te nem vagy őszinte, — felelte neki az apja.

— Miért?

— Mert te tulajdonképen olyan pályát óhajtasz, ahol te parancsolsz másnak.

— Hát az nem mindegy?

— Nem bizony, mert aki nem tanult meg engedelmeskedni, az nem tud parancsolni se.

— Miért?

— Mert aki nem tanult meg engedelmeskedni, az nem tud mértéket tartani a parancsolásban. És nem jó gazdája lesz a munkásainak, hanem zsarnoka, aki rabszolgákat nevel.

— No, ez filozófia, ez már nem nekem való, ezt a bátyámnak hagyom, — ezzel tért ki a komoly tárgyalás elől.

A sok beszélgetésnek vége az lett, hogy a Lajcsi gyerek gazdasági pályára lépett és ma bérelője egy felvidéki úri birtoknak. Mint honvédszázados vonult be a háborúba, most hazakeresztették aratási szabadságra. Tavaly óta kapott főhadnagyi rangot és három kitüntetést és most itt ül előttem, mert szabadsága lejárt és holnap utazik vissza a harctérre. Arcza fekete, mint egy afgán emiré, teste csupa csont és csupa izom, a hús bizony szépen lepotyogott róla. Rá sem ösmernék, ha széles mosolya és derült szemei el nem árulnák. No, végre ide kaptam egy katonát, aki mindent látott, aki civilizált korában is pergő nyelvű ficzkó volt, végre fogok hallani intimításokat a háborúról. Be fogok hatolni a katona lélektanába és meg fogok fejteni számos rejtélyt, mellyel eddig nem voltam tisztában.

— Miért kaptad a német kitüntetést? — ez volt az első kérdésem.

— Horodenkánál történt. Este átjött hozzánk egy német vezérkari tiszt, rendkívül kedves és mulatságos ember. Ő tőle hallottam legelőször azt a viccet, hogy miért visel Hindenburg *zöld* hózen-trágeret...

És itt egy féltuczat Hindenburg-anekdótát mondott el. Végre megállítottam.

— Halt, mit akart nálatok az a német tiszt?

— Összeírta a mi századunknak a tisztjeit, mert azt mondta, hogy Ő látta, hogy mit csinált a század.

— Hát mit csinált a század?

— Hát körül voltunk kerítve és csak egy helyen szabadulhattunk ki a slamasztikából. Hát mi ennek az egy helynek nekilovagoltunk és szerencsésen meg is szabadultunk.

— De hát hogy történt ez?

— Arra igazán nem emlékszem már, kedves bátyám. Olyan régen volt.

Itt megint elnevette magát és így folytatta:

— Ő tőle hallottam azt is, amit egy német generálissal csináltak, aki nem tartozott a legokosabb emberek közé. Aszongya: hogy kiáltott föl a puskagolyó, mikor keresztül repült a generális fején? *Hála Isten, kint vagyok a vízből.*

— Kitől hallottad?

— Attól a német vezérkari tiszttól.

— De hát ez a tiszt nem ezért látogatott meg titeket?

— Persze, hogy nem. De mikor erre az estére gondolok, mindig csak az ő alakja áll előttem.

Hiába igyekeztem, öcsémuram nem tudta elmondani, hogy mi történt Horodenkánál és miért kaptak ők akkor a németektől egy pár kitüntetést.

— De hisz akkor neked a csákódat összevagdalták a fejedem?

— Igen és a tisztársaim azt mondták, hogy csak a hosszú hajam mentett meg. Én ugyanis a háború eleje óta nem nyiratkoztam, s a hajam olyan hosszú volt, hogy Beniczkyné azt írta volna rólam: fürtei göndör csigákban omlottak vállaira. A kapitányom nem akart velem kezét fogni, azt mondta, hogy elborzad arra a gondolatra, hogy micsoda állatsereglet tanyáz az én hollófürteim közt. Én azonban szereztem egy rettenetes goromba fésűt, s a legényem minden nap, amikor ráértem, kegyetlenül kifésült.

Többen ajánlották, hogy lóvakaróval végeztessenem ezt a műveletet. Istenem, de sokat mulattunk ezen is. Azzal melankolikusan legyintett egyet a kezével, mintha azt mondaná: hol vannak már azok, a kik ezen mulattak?

— De fiam, hiszen nem erről volt szó. Hanem hát hagyjuk ezt. Szeretnek-e a katonáid?

— Azt hiszem, hogy szeretnek. De ebből nem akarok a magam számára érdemeket faragni. Mert ha szeretnek, van ennek egy specziális oka. Bátyám tudja, hogy én a honvédségnek horvát részénél szolgálok, s huszárjaim Varasd vidéki tiszta horvát ajkú fiúk. És én föltettem magamban, hogy első dolgom lesz a nyelvüket tökéletesen elsajátítani és ezért szakadatlanul foglalkoztam velük. Névszerint ösmertem valamennyit, tudakozódtam otthoni dolgaik felől, elsajátítottam különös kifejezéseiket, huszáros mondásaikat s ez bizonyosan nagyon jól esett nekik. Különben is jóindulatú derék és fegyelmezett fiúk voltak. Egyszer nagyon szomjas voltam és úgy félhangosan elszóltam magamat, hogy egy lovat tudnék adni egy liter borért. Valami istenverte rossz helyen lehattünk, s a bornak hetek óta színét se láttuk. Egy negyedóra múlva jön a káplárom egy félliter jó vörös borral és bocsánatot kér, hogy többet nem tudtak sehol felkutatni. Nekem azonban eszembe jutott egy jóra való fiatal huszárnak, aki beteg volt. A hideg lelte, zöld volt és folyton vaczogott a foga. Én tehát a nekem hozott vörösbort megmelegítettem, négy darab czukrot tettem bele, s belediktáltam a legénybe. A fiú aztán odahúzódott a tűz mellé és elaludt. Mikor fölébredt, a hideglelése elmúlt, a forró bor mintha csak elfújta volna. És a fiú milyen hálás volt érte, úgy nézett

rám mindig, mint egy hú kutya. Szinte leste az alkalmat, hogy engem tíz kozák közül kivághasson. No, de ez az alkalom, hála Istennek, nem következett be.

—No, ez már egy kis történet, de még nem háború. Hát felelj meg arra a kérdésemre, Lajcsi, hogy féltél-e?

—No erre meg éppen nem tudok felelni. Pedig a háború kezdete óta éppen ebből a nézőpontból szakadatlanul megfigyeltem magamat és másokat. Jóformán azon igyekeztem, hogy rajta csípjem magamat a félelmen, mert tisztába akartam jönni a férfiúi bátorság lényegével. Dehát nem sikerült. Az bizonyos, hogy az ágyúdörgés, puskaropogás, a srapsapnelek és gránátok fülhasító robbanása eleinte nagyon idegessé és izgatottá teszi az embert. De nem azt az érzést váltja ki belőlünk, hogy de jó volna innen biztos helyre vonulni, hanem azt, hogy *rohanjunk rájuk, tiporjuk el és semmisítsük meg az ellenséget* és szilaj vágy fogja el a lelkünket, hogy oda rohanhassunk, ahonnan a halált szórják reánk. Ennek a következménye, hogy az ember jóformán megkönnyebbül, mikor ilyenkor azt a parancsot kapja, hogy *Előre!* Később a csatazajtól okozott ideges izgatottság is elmúlik, úgy hogy föl se veszi az ember. Nem mese, hanem valóság, hogy az ember akár száz ágyú dörgése között is úgy alszik, mint a bunda. Fásultság? Az idegek eltompulása! Lehet, de egy kis bátorság is lappang a fenekén. Lehet, hogy valami ösztönszerű félelem ott lappang az ember testében, de nem tud megszületni. És mi tartja féken? A bajtársak szeme. Mindnyájunkban az az érzés él, hogy valamennyi bajtársam engem néz, hogy bátor vagyok-e vagy gyáva? S ez

az érzés hatalmas morális erőt ad az embernek. De nemcsak mi tisztak vagyunk ám így, hanem a köz-katonák is. Jaj annak, aki egy hirtelen dörrenésre lekapja a fejét. Rögtön repülnek feléje a megjegyzések. Különösen nehéz helyzete volt egy cigány huszárnak, akiről — mivelhogy cigány — már előre feltették a katonák, hogy gyáva. A ficzkó nem viselte rosszabbul magát, mint a többi és mégis folytonos megjegyzéseket kellett hallania. Egyszer aztán a mi cigányunk berukkolt három kozák-fogollyal és öt pompás lóval, melyeket jó pénzért eladott. Ettől kezdve aztán megszűntek a csipkelődések.

— Hogy voltál képes egyhuzamban majdnem tizenegy hónapig kiállani a háborút?

— Abban, hogy kiállottam, nincsen semmi csuda. Ezt az elpusztíthatatlan egészségemnek köszönhetem. De az a csuda, hogy megkedveltem ezt a háborús életet. Tudja, egy év óta mintha álomvilágban járnék. Néha lovagregényeknek, néha pedig északamerikai indián regényeknek vagyok a hőse. Táborozunk égő városokban, előrenyomulunk hóviharban, lakunk földalatti meleg barlangokban, miközben fejük fölött méter magas hó fekszik, vakmerő éjjeli őrzőjáratokat végezünk pompás lovainkon és vitéz legényeinkkel, azután véletlenül az erdők mélyén egy grófi kastélyt találunk, ahová egy egész arisztokrata család menekült. Egykori fényes garderobunk romjaiból parádéba öltözködünk, hogy a grófi vacsorán illendően megjelenhessünk. Fényes vacsora, medvesonka, fácánpecsenye, szarvasgomba, fagyalt és pezsgő, a legnagyobb erőfeszítéseket kell tennünk, hogy az evésben illetlen mohóságot ne áruljunk el. Óh Istenem, micsoda élvezet ez,

kétheti konzervgulyás és szalonna után! Vacsora után zongora, dal, táncz, másfél órai szakadatlan boszton a gyönyörű házikisasszonnyal, ezalatt a szélvihar rázza az ablakokat, kavarja a havat...

Reggel négy órakor megharsan a trombita, lóra szállunk s az álomkép eltűnik. Hát nem isteni élet ez, bátyám? Hálát adok az én jó Istenemnek, hogy ha már ilyesminek kellett a világra szakadni, legalább én is ilyen nagyszerűen kivehetem belőle a részemet.

Itt a fiú elhallgatott és komoran nézett maga elé.

— Mire gondolsz!

— Egy kegyetlen dolog van ebben a romantikus életben. Hogy minduntalan elmarad mellőlünk egy jókedvű, vitéz és melegszívű bajtárs, akit mint testvérünket szerettünk . . .

ÉJJEL.

I.

Szentkuthy Tamás gróf pont éjfélkor lépett ki az Opera palotájából, hol hét órától tizenketőig Wagner-muzsikát hallgatott. Testének és lelkének minden porcikájában ott rezegtek még a hanghullámok. Nem, ez a kifejezés erőtlenséges, ő meg volt spékelve Wagner-muzsikával és beléje volt páczolva. Ő fel volt füstölve és be volt sózva, s amint a hideg téli éjszakában kifújta lélekzetét, a párafelhőt figyelmesen nézegette, mert az a tréfás gondolata támadt, hogy az kottaformában fog megjegeczesedni. E mellett a feje fájt és homlokerei hevesen lüktettek, úgy érezte magát, mint az olyan ember, aki a legkedvesebb ételéből nagyon sokat talált enni. Épp azért elhatározta, hogy gyalog megy a kaszinóba, második vacsorára. Az Operából kitóduló közönség gyorsan és diszkrét zajjal oszlott szét. Egy csomót elnyeltek a privát autók, fogatok és számozatlan fiakkerek, bár jóval csekélyebb számmal voltak, mint a régi békés időben. Azután rákerült a sor a közönséges egy- és kétlovas bérkocsikra. Ez a helyfoglalás se történt sok lármával, a gyalogosok is hamar tovasuhantak, ez az úri publikum megszokta, hogy minden munkáját tompított hangnemben végezze.

Szentkuthy gróf a Körút felé indult, mert nagy kerülővel akart a kaszinóba jutni, hogy jól kiszellőztessen magából minden muzsikát. Egész este csak egy zavaró eset történt vele, mely kizökkentette egységes hangulatából. Fiától, a fiatal László gróftól levelet hozott a tábori posta és huszárja, az öreg Mihály szükségesnek látta ezt a gazdája után hozni az Operába, Ez a levél, melyet olvasatlanul tett zsebre, egyszerre, más irányt adott gondolatvilágának és megzavarta élvezetét. Perczekig tartott, amíg érezte, hogy megint el tud feledkezni minden körülötte levő dolgról, s elkábulva tud úszni a hangok tengerén. Álmadozva követett és megfigyelt minden zenei részletet. A legerősebb, a legvadabb káoszról mintha melódiák csendültek volna feléje, melyeket csak ő képes megérteni. Mikor végtelen sorban ömlöttek feléje ezek a misztikus hanghullámok, olyan varázs alatt érezte magát, mintha a tenger moraját vagy az erdő zúgását hallaná. Ki tudná kottára szedni a tenger moraját? Pedig kell benne valami dallamosságnak lenni, amely az ember lelkét megragadja... Így okoskodott és töprengött a gróf, aki harmóniumán és hegedűjén maga is gyakran megpróbálta otthon, hogy lakozik-e benne valamelyes talenter, amellyel feleletet tudna adni a külső zenei hatásokra. Hideg szigorral nézte önmagát és konstataálta, hogy se zeneszerzői talenter nincs benne és játék tekintetében se sokra vitte az említett hangszeren. De hát erre ő nem is vetett súlyt, Ő csak azt remélte, hogy ez úton belsőbb viszonyba lép a zene rejtelmes világával, Jobban megéri, jobban élvezi.

II.

Amint a Kőrútnál jobbra fordult, heves, hideg szélroham támadt rá, mely kizökkentette őt morfondírozásából. Összebb igazította bundáját, fejébe nyomta süvegét és sietni kezdett. A kávéházak ajtajai csattogva nyiladoztak ki és egy-egy erőteljes cigányzene akkordjait bocsátották ki az utcára, A kávéházak tele voltak, legnagyobb részt a frontról szabadságolt katonával. A Rákóczi-út felől trombitaharsogás, súlyos kerekek dübörgése és patkócsattogás hallatszott. Úgy látszik, ágyús ezredek vonultak arra, Mire a gróf odaért, az ágyúk eltűntek, s a szürke gyalogság végtelen sorai nyüzsögtek előtte. Szentkuthy megállt a sarkon, s először Buda felé nézett, ahonnan a havas világból végeláthatatlan tömegben bontakozott ki a fegyveres nép. Azután ellenkező irányban a vasút felé tekintett, s egy hatalmas fekete kaput, a keleti pályaudvar pompás ívezetét látta, mely az embertömeget szakadatlanul magába nyelte. Istenem, mióta látja ő már ezt! Hetek, hónapok, tán évek óta? Honnan kél talpra ez a roppant sokaság, milyen viszonyokat, életföltételeket hagy hátról Micsoda félelmes erő mozgatja őket? És keresztül mennek azon a nagy fekete kapun, melyen túl a Sors kézen fogja őket és mindenkit elvezet rendeltetése helyére.

Elől valami akadály támadhatott, trombitajelek harsognak, s a katonaság egyszerre megáll. Most látja csak Szentkuthy gróf, hogy a sorok közt civilek is vannak, parasztok, munkások, urak, asszonyok, gyerekek, s amint a masírozásban szü-

net áll be, rögtön apró, beszélgető csoportok alakulnak. Többen leülnek a földre, éppen a gróf előtt egy fiatal katona arról panaszkodik, hogy a lábát feltörte a bakkancs és szó nélkül végigfekszik a kemény kövezeten. Sápadt, sovány, gyöngye legény. Ezt bizony az élet nem nagyon kényeztette el, gondolja a gróf, s beljebb húzza magát asztrakán gallérja mögé, mintha nem akarná, hogy meglássák az arcát. Aztán vannak nagybajusza, erős csontú élemedettebb népfölkelők, akiknek a háta bizony meglehetősen görbe már. Ugyan hány esztendősek lehetnek? Törte a fejét Szentkuthy gróf, de nem merte egyiktől sem megkérdezni. Eszébe jutott, hogy ő most milyen pompás vacsorát fog enni a kaszinó kis zöld ebédlőjében, a rendes helyén, az állóóra előtt. Azután átmegy kis budai palotájába, melyet már most fűt a francia kandalló tüze... Recsegő trombitaszó, a menet újra megindul a nagy fekete kapu felé, a gróf pedig velük szemben, a Kossuth Lajos-utca irányában. És nézi a katonák százait, ezreit, amint vele szembe jönnek.

Egyszerre csak kifáradtan megáll. Nagy meglepetésére úgy tetszett neki, mintha valami ragadós iszapban járna, s a menés egyre nehezebbjére esnék. Végre már szinte lökte magát előre. A Rákóczi-út kiszélesedett és senki se állta a grófnak az útját és neki mégis úgy rémlett, mintha ezen katonák áradata ellen kellene hatolnia, egyre fokozódó nehézséggel. Valami arra nógatta őt, hogy forduljon meg. Megállt, mert érezte, hogy a feje izzad. Próbált a muzsikára visszagondolni és az opera egyes részleteit visszaidézni emlékezetébe. De sehogy se ment. Vállat vont és elnevette magát. Örült neki, hogy ezen túl van, a muzsikát kiverte

magából. Most a vacsora következik és teljes erejével ennek fogja magát szentelni.

Különös, miért érzi magát olyan fáradtnak! Ez nem lehet a munkában való kimerültség, hiszen nem dolgozott, csak eltöltötte az időt, mint máskor. Lassankint rájött, hogy az önmagával való elégedetlenség bántja és teszi kimerültté. Valahogy másképp kellene a dolgokat csinálni. Többet kellene tennie. Ötvennégy esztendő, egészséges, mint a makk, ha kell, vadászati fáradozásokat, hideget, meleget, koplalást könnyen tűrő. Ehhez képest az ő élete a mai viszonyok között férfiatlannak nevezhető... No-no, nem úgy áll a dolog, hiszen elmúlt ötven esztendő, senki sem tehet neki szemrehányást, az egyetlen fia is kezdet óta a fronton van... Ez a puha élet azonban mégis méltatlan hozzá. Ezt a szürke emberfolyamot, mely az imént ott hömpölygött előtte, milyen könnyörtelenül szorítják ki medréből. És ez megy rettenetes erejével nagy czélokért küzdeni. A gróf szíve most is remeg a félelemtől. A tömeg már tova vonult, de egyre hallatszik a dübörgésük: ram-ram-ram-ram.

E pillanatban halk zizegéssel egy üvegajtó nyílik meg előtte, s a grófot langyos levegő csapja meg. A gróf a kaszinó puha karjai közé lépett. Lágyan, ügyesen lefejtik róla prémjeit, s a süpedő vastag szőnyegek úgy éreztetik vele, hogy ő nem megy, hanem lebeg rendes vacsorázó helye felé. Köröskörül a megszokott társaság, ugyanazok az alakok, nézetek, rokonérzések és gyűlöletek, ez a mindennapi sablon megnyugtatta őt, kivert belőle minden nyugtalanító képet és érzést. Teljes étvággal fogott második vacsorájához.

III.

Vacsora közben Laczi gróf levelét olvasta. Szentkuthy László gróf a régi békés időkben meglehetősen rossz levélíró volt, s inkább táviratilag szokott az apjával érintkezni. Minél hosszabb ideig volt távol az orosz harctéren, annál sűrűbbek lettek a levelei. És Tamás grófot nemcsak ez lepte meg, hanem az is, hogy a fia intim, meleg, sőt néha érzelmes hangon is beszélt hozzá. Néha kesergett azon, hogy ő az egyetlen fiú. Máskor a halált és a szenvedéseket emlegette, hosszan foglalkozott olyan alakokkal, kiknek létezését máskor észre se vette. Íme, ebben a levélben is micsoda csodálatos dolgokat ír. A Laczi kapitányának a tisztiszolgája golyózaporban visszaroohan a gazdjáért és a hátán kihozza. És most jön a levél legjava: az ifjú László gróf keserű szemrehányásokat tesz magának, hogy ez nem neki jutott eszébe. A kapitánya úgy szereti őt, mintha a tulajdon fia volna, vigyáz rá a veszedelmekben és még sem ő menti meg a kapitányt a fogságtól, talán a haláltól, hanem ez az egyszerű, műveletlen cseléd, akivel az ura bizonyára nagyon szigorúan bánt. A kapitány megcsókolta inasát és a könnyei omlottak rája. *A bátorság és nemeslelkűség, kedves apám, így fejeződött be a levél, new, a mi kiváltságunk, hanem általános emberi tulajdonság, az ember gyakran a legegyszerűbb burokban találja meg, ahol legkevésbé keresi.*

— Úgy beszél ez a fiú, mintha a professzori katedrából szónokolna, — mormogott Szentkuthy és átadta a levelet legjobb barátjának, Balázs őrnagynak, aki most jött éjjeli inspekczióról a honvédelmi minisztériumból,— olvasd el ezt a levelet

Balázsy figyelmesen. Ez a fiú filozófussá lett a lövőárokban. Zavarba jövök, ha válaszolni akarok neki. Maradj különben velem, magamról is akarok neked érdekes vallomásokat tenni.

Balázsy kényelembe helyezte magát, elolvasta a levelet, aztán kérdőleg nézett barátjára, aki csak úgy maga elé mormogva szólt:

—Hogy nézünk mi itthonmaradtak ezeknek a szeme közé? Hogy szabadulunk meg attól az önvádtól, hogy kevesebbet tettünk, mint ők? Ne gondold, hogy éppen a fiamról beszélek, hiszen ő hivatásos katona, egyebütt nem is lehet a helye, mint ahol van. De azok, édes barátom, kiket az imént láttam... akiket nem ösmerek... száz, ezer, tízezer ... ram-ram-ram-ram ... ez a félelmes sokaság ... hogy belém kapott, vitt magával... nem volt előttem senki, semmi és nekem az üres levegőben kellett törtetnem előre, csak azért, mert ezzel a katonatömeggel ellentétes irányban akartam haladni! Egy hatalmas érzés, amely fölöttük lebegett, velük úszott, engem is egyszerre rabul ejtett... tehát nekik van igazuk. Én keveset tettem, én többel tartozom, mint amennyit tettem!

—De ugyan, hiszen ötvenötödik esztendő felé ballagsz! — szólt Balázsy, — csak nem a berukcolás jár az eszedben!

—Az a kérdés, bírom-e vagy nem bírom. Ezer embert láttam ma előttem elvonulni, aki kevésbbé bírja, mint én. Ilyen gondosan ápolt és táplált testtel csalás volna éveim száma mögé bújni. Én negyven esztendő embernek érzem magamat.

— Azt fogják mondani az emberek, hogy föl akarsz tűnni.

A gróf megvetően mosolygott.

— Nem törődhetem vele, akármit mondanak is, fontosabb az, hogy el tudjak helyezkedni ebben a rendkívüli korban. Ma végre kitört belőlem az a tudat, hogy így nem élhetek tovább. Elég volt a puha kényelemből és a demoralizáló muzsikából... és aztán akármerre kinyitom az ablakomat, mindenünnen hallom a félelmes dübörgést, *ram-ram-ram-ram...* Hát én nem csukom be remegő kézzel az ablakot, hanem kiugrom rajta a tömegbe. Ne szólj, kérlek, senkinek, de három nap alatt intézd el. Most állítják föl a tizenhatodik huszárezred keretjét, oda lépek be, mint közlegény ... nekem lelki nyugalomra van szükségem...

MOCSÁRLAKÓK.

— *Egy pionírtiszt naplójából.* —

1914 június hónapja! Úgy emlékszem vissza erre az időre, mint egy százestendős ember a gyerekkorára. Szent Isten, de messze van, de régen volt! Akkor egy villában laktam, mely a Gellért-hegy déli oldalán feküdt s egy tágas hónapos szobában készültem az utolsó műegyetemi rigorózumra, mely megszerzendő volt nekem a mérnöki diplomát. Több kollégám naponta föl járt hozzám és együtt folyt a tanulás. Boldogok és elégedettek voltunk, mert a diplomát már a zsebünkben éreztük, csak úgy duzzadtunk a nagyszabású tervektől és reményektől. Az egyik Kínába készült bányamérnöknek, a másik Afrikába az angoloknak vasutat építeni, a harmadik Délamerikába őserdőket irtani és mocsarakat kiszárítani... És rá egy hónapra a mérnökjelöltek ugyanez az életvidám társasága Ausztria felé robogott, hogy a hadsereg műszaki csapatainak iskoláiban, mint közlegény, előlről kezdje a tanulást. Mi ugyanis már régóta be voltunk sorozva és beosztva, de önkéntesi esztendőnk még nem szolgáltuk le. Előbb meg akartuk szerezni a diplomát.

Következett megint az iskolábajárás, tarkítva a katonai kiképzéssel. Mikor aztán a felsőbbség úgy

ítélte, hogy készen vagyunk, többnyire őrmesteri ranggal, szétszítottak bennünket azon az óriás területen, melyet hadseregünk elfoglalt. És ezzel beléptünk a harmadik, legmagasabb iskolába: az életnek az iskolájába. A fiatal és tapasztalatlan legényekéi egyszerre érett férfiakat is megpróbáló föladatak elé állították. Mi csináltuk a hadseregnek, ennek az óriási szervezetnek az ereit, hogy a vérkeringés, vagyis az élet akadálytalanul folyhasson. Építettünk utakat és vasutakat, dolgoztunk mocsarak lecsapolásán, rakoncztalan folyamatok ránczba szedtünk, fölrobbantott vasúti hidakat kiemeltünk a víz alól, ragadó folyókon hidakat vertünk, elhagyott, gyárakat és bányákat üzembe helyeztünk, sánczokat és lövéárkokat építettünk, fölégett városokat helyeztünk némileg jókarba és utat törtünk mocsarakon és őserdőkön keresztül, olyan vad vidékeken, ahol a kultúrának még csak nyoma sincs. Ilyen kultúrmunkában vettek részt a hadsereg különböző műszaki ezredei, nem is említve azokat, amelyek mint szapórók és pionírok a fronton dolgoztak.

És aztán nem úgy megy ám itt, ahogy mi jámbor civilkorunkban elgondoltuk. Az embert egyszerűen kirendelik, hogy ezt meg ezt a munkát, ennyi meg ennyi idő alatt, ha török, ha szakad, el kell végezni. Nincs idő a gondolkozásra, merészen neki kell vágni. Félre minden tépelődéssel és habozással így aztán az ember hozzászokik a gyors elhatároláshoz és a még gyorsabb cselekvéshez. Megtanulja: bízni a maga erejében. Igazi karakterképző iskola.

Ebből a kóbor, kalandos és munkás életemből kiragadok egy részt, azt, amelyet Oroszországból,

a poljesjei mocsarak közt töltöttem, Nekem, őszintén szólva, sejtelmem se volt arról, hogy Oroszország kellő közepén van egy több mint nyolczezer négyzetkilométerre terjedő mocsárvidék, benőve őserdővel. Az osztrák és magyar és német hadseregnek ezen is keresztül kellett törnie, mikor a hátráló orosz hadsereget üldözte. Az oroszok azt hitték, hogy ez lehetetlen föladat és hadseregünk fele ott fog veszni. Ez is csak hiú reménynek bizonyult, mint annyi más és az üldözés egy pillanatra se lanyhult meg.

. . . Ezredünknek egy százada egy keskeny-vágányú vasút építésével foglalkozott, mikor egy este az a század, amelyben én is szolgáltam, parancsot kapott, hogy rögtön menjen P. városába és ott várja be a további rendeletet. Senki se tudta, még a kapitányunk se, hogy P.-ben micsoda föladat vár reánk. A p.-i katonai parancsnokságnál azután kapitányunk minden intézkedést megkapott. Neki feküdt, áttanulmányozta az egészet és este komor képpel jelent meg köztünk a sörházban (mert P. olyan előkelő város, bogy nemcsak ezukrászboltja, hanem sörháza is van).

—No, fiaim, — szólta a kapitány, — e két nap alatt, amit itt töltünk, búcsúzzatok el a civilizációtól. Üljetek délelőtt sörházban, délután kávéházban, este moziban. Mert aztán, ha innen kihúztuk a lábunkat, belső Afrika következik.

—Hová megyünk? — kérdezte a főhadnagy.

—A poljesjei mocsárvilágba, utat építeni. Nos, ide hallgassatok. Néhány szóval elmondom, hogy mi az a Poljesje! Azt hiszem, hogy Rudyard Kipling indiai dsungelje kismiska ehhez képest. Állat- és növényvilága teljesen más, mint a többi Oroszországban. Itt még bölény és párducz is található. A

lakói alig érintkeznek a külső világgal és egészen vadak. De mindennél veszedelmesebb maga a talaj. Ne bízzatok benne, akármilyen szilárd talajt, vagy gyepes részt láttok magatok előtt. Ez mind csalás, ez mind ingó, feneketlen mocsár.

— És mi nekivágunk?

— Természetesen, hisz ez a parancs. Megyünk, amíg a kész út tart, ott tanyát ütünk és munkához látunk.

Három napon át szerveztük az expedíciót P.-ben. Úgy föl voltunk szerelve, mint egy afrikai kutató, aki hónapokra a vadonba indul. A podgyász és teher legnagyobb részét apró mokány lovakon hozták utánunk. szivattyúinkat, egyéb szükséges gépeinket, szerszámainkat és műszereinket két szekéren szállítottuk. Az utolsó perczben sikerült még élelmiszer-raktárunkat két tehénnel és nyolcz disznóval szaporítani, melyeket két parasztember úgy lábón hajtott utánunk.

Verőfényes, száraz idő volt, mikor útnak indultunk. Egy, még az oroszok által kiépített úton haladtunk estig, anélkül, hogy házat láttunk, vagy élő lényel találkoztunk volna. A kétoldalt terülő, bokros, mocsaras erdőből madárrikoltások hallatszottak. Esti szürkületkor az út végét ért, célunkhoz értünk. Szerencsére a hely nagyon alkalmas volt. Egy nagyobb fajtájú, fával borított, egészen szilárdnak látszó félsziget állt ott, ezen ütöttünk táborn s berendezkedtünk, mint akik hosszabb időt szándékoznak itt tölteni. Mindnyájunknak tetszett a hely, az persze nem jutott eszünkbe, hogy a mocsár itt körülöttünk micsoda mérges gőzöket lehel ki. Csak az keltett egy kis izgalmat, hogy vacsora után

a legények két méter hosszú vízikígyót vertek agyon. Micsoda! Hát ilyen bestiák lagnak itt?

Az első éjjel csöndes volt, annál nagyobb zenebona támadt a második éjszakán. Egyik örünk, aki a víz mellé volt állítva, zajt hallott a sötétségben. Mivel a sátram ott állott a közelben, felköltött, hogy együtt figyeljük meg a gyanús zajt. Rögtön csöndesen odaszólitottam az őrség katonáit és a vízparton hasra feküdtünk. Tisztában voltunk vele, hogy egy csónak közeledik. Vagy tán több csónak és ez megrohanás akar lenni? Ott állott a part mellett a mi összehajlítható kis kaucsuk-csónakunk, melynek ilyen helyen igen nagy hasznát lehet venni. Tán ebbe kellene beleülni és eléjük evezni! Vagy löjünk szó nélkül közéjük! Hisz jó szándékkal nem lehet az, ki az éjszaka leple alatt a tábor körül ólálkodik. Pár percnyi tünődés után végre mást határoztam s összeszedve minden orosz tudományomat, belekiáltottam a sötétségbe:

— Halló emberek! Kik vagytok és mit akartok!

A vízcsobogás megszűnt és mély csönd támadt. Azután megszólalt egy mély és erős férfihang:

— Talán ezt mi kérdezhetnök inkább! Hiszen ti tolokodtatok be a mi falunkba és nem mi a tietekbe.

— Feleljetek a kérdésekre, különben közéték lövünk.

Az iménti hang újra megszólalt:

— Ne tedd uram, nem érsz vele cél, hátha még jóbarátok is lehetünk. Ketten vagyunk a csónakban és szívünkben nincs rossz szándék.

Ekkor meghagytam a káplárnak, hogy löjjön föl egy világító-golyót, az őrségnek pedig meg-

hagytam, hogy amint uniformist, fegyvereket és kettőnél több embert lát, rögtön adjon sortüzet a csónak irányában. A tüzesgolyó pár pillanat múlva fölrepült és bevilágított bennünket. Ekkor láttuk, hogy tőlünk harmincz-negyven lépésnyire egy csónak áll két parasztemberrel, akik meredt rémülettel tekintettek a világítótömbbe. Bájuk kiáltottam, hogy jöjjenek, nem lesz bántódásuk. Ekkorra már egész táborunk megelevenedett s a part tele volt félig felöltözködött katonával.

A két paraszt lassú evezőcsapásokkal közeledett, inkább a rájuk szögezett puszkacsöveknek, mint fölszólításomnak engedelmeskedve. Embereink fákllyát gyűjtöttak és félkörbe állva várták őket. Az éji látogatók partra léptek, kezükben tartva süvegüket. Az egyik, nyilván a szónok, öreg ember volt, hosszú, szürke szakállal és hajjal, a másik, aki az evezőt kezelte, fiatal, de mind a ketten óriási természetűek, végtelenül soványak és füzöld arcúak voltak. A katonák a kapitány sátra előtt fölszították a tüzet, két pokróczot terítettek melléje, s fölszólítottuk őket, hogy foglaljanak helyet. Szakácsunk rögtön hozott nekik két csésze forró teát és eléjük tettünk egy csomó cigarettát. Parancsnokunk sátra, ajtajában foglalt helyet és megkezdődött a beszélgetés. Az öreg ember vitte a szót, a fiatal összegubbaszkodva üldögélt és bizalmatlanul pislogott ránk.

Parancsnokunk megmagyarázta nekik a katonai helyzetet. Hogy az oroszokat mindenütt megvertük és menekülnek előttünk. Megkérdezte az öreget, hogy nekik az orosz kormány nem parancsolta-e meg, hogy hagyják oda a falu jókat és vonuljanak beljebb az országba. Az öreg figyelmesen hallgatta a szót és tagadóan rázta a fejét. Kijelentette, hogy

velük itt nem törődik senki, az ő kis falujuk itt bent valamelyik kis szigeten évek óta nem látott se adószedőt, se rendőrt — ami nagy szó Oroszországban, A háború híre ő hozzájuk is eljutott, de nem nagy hatást tett rájuk. Innen még katonának is csak az megy el, aki akar.

— De hát ti, jó uram, mit kerestek itt? hol nincs semmi elvinni való és lépten-nyomon a halál leselkedik rátok, — monda kenetteljes hangon, miközben összetette a kezét, mintha imádkoznék, — keservesen meg fogjátok bánni, hogy beléptetek ebbe a mi kis országunkba. Orczáitok pírja elhalványul és szemetek tüze meg fog törni. Mert aki nem itt született, az nem tud megélni és megöli őt a földnek ártalmas párolgása.

— De mi nem maradunk ám itt olyan sokáig, — felelt neki kapitányunk.

— Akkor egyéb baj fog rátok zúdulni, mert a mi mocsaras kis országunk meg tudja magát védelmezni. Vagy nem hallottad hírét a néma medvének, mely soha nem ordít és nem nyöszörög és éjjel jár a zsákmánya után? Majd a szürke párducznak, melynek szeme világít, mint a tüzes parázs, de ezeket ki lehet kerülni, mert kevesen vannak, de nem kerülöd ki a moszkitókat, melyek egy csípéssel megmérgezik a véredet. Aztán hogy akarsz te itt utat csinálni, a ki nem ösmered az erdőt? Hiszen én sem ösmerem, pedig itt születtem. Majd ha megindul a tavaszi vagy az őszi esőzés, akkor a te utad úgy eltűnik, mintha a föld nyelte volna el. Fordulj hát vissza, «ram, innen, ahol semmi jó se vár reád. Én nem vagyok ellenséged, becsületesen beszélek, hiszen nem vétettél nekem semmit. Menjetek vissza, embeerek, amíg nem késő, kár volna itt vesznetek,

E pillanatban mintha távoli harangkongás hallatszott volna. A fiatalabbik ember lefeküdt a pokróczra és buzgón imádkozni kezdett. Az öreg folytatta:

—Halljátok a ravaranczei harangokat *Í A* ravaranczei holt emberek mennek az éjjeli misére. Azokat is elpusztította a mocsár, mert gonoszok voltak, mint Sodorna és Gromora. Hajdanában e mocsár helyén egy szép ország terült, tele templommal, kastéllyal és várossal, úrral és csatlóssal, de a mocsár rájuk tört és az ördögei megölték őket. És mi csak azután kerültünk ide, hogy új hazát alkossunk magunknak, mert a régiből elkergettek bennünket hitünkért.

Itt az öreg nagyot sóhajtott, keresztet vetett magára és összefonta a kezét. Aztán folytatta:

—Uram, te megvendégeltél engem és én hálás vagyok érte. Én melegedtem a tüzednél, ittam a teádból és szívtam a dohányodból. Ezt meg fogják tudni mindazok az emberek, akikkel én érintkezem. De ne jusson eszedbe kikutatni a mi falunkat, mert akkor elpusztulsz . . . Isten áldjon meg mindnyájatokat!

—Megállj csak, bátyuskám, — szólt a kapitány, — akárminő fölösleges ennivalótok van, hálásak leszünk, ha ideszállítjátok, megvesszük és ezüstpénzzel fizetjük.

Az öreg vállat vont.

—Jól van, fiam, majd szállítunk neked friss halat, mert ösmerjük a helyet, ahol tömegesen lakik. De ezüstpénzt ne igen bocsáss közénk, mert azzal csak rontod a népünket. Fizess dohánynal és kenyérrel és mi hálásak leszünk.

Ezzel a két ember visszaült csónakjába és néhány evezőcsapással eltűnt a sötétségben. Mint kísérteties árnyak, szétfoslottak a homályban, de az öregnek baljóslatú intőszava még sokáig csengett a fülünkben. Úgy állt ő előttünk, mint a mocsárkirály követe, aki tiltakozik az ellen, hogy mi a birodalmába benyomuljunk.

CSAJENKÓ HITE.

Az orosz front mögött, ettől néhány kilométernyire, feküdt Brodek község: ez volt tanyája a száz-tizenhetedik számú Szimbirszki-lövészezrednek. Az ezred fele a lövőárokban harczolt, a másik fele pedig Brodekben pihente ki a küzdelem fáradoalmait. Itt voltak állandóan a tisztek podgyászai és szolgálai, még azoké is, akik a fronton harczoltak. Az ezredes ugyanis nagyon szigorú volt és fegyvertelen embert nem túrt a harczvonalban. Az volt az elve, hogy itt nincs szükség inasra, itt végezze el mindenki maga az inas dolgait is. Azt megengedte, hogy a tisztiszolgák a gazdájuknál rövid látogatást tegyenek, fehérneműt, levelet vagy valami finomabb falatot hozva uruk után, a tisztje mellett hosszabb ideig tartózkodni azonban egyiknek se volt szabad.

No, nem is volt népszerűbb ember a tisztiszolgák közt ennél az ezredesnél. Mig bajtársaik odakint a hegyek közt rengeteg sokat szenvedtek az időjárás viszontagságaitól, ők fűtött szobában üldögéltek, s a meleg kályha mellől nézték a zúzmarás fákat és a tomboló hóvihart. Csak egy ember volt köztük elégedetlen és morgott szakadatlanul: a vén Csajenkó. Karlovics Péter kapitány tisztiszolgája. Lehetett már vagy hatvan esztendő, feje egészen deres, mellét egy csomó hadi medália ékesítette,

melyekről mindenki leolvashatta, hogy Csajenkó 1877 óta minden orosz hadjáratban résztvett. Volt is ám tekintélye, ha ő megszólalt, mindenki befogta, a száját. Az igaz, hogy a többi legény majdnem kivétel nélkül mind tejfölös szájú suhancz volt.

A faluban a tisztiszolgák egy külön kis kaszínót állítottak maguknak, valamelyik úriháznak óriás konyhájában, melynek közepén levő kemence tetején örökké égett a tűz. Azok a tisztiszolgák, akiknek az uruk a fronton volt, mindig itt lebzseltek, iddógáltak, pipáztak. Itt szokta Csajenkó közzétenni az ő bölcseségeit.

— Szégyen és gyalázat, — monda egyszer haraggal — hogy ennyi fiatal, egészséges legény itt lopja a napot és melegíti a hasát, míg bajtársai a Kárpátok szakadécai közt ezrével hullanak el. Rettenetes, hogy csak ebben a kis faluban mennyi ilyen léhűtőt látok. Ha hozzá veszem a többi ezred tisztinását, egy pár brigádot lehetne belőlük kiállítani...

Valami újonnan jött ember, aki Csajenkót még nem ismerhette eléggé, tapintatlanságot vakkanthattott közbe, mert az öreg mérgesen odafordult és szinte kiabálva így folytatta:

— Persze, hogy én is itt vagyok, mert hiába könyörgök a gazdámnak, hogy tegyenek engemet a harcosok közé. Szégyenlem is magamat, pedig én nem ezen a mesterségen kezdtem a katonai pályámat, mint ti. Ha nem volnál olyan számár, öcsém Nikoláj, Megértenéd, hogy ezek a medáliák itt a mellemen mit beszélnek. Arról beszélnek, hogy törökökkel, Japánokkal, kínaiakkal, tatárokkal verekedtem. Tudd meg, hogy tiz esztendő előtt még Mandzsúriában katonáskodtam, pedig már akkor öreg ember voltam. A kapitányomnak az apját is szolgáltam

már, az Isten nyugtassa meg, de ha kiütött a háború, ő mindig megengedte, hogy a fegyverviselők közé léphessenek.

Mérges hevében még a pipáról is megfeledkezett, s a nélkülözhetetlen szerszám elaludt. Ez a fontos körülmény megállította az öreg szóáradatát, s miközben egy izzó parazsat keresett, hogy a pipa jába tegye, dühe is elpárolgott egy kicsit. Valamivel csöndesebb és lassúbb hangon folytatta:

— Tulajdonképpen az volna a helyes, hogy a tisztiszolgákat az öreg katonák közül válogassák ki, akik a fegyveres szolgálatra már nem igen alkalmasak. Nem ennyire vének közül, mint amilyen én vagyok, mert hisz nagyon kevés ember bírja ilyen sokáig a katonáskodást, mint én, hanem úgy a negyvenötödik esztendejük felé meg lehetne kezdeni kimustrálni őket erre a célra. Akkor még tiztizenöt esztendőt eltölthet a hadseregnél mint tisztiszolga, s helyette egy egészséges, fiatal ficzkó fősza badul a szolgálat számára.

Odakint megharsant a trombitajel, mely azt jelentette, hogy a posta megérkezett. A legények kitódultak, hogy átvegyék mindazt, ami uruk számára érkezett. Csajenkó is a küszöbre lépett és délfelé tekintett, ahonnan szakadatlan heves ágyúdörgés hallatszott. A falu a Kárpátok északi lejtőjén állott, előttük terült a hatalmas hegláncz sötét tömege, mely félelmes méreteket öltött azáltal, hogy csúcsai az alacsonyan járó téli felhőkbe vesztek. Így igazán úgy tetszett, mintha a Kárpátok az eget támogatták volna. Csajenkó megcsóválta a fejét és megfenyegette a hegyeket. Nem tetszett neki a felhők színe, úgy látszott, hogy hóvihár készül.

Karlovics kapitány számára a posta sok min-

dent hozott: egy bödön friss kaviárt, két pléhdoboz páczolt sonkát, egy doboz libamájpástétomot, egy üveg jó novgorodi meggypálinkát s ami a legfontosabb, levelet a feleségétől. Csajenkó el is határozta, hogy mindezt rögtön elviszi az urának. Meg is nyergelte tehát széleshátú jó kis kozáklóvát s a holmival útrakelt a lövőárok felé. Nem egyedül ment, egész csomó tisztiszolga csatlakozott hozzá. Az út egyre emelkedett, befagyott patakokon, hegyszakadékokon vitt keresztül, jól ki volt taposva, mert sokat használták. Egyszerre csak egy csapat kozák jött velük szembe s *helyet, helyet* kiáltással félre terelte őket az útból. Mi történt! Roham, véres kézitusa, sok halott, még több sebesült. Most hozzák őket. És apró szánakon jöttek káromkodó, jajgató és imádkozó alakok. Amint az első csoport elhaladt, nyomukban piroslott a hó a vértől. A tisztiszolgák nagyobb sietésre ösztönözték lovukat, mikor aztán szabaddá lett előttük az út. Jött a második sebesült szállítmány. És egy szanitécz katona rákiáltott Csajenkóra: *Igyekezzél öreg, mert bajban van a gazdád.* A vén fiú ijedtében majdnem leesett a lováról. Megrántotta az állat zablóját, árkon-bokron keresztül vágatni kezdett a hadállások felé, a többiek utána.

A harmadik, vagyis a tartaléklövőárookban meg is találta Karlovics Péter kapitányt, akinek azonban semmi különös baja nem volt. Könnyű lövést kapott a bal karjába s egy lapos kardvágást a fejére. Már be is volt kötözve, s remélte, hogy egy hét alatt kiheveri az egészet. De roppant fáradtnak érezte magát és ágyba kíváncozott. Rögtön felült tehát Csajenkó lovára s megindultak a falu felé a vén

legénnyel, aki a kantárszáránál fogva vezette az állatot.

— Szabad volna kérdeznem nagyságodtól, ha nem esik nehezőre, hogy mi történt? — kérde Csajenkó, alázatosan megemelve süvegét.

A kapitány nagyot sóhajtott.

— Csúnya dolog volt, öregem. Ezekkel a hegyekkel sehogysem boldogulunk. Minden kis zugból üvöltő Ördögök törnek ránk. Ezek nem ágyúval lövöldöznek ránk, hanem szikladarabokat gördítenek közénk. Láttam, amint egy ilyen rengeteg darab kő a hetedik századot majdnem teljesen elpusztította. Hát a kilencedik század hogyan pusztult el! Rohamra ment egy lapos mezőn keresztül, melyet hó borított. Mikor a síkság közepére ért, hirtelen elveszítette lába alól a földet és hanyatt-homlok egy mélységbe zuhant. Mindnyájan ott veszték. Így aztán rohamunkat az egész vonalon véres fejjel visszaverték. Borzasztó sokat veszítettünk,

Csajenkó áhitattal keresztet vetett.

— A jó Isten és Szent Mihály arkangyal vegye pártfogásába veszendő lelküket. Hej, csak igaz az, amit én már régen hirdetek. Az Úr Isten minden országnak ad valami természetes fegyvert, amivel magát megvédelmezheti. Emlékezel, jó uram, Mandzsúriára! Semmi bajunk se volt, akkor ránk jött az eső és tizenhét nap, tizenhét éjjel folytonosan szakadt. A forrásokból patakok keletkeztek, a patakok folyamokká dagadtak, a pocsolyából tó lett, a tavak tengerré nőttek. Mindenütt eláztunk és menekülnünk kellett. Hát Mandzsúriának ez az özönvíz volt Istentől adott fegyvere. Jut-e eszedbe, hogy a Kaukázust mivel védte ellenünk az Isten? Emlékszel-e arra a gyilkos lázra, mely a nedves völgyek-

ben kígyóként kúszott sátraink felé és bikaerejű fiatal katonáinkat, akik minden fáradságot könnyen bírtak, csontvázra örölte. Ez ellen nem volt orvosság a patikában és nem volt doktor a kórházban. Ezrével hullottunk el tőle, mint ősszel a legyek. Még a hitetlen pogány törököknek is a segítségére sietett az ég, mikor a rettenetes balkáni hóviharakat a nyakunkba zúdította. Így van ez, jó uram, ezt senki meg nem czáfolhatja, mert vén ember vagyok, sokat tapasztaltam, csak olyant mondok, amit a magam szemével láttam.

Az öreg nagyot sóhajtott s gyöngéden szólt urához:

— Hogy érzed magad, jó uram? Talán jobb lenne, ha szánra várnánk?

Nem, nem, csak gyerünk minél gyorsabban. Ágy kell nekem, semmi más. Beszélj csak, veti Csajenkó.

— Azt beszélik a katonák, uram, hogy ezeken a félelmes hegyeken túl egy nagyon szép ország fekszik. Ott terem a világ legszebb búzája és a föld legjobb bora. Úgy látom, hogy az Úristen is nagyon szeretheti ezt az országot, mert ugyancsak jól gondoskodott róla. Ide állította a védelmére ezt a szörnyű, felhőkig érő hegységet, mely megmozdul lábaink alatt és nem ereszt keresztül. Ami akadályt ember állít, azon az orosz keresztül tud törni. Emlékszel, uram, hogy a kínai falat hogyan rob bántottuk föl Ázsiában és nevetve vonultunk rajta keresztül a derék czopfosok nagy bámulatára. De ezt az Isten keze építette ide, annak a túlsó országnak a védelmére. Ezzel nem fogunk bírni.

A kapitánynak még minden idegszála tele volt a csata borzalmával és izgalmával, melyekből csak

az imént szabadult ki. Az egyszerű ember szag-
gatott és ijedt hangon elmondott előadása drámai
erővel hatott rá s hirtelen megfordítva és megál-
lítva lovát, szinte rémülettel szegezte tekintetét a
félelmes hegyekre, honnan szakadatlan dőrejjé
olvadva hangzott az ágyúszó.

— Mondd csak nram, — folytatta Csajenkó —
hol van ennek a teteje? Én azt hiszem, hogy fölér
az égbe, hogy az Úristen rákönyökölhessen és onnan
nézhesse a népek csatáját. Alatta át nem bújhatunk,
fölötte el nem repülhetünk, hát az lesz a vége, hogy
itt veszünk mindnyájan és csontjaink nem a szent
Oroszország földjében fognak elporladni . . .

E pillanatban nagy hóföregteg szakadt rájuk
s eltakart előlük mindent. Csajenkó megint keresz-
tet vetett és így szólt:

— Isten, irgalmazz minékünk. Nézd, uram, a
mennybéliek elfátyolozták a tájat. Nem akarják
tovább nézni a vérengzést. Megunták. Oh bár a
földi emberek is tanulnának az ő példájukból!

Újra elindultak. A vén Csajenkó levette süve-
gét s buzgón fohászkodott a grodnói Szent Szűzhöz,
hogy világosítsa föl a hatalmasok elméjét, a szegény
küzködőket pedig segítse ki minden bajból.

A ROKITNÓI FÜLEMÜLE.

— *Részlet egy tábori levélből.* —

Zászlóaljunk megszállta a rokitnói erdőt.

Ezt a nevet az a lovasroham tette híressé, melyet nem messze innen a lengyel légió ulánusai intéztek háromszoros orosz lövőárok ellen. Egy maroknyi fiatal legény, talán hetven ember intézte ezt a támadást, mely éppen vakmerőségénél fogva roppant zavarba hozta a muszkákat. Mikor aztán magukhoz tértek ijedelmükből, persze egy-két sortűzzel leterítették a vitéz fiúkat. Tizenkilencz tért vissza közülök sebesületlenül... A rokitnói erdő meglehetősen elhagyatott hely volt. A gyönyörű fák közt sűrű bokrok nőttek és mindenféle giz-gaz burjánzott, Táborát ütöttünk és boldogok voltunk, hogy volt hova menekülnünk a nyári nap melege elől. Miután drótsövénnyel, fatörzsekkel és árokkal jól elsánczoltuk táborunkat, neki adtuk magunkat a pihe-nesnek, melyet egy napig békén élveztünk. Ekkor az oroszok, hogy előnyomulásukat föltartóztassák, ellenoffenzívába fogtak és legelőször is mibélénk botlottak.

Kérdezzetek meg minden tapasztalt katonát, valamennyi azt fogja mondani, hogy az erdei harcznál rettenetesebb nincs. Eleinte még csak tűrhető volt, mert az oroszok nagy erővel, de minden elő-

készület nélkül rohantak meg. Minden támadásukat visszavertük, még éjjeli rohamaikat is. Ekkor megpróbálták ránk gyújtani az erdőt. Ez se sikerült, mert az erdő meglehetősen vizenyős volt. Erre szünet következett és akkor jött a borzasztó dolog, mely pokollá tette az erdőt: a pergőtűz.

Négy óra hosszat szakadatlanul lőtték az erdőt, srappal, gránáttal és Isten tudja, még mivel. A legerősebb fák koronáit mint a pelyhet söpörték el a robbanások. A legvastagabb törzsek derékon ketté törtek. Pokoli zaj, szakadatlan zúgás, recsegés, ropogás uralkodott körülöttünk. Czövekekből készített blokházaink összedőltek, földalatti helyiségeink nem voltak és így kénytelenek voltunk az erdőből kivonulni, nehogy mind ott pusztuljunk. Rettenetes állapotban hagytuk hátra az erdőt, csupa ronggyá volt tépve, szaggatva, törve. Vájjon hány heveri ki a fák közül ezeket az irtóztató sebeket? Letarolt ágaikat mintha könnyögően terjesztették volna felénk, és én elgondolkoztam azon, vájjon fáj-e nekik a seb és vájjon van-e nekik valami rejtelmes nyelvük, melyen egymásnak panaszkodnak!

És ekkor egyszerre eszembe jutottak az erdő madarai. Előtte való napokon hallottam rigót rikoltani, a harkályt kopogni, a szarkát csörögni, éjjelenként pedig megszólalt a fülemüle, nem is egy, hanem három, négy és édes dalával gyönyörködte-tett bennünket. Katonáink még csodálkoztak is, hogy mennyi madár van ebben az erdőben, talán messze vidékek menekültjei is idegyülekeztek. Hova lettek ezek a kedves dalosok ebben a rettenetes pusztulásban!

Az erdön kívül elhelyezkedve lestük, hogy meddig tart a poklok tombolása! Egyszerre csak

hirtelen, mint egy adott jelre, megszűnt, vissza tehát az erdőbe puskával, gépfegyverrel, kézigránátokkal, mert most jön a roham. Az össze-visszadölt fákön nehezen jutottunk vissza régi helyünkre, de az a körülmény az oroszok rohamát is lassította és így mi kellő időben megérkeztünk a kellő helyre. Véres indián őserdei harc kezdett. Hason csúszunk fától-fáig, bokortól-bokorig. Néhány gépfegyveresünk az épen maradt fák koronájában helyezkedett el, onnan pusztító tüzet szórt az ellenségre.. Mellettem derék káplárom, Csúzi mászott előre, aki a polgári életben magyar királyi erdőkerülő és kitűnő lövő volt. Csúzi uram minden veszedelemről megfélemlítve, szemmeláthatóan élvezte az erdei harcot, s hangosan számolta az általa elejtett oroszokat. Egy fél óra alatt tizenkettőre vitte föl. Két óra hosszat tartott a harc, akkor mi segítséget kaptunk és megrohmoztuk az oroszokat. Egészen az erdő széléig kergettük őket, s ott újra elsáncoltuk magunkat.

Számba vettük veszteségünket, aztán megtéve intézkedéseinket éjjeli támadás esetére, nyugalomra tértünk. Én azonban nem tudtam aludni, a nap véres eseményei sokkal jobban fölizzgattak, semhogy alvásra gondolhattam volna. Feküdnöm se esett jól, mert az éjjel hűvös és harmatos volt. Pokróczomba takargatva üldögéltem fának támaszkodva. A tábor zaja lassanként elcsöndesült és a nagy csöndességben, nem messze tőlünk, egyszerre csak fülemüle kezdett csattogni.

Nem értem. Idegesség ez vagy túlfeszített idegeim eltompultsága? Ez a madárdal egészen más-kép hangzik, mint a tegnapi és tegnapelőtti fülemülek éjjeli dala. Ez a fülemüledal most egészen más

hatást tesz rám. Valami leküzdhetetlen szomorúság vesz rajtam erőt, és mintha a szívem kezdene fájni. Egyszerre csak megszólal Csúzi, aki eddig csöndesen pipázgatott mellettem:

— De szomorún veri máma ez a szegény pára, talán a fészket siratja?

Az ám, milyen egyszerű a megoldás. Csuzinak tökéletesen igaza van, ez az erdőn lakó egyszerű ember azonnal megértette az erdő madarát. Tegnap és tegnapelőtt éjjel ezek a madarak gond nélkül csattogtak, talán a családi élet örömeit, a boldog szerelmet, kis fészük szépségét énekelték. Ma meg siratják elpusztult fészükét és szétrombolt hazájukat, az erdőt.

Hát nem igaz, hogy minden fülemüle egyformán dalol, és mindig ugyanazt dalolja!

És ekkor, erről a Kartágó romjai fölött jajgató kis erdei költőről, aki oly érthető és szívtépő kifejezést tudott adni fájdalmának, eszembe jutott valami, amin évekkal ezelőtt sokat tépelődtem.

Petőfi Sándor jutott az eszembe és vele kapcsolatban az, hogy micsoda világra szóló kincsekkel gazdagodott volna a magyar irodalom, ha Petőfi nem esett volna el a segesvári síkon, hanem mint külföldön bujdosó, megérte volna nemzete bukását.

Micsoda hatása lett volna a hontalanságnak ő rá, aki oly rajongással csüngött szülőföldjén és hazáján s akit egy csodálatos ihlet és átszellemülés fogott el, valahányszor e kettőnek szeretetét és szépségeit dalolta. A szívgyötrő fájdalomnak micsoda feneketlen mélységeibe tudott volna leszállani a hontalanságán kesergő Petőfi! Krisztus Golgotajárása óta ilyen szívfacsaró és megrendítő tragédiát nem látott az emberiség: a hontalan Petőfi jaj-

kiáltásai. És maradtak volna utána ránk oly költemények, melyek a babiloni vizek és a Salamon fala mellett kesergő zsidók szent fájdalmának magasságára emelték volna föl a mi lelkünket.

De a sors másképp intézkedett, a kozák dőfött egyet a fegyvertelen költő felé és az elesett. És a buta kozák — írja Jókai — nem sejtette, hogy egy templomot rombol össze tele istenséggel.

Ilyen különös gondolatokkal tépelődtem én évekkel ezelőtt, ez most mind eszembe jutott, amint a hazátlan fülemület keseregni hallottam. És mellettem a sötétben újra megszólalt Csuzinak a hangja:

— Hadnagy úr, úgy összefacsarja valami a szívemet, mikor ezt a kis jószágot hallom...

— Az enyémet is, Csúzi barátom.

— Úgy szeretném megérteni, amit mond. Az olyan szép lehet.

— Hiszen megérti, azért szomorodik el tőle.

— Persze, — felelt Csúzi káplár meggyőződéssel, — azért, hogy ő madár, én meg ember, még sem állunk egymástól olyan messze, mint ahogy gondoljuk. Neki is csak van lelke. És aztán mindnyájan az Isten teremtései vagyunk.

Elhallgattunk és összeszorult szívvel hallgattuk a rokitnói hontalan panaszos dalát. És köröskörül a kemény vitézek, akik egész nap vérben és tűzben gázoltak, e pillanatban mind megtalálták a szívüket és mély részvétellel figyeltek a kicsi madárra ...

KRISZTUS ELBÚJDOSOTT.

I.

Komor, téli égből havas eső szakad. Kietlen, lapos orosz táj. Tüdővész, csenevész nyirfaerdő, mocsár. Itt csak a Macbeth jósló boszorkányai érezhetik jól magukat.

Lomha hollósereg lustán kering a légben. Repülni is rost, károgni is rost, annyira fölhízott a csataterék dáridóin. Elhájasodott farkasok elégedetten nyújtózkodnak vaczkaikban. Ők is vígan élnek a borzalom óráiban, mint a nagyvárosok élelmi szer-uzsorásai.

Szelíd harangszó kong át a vidéken. Ki meri most az Istent szólítani *í* Miféle gyermeklélek meri remélni, hogy ez a gyöngé hang keresztül tör a világfölfordulás dübörgésén és eljut az Isten zsá-molyához? De a lengyel paraszt meghallja, leveszi süvegét, keresztet vet magára és suttog: harangoznak a podolszki barátok.

Valóban a podolszki ódon klostrom régi templomában kong a harang. És a szerzetesek imádkozni mennek a templomba. Elöl a nyolczvanesztendős gvardián, utána négy férfi és leghátul egy ifjú noviczius.

Az egész templom homályba borul, csupán egy szögletében égnek vastag viaszgyertyák. Itt áll bárszony mennyezet alatt sűrű kőtalapzaton Krisztusnak fehér-márványból faragott, álló alakja, Thor-

waldsen munkája . . . csodálatos megtestesülése a bánatnak, a türelemnek, a szeretetnek és az önmegadásnak Micsoda megdöbbenő gondolat: mikor a művész revánst ád az Istennek. Te megteremtettél engem, atyám, most én teremtelek meg téged. Ez az örök Tüzből kipattant szikra hálája a forrás iránt, amelyből támadt.

A szerzetesek egyenesen eléje járulnak és leborulnak előtte. Odafönt a toronyban elhallgatott a harang, a szélvész és a zápor dörömböltek a nagy ólomkeretes ablakokon, a viaszgyertyák lángjai dühösen lobogtak, mintha a pokol szellemei őket is szólítanák innen, a béke csarnokából, ki a gonosz világba, vad kedvtelésüknek élni és városokat gyújtani.

A gvardián halk, panaszos, fájdalmas hangon imádkozni kezd. Társai csöndesen utána morogják. Bűnösök vagyunk, oh Atyám, megérdemeltük, hogy új vízözönt bocsáss reánk — vérből, de azért kérünk, hogy fordítsd el rólunk haragodat. Megváltó Jézusunk, térdenállva kérünk, vezesd a mi gyöngeszavunkat Istenatyánk elé.

II.

Hirtelen valami félelmes, brutális zaj támad odakint az éjszakában. Mintha vashidakon nehéz, lánczos társzekerek robognának végig. Minden megremegett: a szívek, a házak. A szerzetesek öszszébb bújtak, érezték, hogy valami rejtelmes veszedelem talpra kelt és feléjük közeledik. Ijedt vijjogással fekete madarak csapódtak neki a templom ablakának. Ezeket is megriasztotta a vész és menekéket keresnek.

A zaj elárasztotta a falut és már a templom körül csapkod. Puskatussal megdöngetik a templom kapuját. Kitárul. Az oroszok hosszú szekérsoron sebesülteket hoznak. Szuronyos, véres, tépett katonák kezdenek a templomba beözönlenni, de ott állnak a papok és megszólal a gvardián:

— Ez a hely az Istenháza.

Egy kapitány visszafelel:

— Azért hozzuk ide a szenvedőket.

— Azoknak jobb helyük lesz a klastromban.

— Legyen nyugodt, jut oda is, — felelt keserűen a kapitány. — Fiúk, csináljatok helyet!

A katonák berohannak, kihordják a padokat, szalmát teregetnek szét. Füstölgő, lobogó petroliumfáklyákat gyújtanak. Hordják a sebesülteket. Jajgatás, szitkozódás, hangos imádkozás tölti meg a levegőt.

Most már az egész falu tele van a zűrzavaros lármaival. A hátráló orosz sereg vonul át rajta. Az üldözők srapeljei és gránátjai már a falu fölött robbannak szét.

Új parancs jön. A sebesülteket újra szekérré rakják és odább viszik. A templom kiürül, csak egy fél tucsat halott marad a véres szalmán.

A papok a refektóriumban imádkoznak.

III.

Az ajtó nagy robajjal kitárul és jajgatva bukik be rajta a kapus, fráter Laurenczius.

— Oh, atyám, ez a világ vége! A kozákok elfoglalták templomunkat, bekötötték a lovaikat, jaj nekünk!

A megdöbbenés csöndje. Mindenki lehajtotta

a fejét, az aggastyán eltakarta az arcát és sírt. De csakhamar levette két tenyerét arczáról, szeme már száraz volt és nyugodt hangon így szólt:

— Istállóvá tették templomunkat és azt hiszik az együgyűek, hogy ezzel megaláznak. De mikor én ezt látom, nekem csak az jut eszembe, hogy Krisztus urunk is istállóban született és a világ megváltója lőn. Minél mélyebb a megalázás, annál fényesebb lesz a felmagasztalás. Reszkessenek a megbotránkozatók, mert utól fogja őket érni a bűnhődés...

E pillanatban rettenetes dörgés rázta meg az egész épületet. Mintha földrengés lódított volna egyet rajta. A képek megmozdultak, a falióra megállt. Odalent a templom körül zűrzavaros lárma, ordítózás, lótás-futás, éles trombitálás keletkezett...

A megrémült szerzetesek lesiettek megtudni a riadalom okát. A kozákezred a templom-téren gyülekezett, maga a templom üres volt, tele füsttel. Az történt, hogy egy srapnel belevágott a templomba, az ott tanyázó kozákok közé. Ezek fejvesztetten kirohantak, hátrahagyva egy pár társuk véres tetemét.

A papok óvatosan haladtak a fölvert törmelék között. Egyszerre csak a fiatal noviczius elkiáltotta magát: *Szent Isten, a Krisztus-szobor eltűnt!*

Kövéd dermedten bámult oda a kis csapat, de csak az üres és sértetlen talapzatot látta. A szobornak semmi nyoma sem volt, még csak egy porczikáját se tudták fölfedezni. Miféle csoda ez? Ennyire porrá zúzódottnak volna? A noviczius térdre esett és hangosan sírva sikoltozni kezdett:

— Végünk van, bűnösök vagyunk, Krisztus urunk elhagyott bennünket!

És erős hangon felelt neki az aggastyán:
— Hogy mersz ilyen ígéket ajkadra venni?

Nem félsz, hogy szentségtörést követsz el? Íme Krisztus urunk elhagyta a hajlékot, melyet a gonoszok megfertőztettek, de nem hagyja el azokat, akik szenvednek és benne bíznak.

IV.

Dühös hadonászással, káromkodva rohant be egy magas termetű és rókaképű főtiszt a templomba. Nyitott prémes bundája alól előlászott arannyal gazdagon paszomántozott formaruhája.

— Papok! — kiáltott durva, recsegő hangon a barátokra, — most kapom a jelentést, hogy a templom tornyából jeleket adtatok az ellenségnek. Jaj nektek árulók!

— Hogy mondatszilyent, uram, — felelte a gvardián szelíden, — mi a szeretet vallásának papjai és a béke apostolai vagyunk, mi imádkozunk a bűnösökért és ápoljuk a sebesülteket, akárhova tartoznak is.

— Ösmerlek benneteket, sima arczú és sima nyelvű lengyel kígyók, majd feleltek a haditörvénytől. Szuronyok közé, el velük!

— Uram, egy nyolczvan esztendő aggastyán van köztünk.

— Szenvedjen, azért pap.

— Krisztus elhagyott bennünket, — nyöszörgött az ifjú pap, — levette rólunk kezét, elvesztünk.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — tette hozzá az aggastyán. A szuronyos katonák közre fogták őket és elindultak a hideg, havas éjszakában.

V.

Nagynehezen keresztül vergődtek a katonatömegben, amely a falut megtöltötte. Nem panaszkodtak, de az aggastyán nem tudta elfojtani feltörő sóhajtásait. Kétfelől két erőteljes szerzetes támogatta, s feje fáradtan hajolt féloldalra. Alig értek ki a faluból, megint rájuk rontott a rókaképű főtiszt.

— Huszonöt szibériai lövő kísér hat fegyvertelen papot!— ordított rájuk, — rögtön visszafordultok gazficzkók és az ezredhez csatlakoztok. Hej, Moroskin káplár, — kiáltott kozákjaira — idejősz négy emberrel és tovább viszed a papokat. Ha lassan mennek, ott a korbács, ha egyáltalán nem akarnak menni, ott a puska. Vagy pedig kötözzétek őket a lovatokhoz. Indulj!

Ezzel ismét eltűnt az éjszakában. A menet újra megindult, köröskörül a kozákok, elől vagy tíz lépésre a káplár. Száz lépéssel odább megálltak. Az aggastyán melle hevesen zihált és egy lépést sem tudott tovább menni. A káplár lehajolt lováról és megnézte az öreg papot. Azután visszavágtatott a faluba, ahonnan tíz percz múlva egy egylovas kis kocsival tért vissza, melyen szalma volt. Akkor leszállt a lováról, levetette báránybőrrel bélelt hosszú bundáját és az egész testében reszkető öreg papra adta. Azután egy kozák segítségével a gvardiánt a kocsiba tette. Még ez sem volt elég, elővette a lópokrócot, tetőtől talpig gondosan betakarta vele az öreget. A menet újra elindult.

De az aggastyán felemelkedett a kocsiban és utána haladó társai felé nyújtotta fejét. Arcza szinte fénylett a félhomályban, mintha a megelé-

gedettség sugárzott volna belőle. És megszólalt szilárd, meleg hangon:

— Hol vagy, kétkedő? Szállj magadba és imádkozzál. Hát nem látod, hogy Krisztus nem hagyott el bennünket? Hát nem látod, hogy velünk van es örökös rajtunk? íme, könnyőületesség alakjában bevonult ennek az egyszerű, durva embernek a szivébe, azt megihlette és jót tétet vele. Félre rémület és kétségbeesés, én bízom és boldog vagyok, mert megfürödhettem az ő szeretetének és gondviselésének melegében. Dicsértessék a Jézus Krisztus!

— Mindörökké amen! — rebegették utána a barátok és imádkoztak.

Köröskörül orgiát ült a halál és a pusztulás, rettenetes hangzavar tombolt ég és föld között s lábuk alatt reszketett a talaj. Köröskörül égő falvak lángjai csapkodtak a mennyboltozat felé... és az aggastyán lehajtotta a fejét a szalmára és lelkében égi harmónia csendült meg..., érezte, hogy Krisztus itt jár közöttük és diadalmaskodni fog a rombolás elszabadult démonai fölött és behunyván könnyes két szemét, boldogan elaludt . . .

EGY ÉJ EMLÉKE.

Valami húsz éve annak, a segesvári Petőfi-szobor leleplezése előtt két nappal, egy érdekes vacsorázó társaság ült együtt H. grófné fehér-egyházi kastélyában, Segesvár tőszomszédságában, Korábban érkezett fecskéi voltak a nagy ünnepnek, kiket Ugrón hívott össze ehhez a kiváló úriházhhoz. Jegyzeteim szerint ott voltak: Ugrón Gábor, Bartha Miklós, Fadrusz János, Feszty Árpád, Pósa Lajos, Bartók Lajos és Köllő Miklós, a Petőfi-szobor megalkotója. Könyfátyol homályosítja el szememet, ha ezt a névsort végigolvasom: valamennyi meghalt azóta. Micsoda társaság! Csupa erő, csupa tehetség, csupa érték, vagy legalább is becses temperamentum és figyelemreméltó markáns egyéniség. Olyan élvezetes volt ez a vacsora, mint egy elsőrendű színelőadás. Mindenféle diskusszió fejlődött ki és a vélemények, mint a jóféle aczélból készült éles kardok, szikrázva ütköztek össze a fejünk fölött. A vita hevében gyakran éles vágások is estek, de senki se törődött velük, az ilyen társaságban nem szokás. Aki kapta, ha tehetette, visszaadta s az ügy el volt intézve.

Vacsora után kimentünk a kertbe. Gyönyörű holdvilágos nyári éjszaka volt. A fényes égbolton sötétben rajzolódtak rá a magasba emelkedő

Segesvár régi házai. Lent a völgyben, amerre a folyóvíz kanyargott, könnyű, ezüstös pára lebegett. Fölmentünk egy kis dombra, melyen kőből egy régi pogány magyar oltár volt kirakva, közepén égő áldozati tűzzel. Ezt a meglepetést Ugrón Gábor készítette számunkra. Mi persze el voltunk ragadtatva, de ez Ugront nem érdekelte, Ő ezt az oltárt maga csinálta és azt művészi alkotásnak tartotta, s azért elsősorban a művészek véleményére volt kíváncsi. És mivel Feszty csak úgy befelé dűnnyögött, megfogta.

— Neked persze kifogásaid vannak.

— Persze, hogy vannak. Ez a dolog egy nagy mulasztásunkra figyelmeztet. Mi a legnagyobb magyar költő szobrának a leleplezésére jöttünk össze és csinálunk egy olyan ünnepet, mintha a gömör-szalóki méhészegyesület huszonötéves jubileumát ülnök. Hát a mi elernyedte fantáziánkat már Petőfi se tudja föléleszteni! Tudjátok, mit kellett volna csinálni itt, ebben a völgyben, ahol eltűnt? Egy régi magyar pogány istentiszteletet, fehér ló áldozattal, ősi tánczokkal. A történetírók a legapróbb porczikáig összeállították, az írók és művészek pedig megírták és megrendezték volna. Ez méltó lett volna a legmagyarabb költő emlékéhez. Már most kinek a tiszteletére állhatunk elő vele, ha Petőfinél elmulasztottuk? De majd megcsinálom én azt, csak legyen egyszer elég pénzem hozzá...

És meg kell adni, hogy Feszty Árpád foglalkozott ezzel az eszmével. A Vág és a Duna mocsarai között, fent Komárommegyében volt neki egy Kingyes nevű majorja, mely bőven termelt pióczát, szúnyogot, nádat, sást és kákát, melynek a tövén azonban nem költött a rucza. Itt, a hozzáférhetetlen

mocsarak között Feszty szerint a honfoglalás óta egyazon magyar nép lakott. Ezek közt és ezekkel akart Feszty egy Árpád-korabeli istentiszteletet bemutatni. Hej, de sokat tervezgettük. Pósa már írta a verseket, Feszty csinálta a rajzokat, de persze sohase mentünk túl az ábrándokon. Még Kingyesen is jártunk helyszíni szemlét tartani, amikor is Fesztynek az úgynevezett gőzjaktja a Vágón fölrobbant velünk, de ezzel aztán be is fejeződtek az előkészületek...

— Pompás gondolat, — szólt Fadrusz, aki hátát egy fának vetve, belebámult a holdvilágba — de ez is csak egynapos dolog, itt pedig Petőfiről, tehát az örökkévalóságról van szó. Ezt csak szoborfaragók és építőmesterek tudják megoldani, de nem rongyos tíz-húszezer forinttal, hanem százezrekekkel, mondjuk egy félmillió forinttal.

Előrehajolt és lemutatott a völgybe:

— Nézzétek azt a csillogó foltot. Azt a vizet föl kell duzzasztani, aztán szikladarabokból valami hatalmas építményt rakni eléje, melyen harsogva törjön keresztül. Ennek az építménynek a tetejéről sasok, vagy Csaba vitézei viszik föl Petőfit a halhatatlanság országába. Mert a sas nem tépi őt, mint Prometheust, hanem menti és vele együtt az isteni szikrát. Ilyesvalamiből talán ki lehetne indulni.

— Nem hiába hoztalak benneteket ide, — kiáltott diadallal Ugron — lám, Fadruszt már inspirálja e hely.

— De hát hova lett Petőfi? — kiáltott bele az éjszakába Bartók Lajos majdnem rikácsoló hangon. — Kik látták őt akkor? Fű, fa, virág mind megváltozott ötven év alatt. Minden tél után új ta-

vasz kezdődik, friss rügyekkel, bimbókkal, levelekkel és virágokkal, melyek nem emlékeznek a múltra. Ez a sárga pofájú hold ugyanaz, amely akkor volt, ez tán látta őt a mocsarak közé húzódva meghalni... De hát ez a hold épp oly galádul vigyorog, mint akkor, mintha mindent tudna, de semmit se akarna mondani.

Komor csönd támadt Bartók szavaira. Végre Ugrón szólalt meg:

— A székelyek közt él egy legenda, mely azt regéli, hogy Petőfi él és nem is fog meghalni soha. Nem halhat meg, mert ha újra veszedelem fenyegeti az országot, rája szükség leszen. És mikor a székely hegyeken hóvihar dühöng végig és a Nemere töri a fákat és alapjaiban megrázza a házakat, a székelyek a tűz mellé vonulnak és azt mondogatják: Bem apó és Petőfi Sándor most vizsgálják a hadseregüket, mellyel majd segítségünkre jönnek. És a Nemere üvöltése nem egyéb, mint a katonák üdvkiáltása. Ott jön az öreg generális hófehér lován, jobbján lovagol Petőfi Sándor, balján Zeyk Domokos, aki a segesvári csatából menekülő Bem mögött védte egymaga a kozáktömeg ellen a Küküllő hídját. És mikor kardja eltörött, föbe lőtte magát, nehogy fogságba kerüljön... Hát mondjátok meg, atyámfiai, ki találta ki ezt a mesét! Valamelyik lelkes tanító unalmában írt egy rossz verset, mely megjelent a székelyföldi lapokban és onnan útrakelt és gyökeret vert a székelységben. És ma már a legenda erejével hat és mikor én mesélem, ti komolyan hallgatjátok. És jöhet idő, mikor katonáink ezt a tábortüzek körül fogják regélni s akkor ez az erőnek egy forrása lesz számukra és mindnyájunkra.

Befejezvéen szavait, végignézett a társaságon és folytatta:

— No, költők, hát ez a téma nem lelkesít senkit?

— Dehogy nem, — felelt Pósa, — csakhogy ilyen verset ezekben a tespedt időkben nem érdemes megírni. Csak olyan hatása volna, mintha vernéd egy olyan zongorának a billentyűit, melynek nincsenek húrjai. Majd ha újra ellenség tör a határainkra, akkor álljon elő az új Petőfi. Sándor és vágjon bele a lant húrjaiba.

Éles fütty hallatszott, alattunk a völgyben egy kivilágított vonat robogott végig. A mindennapi élet betört ábrándjaink világába, a tündéri éj varázshatásának egyszerre vége lett. Egyikünk nagyot ásított és nyujtózkodott, a másikunk panaszkodott, hogy hideg van, a harmadik szivarra gyújtott. Egyszerre köznapi emberek lettünk, akik a náthától fel-tünk és aludni óhajtottunk. Csak Ugron Gábornak volt még mondanivalója. De már egészen másról beszélt, mint eddig. Elméjének nyughatatlan lángja új táplálékra vetette magát. Olyan természetes hangon, mintha egész este egyébről se beszélgettünk volna, megszólalt:

— Világtörténeti esemény lett volna, ha az oláhok akkor, mikor erdélyi fejedelmeink megajándékozták őket a román bibliafordítással, mind át-tértek volna a református hitre. Tudjátok, hogy ennek micsoda következménye lett volna? Az, hogy vagy mi oláhosodtunk volna el, vagy ők magyárosodtak volna meg. És most a mai konfiguráció helyett volna vagy egy nagy román birodalom, vagy egy nagy magyar birodalom. Pozsonytól és az Adriától a Fekete-tengerig, harmincz-harminczöt millió la-

kossal. De hát ezt akkor senki se értette meg, a nemzetiségi kérdés iránt egyáltalán nem is volt érzéke az embereknek. Az igaz, hogy szédületes gondolat és az emberek kicsinyek is voltak hozzá. Istenem, de könnyű is így utólag megjavítani a világtörténeti hibákat... No de a hold lenyugszik, a köd emelkedik, gyertek párnáitok közé, elpuhult utrugurok!

Ez az éjszaka jut eszembe most, mikor mint a sírrabló hiéna, tétova léptekkel közeledik a segevári síkság felé az alattomos ellenség. Bízom az Istenben, hogy a székely mese valóra válik és Petőfi szelleme visszaűzi őket arról a szent helyről, melynek arany kapuján át egykor elröppent az örökkévalóságba.

CSOMA ISTVÁN HÁBORÚJA.

I.

Csík vármegye gyergyói felének a legvadregényesebb részét a Gyilkostó alkotja. Fönt a havasok közt, közel a román határhoz, teljesen néptelen vidéken fekszik ez a kis tavacska, mely Gyergyószentmiklósról lóháton három-négy óra alatt elérhető.

Senki sem tudott róla semmit, míg Jókai rá nem vetette a szemét. A nagy költő fantáziája innen indította útnak Tatrangi Dávidot a világ meghódítására, az ő repülőgépeivel. (De kár, hogy Tatrangi Dávidot — Zeppelinnek hívják.)

Fiatal koromban magam is kétszer jártam ott. Gyönyörű, melankolikus hely. Amint fölkel a hold, szinte várja az ember a magyar hitrege alirumnáit, hogy majd előjönnek tánczot ropni a gyepen. Eh, mit beszélek alirumnákról! Szanatóriumot kéne oda építeni. Lehet is valami a dologból, mert mint hallom, a most ott lefolyt ütközetek egyike után egy német tartalékos tiszt jegyzeteket készített a dologról...

Hogy különben milyen hely, nem akarom leírni, tessék elolvasni a Jövő század regényében. Erről még Gyulai Pál is elösmerte, hogy szép a leírása, de rögtön utána vetette: *látszik hogy Jókai sohse járt ott.* Gyulainak tudniillik az volt a rögesz-

méje, hogy Jókai csak azt tudja szépen leírni, amit sohse látott.

Nos, tehát az én ottjártamkor a Gyilkostó partja még lakatlan volt. Egyszer aztán híre kerekedett Gyergyószentmiklóson, hogy lakót kapott a Gyilkos. Udvarhely vármegyéből átgyalogolt a Bucsinon Csorna István öreg székely, s egy fejszé-
vel a vállán bejárkalta a gyergyói havasokat. Azt mondta, hogy alkalmas tanyát keres esztenának, vagyis birkatenyésztést akar próbálni, inkább sajtra és túróra vetvén a fősúlyt. Meg is alkudott szépen Gyergyószentmiklós városával, hogy mekkora terület szabad neki elfoglalni és hány állatot van joga tartani. Azután átjöttek a komái Udvarhely vármegyéből a szükséges szerszámokkal és segítettek neki fölépíteni a fából való rezidenciát. Bámulatos, hogy ez milyen hamar és ügyesen megy a székely keze alatt. Pedig leginkább csak a kis fejszéjével dolgozik. Mikor aztán elkészült a tanya, Csorna elment Vaslábra, s elhozta onnan magával Jákó Miskát *oláhnak*, vagyis birkapásztornak. Mert tudnivaló, hogy a pásztorkodást még a székely hegyeken is leginkább oláhok űzik, még pedig olyanok, akik ha kívül viselik is az ingüket, s másképp vetik is magukra a keresztet, csak olyan magyarok, mint maga Csorna uram.

Így támadt élet a Gyilkostó vad környékén. Csorna uram kora tavasszal fölhajtotta a birkáit és ott fönt marad a késő őszig. Mikor aztán leesett a hó, a tanyát bezárták és minden élő levonult Gyergyószentmiklóstra.

Ezen a nyáron az első Jákónak tizenhatesztendős fia volt az öreg Csorna Istvánnak egyetlen juhásza. Több legényre nem tudott szert tenni se

égen, se padláson, még ennek a mostani kölyöknek az apját is elvitték katonának. Mondom, csupán ketten éltek a tanyán, mert a tíz-tizenkét éves pásztorgyerekek nem számítanak. De azért nem unták magukat. Először, mert hát miért unták volna magukat? Lehet-e egyáltalán unatkozni? Másodszor — az utolsó három esztendő különösen érdekes volt, még a tanyán is. Jártak-keltek, jöttek-mentek az emberek és a katonák, itt kivágták az erdőt, ott fölrobantották a hegyet. Csorna Istvánt azonban nem zavartak el a Gyilkostó mellől. Ez olyan védett kis katlanban lakott, hogy még a madár is nehezen talált rá. Az öregnek azonban magától is volt annyi esze, hogy ennek a nyárnak a közepén nyája legnagyobb részét a bojtár gyér ekekkel Gyergyószentmiklósra küldte, végképp ketten maradtak a Jákófiuval. Megszimatolta az öreg a veszedelmet, vagy talán a határon túl levő kollégái megsúgtak neki egyet és mást, azt nem lehet tudni, bizonyos, hogy az esztenán nem hagyott fönt többet huszonnyolcz juhnál és négy kecskénél. Mikor Dávid Miklós megkérdezte, hogy miért nem hurczolkodik le végképp a havasról, ha már ennyit levitt a tanyáról, büszkén azt felelte:

— Ne mondhassa senki, hogy Csorna István annyira megijedt, hogy esze nélkül menekült, mikor még a falevél se mozdult.

(De kár, hogy ez a falevél olyan későn mozdult meg. Vagy csak mi nem tudtunk róla?)

No, hanem aztán mozgott minden, nemcsak a falevél, mozgott az ég és föld is.

És akkor következett az a vasárnap, melyen a szerencsétlen román nép története egy hitszegéssel lett gazdagabb. A czinczárbojár arisztokrácia

elérte célját. Az oláh határőrök széttaposták tábor-tüzeiket s a hold ezüstös fényében villogó erdők megindultak. Már tudniillik szuronyerdők. Románia elindult Magyarország ellen, éjjel, lopva, mint Macbethben mondják, megölni az álmot.

A vén Csornát Gyergyószentmiklóson találta ez a vasárnap. Utóbbi időben minden vasárnapot a városban töltött, mert ilyenkor vitt föl magával egész hétre való újságot, amire pedig a mostani időben nagy szükség van. Az öreg székely Vákár bácsi korcsmájában tanyázott, akinek ő liferánsa volt. A nagy kék étteremben sokan voltak együtt székely gazdák és beszélgettek a világ folyásáról. Egyszer csak belép Vákár és a vastag szemöldökével int Csornának, aki odament hozzá. A korcsmáros fontoskodva a fülébe súgta:

— Csak úgy tegyen, mintha semmit se mondanék. Magát legjobban érinti, mert a szélén lakik. Az oláh hadüzenet megtörtént, több helyen be is törhettek azóta. Most tizenegy óra éjjel, a szép holdvilággal három óra alatt odafönt lehet a kis mokánylován. Kár volna azért a pár birkáért is.

Azzal kétfelé fordultak, mintha csak arról értekeztek volna, hogy a pityóka bizony vékonyan ereszt a remetei dűlőn. De pár perez múlva még egyszer figyelmeztette: csak sebesebben egy kicsit, mert mindjárt közhírré teszik a városban, akkor aztán majd lesz világfölfordulás.

Csorna bácsit nem igen kellett biztatni. Öt perez múlva már robogott azon az úton, mely Gyergyószentmiklósról észak felé a havasok közé vezet. A nagy hegyek sejtelmesen néztek feléje a távolból a holdvilágos éjszakában. Vájjon mi történt azóta odafönt! Vájjon igaz-e, hogy betörték!

S ráakadtak-e a Gyilkostóra? Jaj nektek, ha az én kis tanyámat felpörköltétek! Csorna bácsi gyöngéden megsimogatta jó dupla puskájának agyát. Harmincz éve szolgálta már őt ez a szerszám és sohase hagyta cserben, de most lesz csak rá szükség igazán! Szerencse, hogy ezt a puskáját sohse hagyja el, mert különben ez is oláh kézre került volna most. Hogy zúg, zeng ez a telegráfrót ott a rudak végén. Ez tudna beszélni, ha Csorna bácsi értené a nyelvét. Ezt a drótot is tavaly húzták erre, aztán a hegyek közt szétágazik a csendőrtanyák felé... A hun jönnek is már szembe vele, erdei lakók, szénégetők, fávágók, pásztorok, egy csapat csendőr is jön vele szembe, no meg katonák... Ejnye, csakugyan bomlik már a világ. Csendőrkaplár megszólítja Csorna bácsit: Hová? Mentem a tanyámat. Kár lesz fáradni, felpörkölték azt már. Dehogy pörkölték, rá se találtak. Aztán csak megnézem, hogy azzal a legénnyel mi történt, akit ott hagytam. Ez már más. Ezzel tovább hagyták.

Egyszer aztán Csorna bácsi rátért egy hegyi-ösvényre, melyet csak ő ismert s ettől kezdve nem találkozott senkivel. Már közel járt a Gyilkostóhoz. Leszállt a lováról és kantárszáron vezette. A meszeseségből tompa ágyúdurrogást hallott. A puska-lövéseket is meg tudta különböztetni. Semmi baj, biztatá magát, hisz ettől lehetnek még tíz ágyulövényire innen, azért az én tanyám lehet még ép és szabad. De azért mikor közel ért, megkötötte lovát egy fához s úgy kúszott előre. Nem lehet itt baj, a legény idejekorán hírt kapott és a jószággal a rendes úton lement a völgybe. Egyszer aztán fölért annak a dombnak a tetejére, ahonnan az ő gyilkosi tanyáját át lehetett látni. Szent Isten! Föléget-

ték! Feketén tátongett feléje a helye, ezek, úgy látszik, már kora délután itt jártak rabolni, elvégezték gaz munkájukat és visszaszöktek.

Az öreget vén lábai gyorsan levitték a völgybe; oly fenyegetően forgatta a puskáját, mintha buzogányrohamra akart volna menni vele. Mi ez! Az akol kapujában egy holttest fekszik; megfordítja: a Jákó gyerek becsületes képe néz reája, beragyogva a holdtól. Csorna melléje térdelt. Megértette, hogy miért találta meg ezen a helyen: birkáit védte. Mellette feküdt összetörött rossz egycsovű puskája, amellyel a szegény fiú oly boldog és büszke volt. Ha nem védte volna a jószágot, bizonyosan életben hagyták volna. De: tiltakozott a gazdája megrablása ellen, mert becsületes ember volt... Lám, lám, homlokán egy piros folt. Úgy látszik, egészen közlről, revolverből lötték fejbe. Csorna fölugrott, fenyegetően emelte a határ felé ökleit s azt súgta magában: Addig el nem temetlek, amíg ezt a piros foltot vissza nem adom.

Tíz percz múlva Oláhország felé ment, azon a nyomon, melyet az itt járt rablócsapat hagyott hátra. Óvatosan követte őket, szinte köztük volt, anélkül, hogy észrevehették volna, hisz minden talpalattnyi földjét ismerte ennek a földnek. És mikor a század visszatért s nem lévén semmi különösebb parancsa, a határon tábort ütött, Csorna oly közel állt a tisztek vacsorázó asztalához, hogy minden szavukat kitűnően megérthette. És a tisztek lakomához ültek és vezetőjük, egy kapitány, ezt a kis rablókirándulást olyan hangon ünnepelte, mintha egész Délamerikát meghódította volna. És mikor fölemelte poharát és hurrát ordított bele az erdőbe és holdvilágba, éppen szembe fordította széles hom-

lokát Csornával. Az öreg pedig fölemelte soha nem hibázó, medveölő fegyverét s a következő perczben a szép kapitány már a birkásgyerek mögött gyalogolt az öröklét ösvényén.

A lövésre vad zúr-zavar támadt s a század visszavonult. Az öreg Csorna pedig tanyájához tért, lovára kötözte kedves halott bojtárját s megindult Gyergyószentmiklós felé, esküdözvén, hogy ilyen temetést még nem látott a világ.

II.

Csoma István kiesi mokánylovára kötözve vitte hazafelé a hűséges bojtárgyereket, akit az ellenség a havasi tanyán megölt.

A ló szabadon ment, lassú léptekkel, lehorasztott fejjel, mintha csak ő is résztvenne a gazdája szomorúságában. Ami nem is lehetetlen, gondola Csorna, hiszen jó pajtások voltak és senki annyit nem foglalkozott a lóval, mint a szegény Jákó gyerek. A ló gondozása a fiúra volt bízva, minden jó falatját, minden ital vizét tőle kapta, ő vakargatta fényesre a szőrét, ő fonta be a sörényét. Most jutottak csak eszébe egyes dolgok Csornának, hogy a fiú mennyire szerette az állatot. Hányszor vásárolt neki megtakarított pár garasán Szentjánoskenyeret, egyszer még bajba is keveredett, mert az Eránosz boltjában czukrot lopott a *Ráró* számára. Ezt a szeretetet a ló látja, megérzi és viszonozza is. És most a ló ép úgy tudja, mint Csorna, hogy gondozóját baj érte és most ezért szomorkodik.

Egy hegyi csorgónál megállottak és Csorna vízzel kínálta a lovat. De nem kellett neki. Akkor Csorna belemártotta a vízbe kendőjét és lemosta a

halottnak piszkos, véres arczát. Aztán megveregette a lova nyakát és így szólt:

— Szakasztott úgy van ő, mint én, én se tudnék most se inni, se enni. Derék állat! Jól van, kicsi lovam, ne búsulj, olyan temetést csinálunk, amilyen még nem volt!

A *Ráró* a gazdája hóna alá dugta a fejét, mintha ott vigasztalást keresne. A vén székelyt ez annyira meghatotta, hogy erővel kellett visszanyomnia könnyeit. Sohse tapasztalta, hogy állat így a gazdájával érezzen. Még a kutyáinál se.

Igaz is, a kutyák. Vájjon hová lettek! A kis *Csiba*, meg a bátor *Bundás*, aki oly vakmerően a medve nyakára szökött, mikor az a gazdájával szembefordult. Kapott is egy olyan ütést a tomporára, hogy most is arról sántít.

Szomorúan ballagott tovább az Öreg. Ott, ahol a Békény patakja átszeli az utat, egy bozontos kutyát látott ülni a vízben. Jobban odanéz, az áldóját, ez a *Bundás!* De a kutya csak nyöszörgött és nem szaladt eléje, csak egyre ült a vízben. Ennek valami baja lehet. Odamegy, megsimogatja, kihúzza a vízből, a kutya erősen nyöszörög. Akkor látja, hogy a hátulsó lábát puska lövés súrolta, azt tartotta a hideg vízben. Van esze a *Bundás*nak, nem kell ennek se patika, se doktor. Hanem azért ki mosta sebé, összerágott falevelet tett rá és bekötötte egy ronggyal. Ebecsont beheged, holnap semmi baja sem lesz. A kutya megcsóválta a farkát és mély hálával nézett a gazdájára. Az öreg észrevette és megszorította, a puskáját. Ne félj, *Bundás*, majd megkeressük azt is, aki megsebzett téged.

Mikor leértek Gyergyószentmiklóásra, a város már teljes fölfordulásban volt. Aki csak tehetett,

menekült. Csorna István is útnak indította minden lábás jószágát, beleértve a családját alkotó két öregasszonyt is, akik a téli aklok körül laktak. Ezek szekéren minden értékesebb holmit is magukkal vittek. De mikor az öregasszonyok arra próbálták kérni, hogy tartson velük, Csorna olyan dühbe jött, hogy majdnem puskát fogott rájuk. Hogy ő most elmenjen innen! Hát akkor ki fizet meg a sok gonoszért, amit csináltak neki?

Mikor aztán mindent elintézett és ő egyedül maradt a házban halottjával és bosszújával, akkor elment a paphoz és megkérte, hogy temesse el a fiút. A pap nem tehette meg a legjobb akarat mellett sem, mert az ijedt nép mind belekapaszkodott és tőle várt vigasztaló szót. Akkor megint felkötözte a holt fiút a lóra és felhozta a plébánoshoz azzal a kéréssel, hogy legalább szentelje be. A pap imádkozott, beszentelte a holttestet s azzal Csorna István ment vele egyenesen a temetőbe. Ő maga segített a vén Kaezornak a sírt megásni, a holttestet elhelyezni és behantolni. Még kereszt is akadt a számára a sírásó házában. Mikor mindennel készen voltak, Csorna István egy kis czöveket faragott és fejtől beleszúrta a sírhalomba.

— Hát ez minek! — szóit Kaczor.

— Ez azt jelenti, hogy egy életet már utána küldtem. Ahány elesik a kezem által, annyi czöveket fogok ide a sírdombja köré szúrni. Így fizet Csorna István a háláinkban is azoknak, akik őt hűségesen szolgálták.

A vén Kaczor megcsóválta a fejét. Hát ez a jómódú ember is megunta az életét, hogy bele akar keveredni a háborúba! Hetven esztendősi léteére még fegyvert készül fogni! Ahelyett, hogy

elhúzódnék a többiekkel a Maroson túlra, ahol csöndesebb világ van, No de hát ez az ő dolga, végezze isten rendelése szerint. Azzal Kaczor levette a süvegét s a sír mellé térdelt, hogy elmondjon felette egy utolsó Miatyánkot. Csorna melléje térdelt és vele imádkozott, de mikor odaért... *mi-képen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek* — a torka összeszorult és a hangja elakadt. Nem, ezt nem mondja ki. Nem hazudik az isten színe előtt. Csak ott kapott újra bele: *De szabadíts meg a gonosztól, amen!*

Lassú léptekkel, lehajtott fejjel, ballagott haza a vén Csorna István, ügyet se vetve a körülötte uralkodó zűrzavarra. A néptelen házban ellátta Ráró lovát, bekötözte *Bundás* kutyáját, azután pipára gyújtott és átment szomszédjához, Péter Andráshoz.

Ez egy hetvennégy esztendőszékely gazda volt, aki mint Lear király, kiosztván minden földi javait gyermekei között, egyes-egyedül meghúzta magát szentmiklósi kis házában, Csorna István uram tőszomszédságában. Elégedetten éldegélt, mert nem sokra volt szüksége és azt a keveset is a gyerekei szívesen adták. Amolyan fűrőfaragó, erdőn járogató, vadászgató székely volt, aki Csorna Istvánt is gyakorta fölkereste havasi tanyáján s együtt rótták a rengeteget vad után. Megértették egymást és szerettek beszélgetni, vagyis inkább együtt lenni, mert mind a ketten meglehetősen szűkszavúak voltak. A székely különben is inkább hallgató, mint beszédes és jobban szeret némán megfigyelni, semmint szapora beszéddel elárulni, hogy mi lakik benne, vagyis megfigyeltetni.

Péter András egy farakáson ült és paszuly-

karót faragott. Csorna István odaült vele szembe és nézte. Péter András ösmerte már a szomszédjának esetét és nem tartotta szükségesnek újabb részletek iránt érdeklődni. Végre is Csorna szólalt meg:

— Hát kied itt marad?

— Itt.

Újabb csönd. A piacz irányában valami nagy tumultus támadt. András gazda abbahagyta a faragást és egy kicsit odafülett.

— De meg vannak kavarodva a népek — szólt csendesen.

— Mert mindenkinek van mit félteni, — felelt Csorna.

— Nekem nincs.

— Hát az életet?

Péter András lenézően legyintett a kezével.

— Mit féltsek rajta? Hát érdemes az én koromban az élethez ragaszkodni? Kedves szomszéd, ha az ember már hetvennégy tavaszt látott, akkor már nem kíváncsi a hetvenötödikre. Aztán meg elfussak innen, ahol a kenyérem javát megettem? Isten tudja, de nekem jól esik arra gondolni, hogy abból az erdőből vágják ki a koporsóm fáját is, amelyikből a bölcsőmet faragták.

— Igazsága van, szomszéd. De hátha nem faragják? Hátha leütik, mint a kutyát és az árokba dobják a szemét közé?

Vén Péter András levette a szalmakalapját, keresztet vetett és áhítattal így felelt:

— Ott is csak az Úr Jézus oltalma alatt állok, aki értem is szenvedett és meghalt...

A beszélgetés olyan magasságba ért, hogy

Csorna István megérezte, hogy nem lehet tovább folytatni. Azért tehát csak annyit mondott:

— Hát jól van, szomszéd, rendben van a dolog, mi itt maradunk. Hanem agyonütni nem hagyjuk magunkat. Nemcsak itt maradunk, de elejbejük megyünk.

Most eszmélt csak Péter András arra, hogy a szomszéd nemcsak azért jött át, hogy őt karófaragni lássa, kezdte megérteni, hogy a havasok öreg bujdosójának mi a szándéka vele. És egyszerre egész lelkével embere lett. Félre dobta kicsi baltáját, föllállt, tenyerébe csapott és villogó szemmel így szólt:

— Megértettem, szomszéd. És a bosszúálló Isten vezessen minket azokra, akik az Ember Fiát megtapossák.

Igy kötöttek szövetséget egymással Csorna István és Péter András, akik együtt száznegyvennégy évesek valának, hogy bosszút állnak a fészekdülő orvmadarakon.

III.

Két vén székely haladt az úton, mely a lieg vek felé vezetett. Szikár, deresedő, csontos két alak, de tartásuk nem árult el öregséget, lépéseik szilárdak és határozottak voltak: ezek tudják, hogy hova mennek és mit akarnak. Csorna István és Péter András volt a két ember. Vállukon puska, előttük egy kis ló ballagott megterhelve elemózsiás tarisznyával, lövészeres zsákkal, két bekeccsel, két fejszével, két kapával és két pálinkás-kulaccsal. Mögöttük a sánta Bundás kutya kullogott. Szentmiklósról Ditrón keresztül Tölgyes felé vették útjukat, aztán elhajoltak Borszék felé, hogy a Közrez szaka-

clékai közt üssenek tanyát. Néha távoli ágyúdörgés hallatszott és ilyenkor a két ember felfülett, hogy mely irányból hangzik Í

Mikor egy, a hegyről lezuhogó pataknál megálltak itatni, hirtelen egy kis csapat huszár termett előttük, kiknek dobogását a patak zajától nem hallották. A lovasok élén egy fiatal zászlós ügetett, aki minden látható ok nélkül folyton hadonászott a kardjával és torkaszakadtából kiabált. Úgy látszik, egyenesen valami összecsapásból jött, s a harcz izgalma volt az, mely majdnem szétvetette.

— Hát kentek hova mennek! — ordított nyersen a két góbéra.

— Instálom katona úr, a havasra megyünk — felelt Csorna István szerényen.

— De hiszen mi vagyunk az utolsó magyar katonák, mögöttünk jön az ellenség, egyenesen belemennek a szájába.

— Még ha a szájába mennénk is, vitéz úr, ott se akadna ránk, úgy ösmerjük mi ezt a vidéket.

— Semmi feleselés, hanem forduljanak vissza és mars! — kiáltott kemény hangon a zászlós, a kinek láthatólag örömet szerzett az, hogy ő most parancsol, még pedig ilyen vén embereknek parancsol.

— Nem lehet az, instálom, úgy megfogadtuk, mintha feszületre esküdtünk volna meg és végére kell járnunk.

— Fegyverrel mennek, biztos, hogy ott hagyják a fogukat, bolond emberek kendtek.

— Hát akkor is mi baj esik? Két bolond emberrel kevesebb lesz a világon.

A zászlós vállat vont, intett katonáinak, azzal tova robotak. A mi embereink is útra keltek, s a

pataktól nem messze áttértek egy gyalogútra, mely nemsokára emelkedni kezdett, s egyre magasabbra vitt a hegyek közé. Péter András egyszerre csak belefogott valami régebben kezdett, de aztán abba-hagyott párbeszédbe, mondván:

— Meddig gondolja kied, szomszéd, a dolognak a sorát?

— Máris attól fél kied, hogy sokáig tart!

— Nem én, de okosabb lenne meleg időben, lombos erdőben elvégezni.

Csorna István hallgatott egy darabig, csak aztán felelt:

— Igazsága van, szomszéd, magam is sokszor gondolkoztam rajta, hogy mikor érünk oda, ahol nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk: Elég volt. kötelességünket megtettük.

— Aztán rájött valamire?

— Rá én. Nem tudom, hogy mondtam-c már kiednek, hogy az oláhok huszonnyolcz birkámat és négy kecskémet hajtották el. Hát én úgy gondolom, hogy minden állatra egy emberéletnek kell esni. Hogy mikor a Jákó-gyerek bevonul a mennyei havasra, huszonnyolcz ellenség visz utána a vállán huszonnyolcz fehér bárányt és meg-meg négy ellenség négy szakállas fekete kecskét. Cselédje lesz elég a Jákó-gyereknek a másvilágon, lesz hát becsülete is.

Péter András arcza felderült, tetszett neki a gondolat.

— Aztán hogy osztjuk el a harminczkettőt?
— kérdé.

— Nem osztjuk el, szerencse dolga, mindenki lepuffant annyit, amennyit a sors elejbe hoz. Ki-ki a magáét rója a puskatusra. Én már nyestem egyet.

Nem kell azt hinni, hogy ezt itt egyszerre végigbeszélték. Dehogyan beszéltek, nem bántak pazarul a szóval. Ki tudja, hány napig egyedül lesznek és kár volna, ha mindjárt az elején kibeszélgetnék magukat. Sokszor megálltak és az ágyúdőrgést hallgatták. De a kutyát is éber figyelemmel kísérték, mert tudták, hogy a nyugtalan szimatolással és morgással leghamarább jelzi az ellenség közeledését. Egy csomó saskeselyűt is vettek észre, melyek számtításuk szerint épp a Gyilkostó körül keringtek.

— Temetésre jönnek, — szólta Péter András, fölmutatva a nagy szárnyasokra.

— Dehogyan temetésre, lakodalomra, — felelt Csorna — emberhalál, saslakodalom.

— De furcsa, ami nekünk szomorúság, az nekik mulatság. De szomszéd, ha velünk itt valami nem szeretem dolog történik, alighanem minket is ezek a madarak fognak eltemetni.

— Hát aztán! ha kied pokolra van szánva, azon se a pap, se a siratok nem segítenek, akik a koporsóját körülveszik. Ha pedig jussot szerzett a mennyországra, azt akkor se veszíti el, ha temetlenül fekszik a Közrez oldalán és a síriféreg helyett sasok szedik le csontjáról a húst.

— Sasok? Az én húsomat? — szólta az öreg nagyon csendesen és megcsóválta a fejét.

Úgy érezte, hogy a hátán valami kellemetlen hidegség fut végig. Amíg otthon ült a megszokott környezetben, ahol soha semmi baj nem érte, de még csak nem is fenyegette, amíg maga körül érezte a falunak a lüktetését, addig fittyet hányt a halálos veszedelemnek és eszébe se jutott, hogy e kirándulásnak rossz vége is lehet.

— Nono, szomszéd, hiszen vigyázunk ma-

gunkra, — biztatá Csorna az öreget, miközben éles tekintettel vizsgálta meghökkentnek látszó bajtársát.

— Nem a halál, érti kied? — monda Péter András majdnem mentegetődző hangon — nem azon jár az eszem . . . hanem ott heverni a havason, messze minden keresztény lélektől . . . nincs aki megmosson, nincs aki felöltöztessen, nincs aki beszenteljen . . . Hanem ezt csak úgy mondom, azért ez nem határoz.

— Ugyan szomszéd, — válaszolt Csorna szemrehányóan — hát én nem vagyok kied mellett? Hát azt hiszi, hogy én csak úgy ott hagyom az útszélen? Nem én, se életében, se halálában. De mi baja van ennek a kutyának?

A kutya odasimult gazdájához és orrát a levegőbe tartva, halkán tutulni kezdett.

— Ez ellenséget érez, még pedig nem is messze. No, de itt vagyunk már a kőbányánál, hajtsuk oda a lovat, aztán nézzünk utána a dolognak.

A lovat elhelyezték a Rókalyuknak nevezett üregben és puskával a kézben megindultak a kutya által jelzett irányban. Sötétedni kezdett. A hegyek ormaira köd ereszkedett, s lassan homályba borúit minden. A két medveölő halkán csúszott bokorról-bokorra. Most egy sziklás dombra értek, onnan leláttak egy kis völgybe, melyben tűz mellett oláh katonák üldögéltek. Egy darabig meglapulva lestek őket.

— Öt ember és hetven lépés — mormogá Csorna.

— Lőjjünk?

— Nem sietős, vacsorához készülnek, nem mennek el egyhamar.

Egy darabig némán heverték, majd Csorna újra megszólalt:

— Ha két ember egyszerre fölkel, azt mondom. *most*, és akkor lövünk. Kied a jobbkezt esőt, én a balsót. Amint erre a többiek fölugranak, közéjük lőjjük a második csövet. Akkor lemegyünk.

— Megértettem — felelt Péter András és ujját a ravaszra tette.

Nyugodt volt mind a kettő, mint a fejük fölött magasodó Farkaskő hideg sziklái. Ilyen szavakat, mint *idegesség és szívdobogás*, ez a két ember nem érzett. Legföljebb az járt az eszükben: De kár, hogy pipálni nem lehet!

Következett a döntő pillanat.

— Most! — sziszegte Csorna.

Négy lövés dördült. A két álló katona hanyatt vágta magát. Más kettő fölugrott és rémült ordítással befutott az erdőbe. Az ötödik ott maradt a tűz mellett, kivont karddal hadonászott és éles gyerekhangon kiabálni kezdett: Előre, ide hozzám, szuronyt szegezz! Most fölmagasodott előtte a két székelő alakja, ütésre emelve a megfordított puskát. Ekkor a katona eldobta kardját, összetette kezét s majdnem síró hangon szólt:

— Ne bántsanak, megadom magamat.

A két ember leeresztette puskáját és meglepetve nézett egymásra és az előttük álló tejfölös-szájú suhanczkadétra. Erre nem voltak elkészülve és nem határoztak, hogy mi történjék azokkal, akik önként megadják magukat. Az is meglepte őket, hogy a fiú magyarul könyörgött. Csorna hangja tért vissza először.

— Majd megrágnak, szomszéd, hogy mi légyen véle. Most első, hogy ezzel a holmival beköltözköd-

jünk a Rókalyukba. (A kadéthoz fordulva): Majd meglátjuk, mit csinálunk veled, fiú! Most segíts czepelkedni, de gyorsan, ha pedig szökni próbálsz, szó nélkül lepuffantunk, megértted?

A kadét lázas buzgalommal segített az öregeknek mindent összeszedni, amit az oláhok ott hagytak. Szemmel láthatóan érdekemet akart szerezni. Egy félóra múlva már minden a Rókalyukban volt, a kadétot egy belső üregben elhelyezték, adván neki vacsorát, ők maguk pedig a külső barlangban telepedtek le és miután beszalonnáztak és egy kis pálinkával felüdítették magukat, tanakodni kezdtek, hogy mit csináljanak a fogollyal. Egyszerre Csorna a fejére ütött.

— Szomszéd, egyről megfeledeztünk.

— Miről?

— Nem firtattuk ki, hogy ez az oláh nem magyar-e.

— De hiszen ha magyar, föl is húzom a legelső fára rögtön.

— De még a belét is kifordítjuk. Hej frátye! A kadét előmászott a belső zugból és a hozzá intézett kérdésekre kijelentette, hogy nem magyar, ellenben a kocsisuk és szobalányuk évek óta magyar és azoktól tanulta meg a nyelvet.

Most jött aztán a tanakodás, hosszú és gondterhes hallgatásokkal megszakítva. Valami erősen fúrta mind a két vén embernek az oldalát, de egyik se merte elárulni, mert attól félt, hogy a másik gyöngeségnek veszi, vagy a nagy földadat elől való meghátrálásnak tekinti. De hát nem meggondolandó-e, hogy ez a gyerek fegyvertelen és megadta magát ... Csorna nagy ravaszul, úgy hogy el ne árulja legtitikosabb gondolatát, úgy állította a kérdést

Péter András elé, hogy fölakasszuk-e a rabot, vagy pedig agyonlőjjük? Szegény Péter András meg volt szorítva és azzal próbálta magát kivágni, hogy ez nem az ő dolga, ehhez neki semmi köze sincs. A rab dolgában tisztára Csorna uram határoz, mert ő a vezér, ő a maga részéről szívesen jött, hogy segítsen hűséges jó szomszédjának, le is puffantja, ami a puskája csöve elé kerül, de az már nem illenék, ha így a készet el akarná venni Csorna uram elől. Aztán meg Csorna uram bojtárjáról van szó, illő, hogy ő pusztítson több ellenséget.

A ravasz Péter András ezzel nem Csorna István kérdésére, hanem a titkos gondolatára felelt. Csorna István nagyot, nehezet sóhajtott: Péter András az ő nyakába varrta a felelősséget. Kénytelen volt elfogadni, mert a vezéri tekintélyre történt hivatkozás, aztán meg csakugyan ő esküdött bosszút bojtárja haláláért. Nem is felelt a szomszéd beszédére semmit, egy félórai hallgatás után azonban hirtelen fölkel és így szól:

— Nahát én végzek vele. Kied csak maradjon itt.

Péter András megdöbbenve nézett rá, igyekezett vonásaiból kiolvasni valamit. Csorna bekiáltott a kadétért, aki az alvástól kipirult orczával jött ki, szelíd tekintetét a székeyre szegezte. De mikor ennek mord képét látta, ijedten hátrahőkölt és így hebegett:

— Hová megyünk!

— A halottakat elásni.

Elindultak a holdvilágos éjszakában, elől a fogoly, utána hosszú puskájával a székey. Mikor lépéseik elhaltak, Péter András a tűz mellé térdelt és imádkozott. Kihez? Úgy tetszik, a könyörület

Istenéhez. Két lövés hangzott az éjszakában. Péter-András megdöbbsent, ez a szomszéd puskája volt. Nem sok idő múlva Csorna István visszatért. A szomszédja fürkészően nézett rá, de nem talált ki semmit.

— Ne menjek le a halottat elásni? — kérde kis szünet után.

— Nem köll, — felelt Csorna — mikor elesett, belezuhant a Bisztricsora szakadékába.

(Ahán! Értem, tudom! — gondola fölvilanó arcczal Péter András és folytatá):

— Hát a másik kettővel mi léssen!

— Azokat utána hajítottam.

Ezzel Csorna István elővette puskáját, kinyitotta bicskáját, a tűz mellé ült és a múltkori, a legelső áldozatot jelző rovás mellé még egy jelet faragott. Egyet, egyetlen egyet! Holott a mai napon ... oh, de szeretett volna odamenni a derék szomszéd hoz, megölelni, megdicsérni és megmondani neki: *Igaz ember kied, én is így tettem volna!* De nem tehetette, nem tehetette... és nem teheti soha... ez kettejük titka marad, no meg a mennyországé... mert Péter András biztosra vette, hogy odafent a jó lelkek, a szentek és az angyalok országában va lamelyik fényes ábrázatú megdicsőült elő veszeti egy aranypálczát, mely Csorna István jó tetteit őrzi, és rája ró egy vonást...

Ez a gondolat mosolyt vont az öregnek barázdas arczára. Ködmönét a feje alá gyúrta, boldogan végignyújtzkodott a tűz mellett s a következő perczben már aludta az igazak álmát.

IV.

A honvédek egy hegycsúcsot védelmeztek Borszék és Toplicza között. Egyszerre csak a káplár a hadnagyhoz csúszott és így szólt:

— Jöjjön csak, hadnagy úr, furcsa katonákat kaptunk.

A hadnagy követte káplárját és nemsokára az első sorba ért, hol a honvédek közt a m i két. góbénk hevert s velük együtt puskázott át a szemben levő hegycsúcsra.

— Hát kendtek mit csinálnak itt! — förmedt rájuk.

— Segítünk — felelt flegmatikusán Csorna, oda se nézve a hadnagyra, mert szeme folyton az ellenségen csüngött.

— Ki hívta ide kend tekét!

— Münket ugyan senki, mert mi magunktól jövünk— válaszolt rendületlenül a székely.

— Hiszen kendtek civilek!

— Úgy lehet, ha a hadnagy úr mondja — szólalt meg most Péter András, aki nyilván nem értette a *civil* szót.

— Ha pedig civilek, nincs jussuk fegyvert fogni és használni. Ha pedig mégis megteszik, akkor az ellenség ahol éri, ott akasztja föl kendteket a legelső fára.

— Az megeshetik — szólt a székely, azzal hirtelen vállához kapta puskáját s átlőtt a hegyre.

— Elesett és nem mozog — szólalt meg egy őrmester, aki Osoma István mellett hevert és meszelatóval kémlelte az ellenséges hegyet.

— Jól mutatja az ókula? — kérde Csorna.

— Egészen jól.

— Akkor nyolcz, — válaszolt az öreg, azzal elővette bicskáját és a puskatusra egy rovást jegyzett.

— Ez a lövés az ezred legjobb lövésének becsületére válnék, — intézte a szót az őrmester a hadnagyhoz — olyan szeme van az öregnek, mint a sasnak. Pedig a puskája egy régi, elhasznált angol hátultöltő.

— Nem rossz fegyver ez, őrmester úr, — szólt Csorna és szeretettel megsimogatta a puskát, mintha meg akarná vigasztalni a lenézésért, — a szolgabíró úrtól kapám, mikor a bélbóri nagy medvére mentünk, hogy elejtsük.

— Ezzel megy kend medvére? — szólt bámulva a hadnagy.

— No, van velem fejsze is.

— Fejsze! — kiáltott a hadnagy s most még nagyobb csodálkozással nézett a vén emberre, aki ha a puskája nem jól működik, fejszével megy a medve ellen. S ezt olyan hangon mondja, mintha a fejsze fokozása volna a puskának.

Az ifjú tiszt most már röstellem kezdte, hogy olyan nyersen ráförmedt a két székelyre. Nevetéségesnek tetszett előtte, hogy ő innen ki akar utasítani két olyan embert, akiknek a puskájában biztos halál lakik. Egészen megszelídülve így szólt:

— Hát tudják kendtek, én csak azért szóltam, mert nem akarok felelős lenni, ha kendteket valami baj éri.

— Hadnagy úr, — szólt az őrmester — az oláhok egy géppuskát készülnek fölállítani. Látja kend, öreg! — fordult Csornához.

— Tisztán. Melyik a főember?

— Aki úgy ül ott a géppuska mögött, mint a nyeregben.

Csorna figyelmesen odanézett, aztán czélzott és lőtt.

— Már nem ül. Kilencz.

Azzal nyugodtan megtette a rovást, közben megmagyarázván Péter Andrásnak, hogy kit köll czélba venni ott a géppuska körül. A körülöttük heverő katonák is a géppuska személyzetét vették tűz alá, de úgylátszik, nem sok eredménnyel, mert Csorna István a fejét csóválta. Meg is mondta azt a véleményét a hadnagynak, hogy miért pazarolják annyira a drága puskaport!

A hadnagy nem emlegette többet a maga felelősségét, hanem odahevert a két atyafi mellé és cigarettával kínálta őket, amit ezek szíves marasztalásnak vettek és kellő tempóval lövöldöztek tovább. Csak esti szürkületkor mentek le a szekerekhez. Csorna puskáján tizenegy, Péter Andrásén pedig nyolcz rovással. Nemsokára a század is lejött, melynek körében a délutánt töltötték s a legénység jó vacsorával, borral és dohánnyal látta el az öregeket.

— Látják, milyen jó élet folyik itten, — szólt az őrmester — beszéltem a kapitány úrral, nem bánja, ha maguk itt maradnak köztünk.

— Nem lehet, őrmester úr, — felelt Csorna — mert nekem látnom kell, hogy kivel van dolgom és számon kell tartanom a numerust... már mint a rovás szempontjából... a katona pedig akkor is puskáz, ha senkit se lát maga előtt.

Itt Péter András vette át a szót.

— Akkor löni, mikor parancsolják, abbahagyni mikor megint parancsolják, odamenni, ahova páran-

csolják: ez nem nekünk való mesterség. Ha a puskaamat megkérdezné őrmester úr, az is csak azt felelné, nem lehet. Mert micsoda munkát végezhet ő ott, ahol az öregágyú, meg az a szaporán kattogó puska működik? Ezek aratnak le mindent, neki szegénynek csak a tarlózás marad.

— Bölcsen beszél a szomszéd, de igazsága is van, — bólintott rá Csorna István.

Akkor aztán elárulta nekik az őrmester, hogy az éjjel itt nagy kavarodás lesz, mert az oláhok támadni készülnek, ők pedig alighanem megelőzik. Intette hát az atyafiakat, hogy vonuljanak idejében odább. A székelyek tehát fölpackolták lovackájukat, elbúcsúztak a katonáktól és eltűntek a hegyek között, De nem messze mentek. Hideg őszi eső kezdett szakadni s behúzódtak előle egy elhagyott juhásztanyára, a ratosnyai erdőben. Tüzet raktak és nyugodni tértek. Egy órai alvás után Csorna hirtelen fölébredt s látja, hogy Péter András csöndesen pőfékelve a tűzbe bámul. Amint Csorna fölült, Péter András megszólalt:

— Szomszéd, ha az ember alszik, mit csinál a lelket

— Nyilván az is alszik.

— De nem mindig, mert ha az ember álmodik, ez azt jelenti, hogy a lelke ébren van és dolgozik.

— Kied talán álmodott!

— De még milyen furcsát! Szegény apámról, akit, az Isten nyugtassa, már huszonöt éve eltemettünk. Azt álmodtam, hogy éjszaka megkopogtatták az ablakomat s mikor kimentem az udvarra, az apámat láttam ott. Két ásó volt a kezében, az egyiket nekem adta és azt mondta, gyerünk. A felső temetőbe mentünk és ott neki állottunk sírt ásni. Meg-

kérdeztem, hogy kinek ássuk? Azt felelte rá, hogy ne kérdezzem, elég jókor meg fogom tudni. Erre fölértem. Hát most magyarázza meg, szomszéd, nekem ezt az álmot.

— Szokott kied máskor is álmot látni!

— Nem tudom, nem emlékszem. És most egyszerre olyan tisztán álmodom, mintha csak ébren lettem volna. És azt álmodom, hogy a magam sírját ásom! Mert apám szavai azt jelentették.

Csorna István egy jó darabig hallgatott és mikor megszólalt, hangjában komoly ünnepesség csendült meg:

— Rójjuk a hegyeket és naponta osztogatjuk a halált. Hát mi csodálkozni való lenne azon, ha a mi számunkra is meg volna már ásva a sír? Aki halált vet, az halált arat, Ezzel én számot vetettem, mikor én erre az útra indultam, de kied az más. Én fogadtást tettem, kied nem. Visszafordulhat, amikor tetszik, akár egészen, akár csak pihenni egy darab ideig. Mert hiszen nem mai gyerek a szomszéd, kifáradhatott ebbe a nagy munkába.

A másik türelmetlenül leintette.

— Nem azért beszélek, csak az álommal szerettem volna tisztába jönni. Hiszen tudja kied, hogy szívesen jöttem és kedvem telik a háborúskodásban.

Tovább nem folytathatták, mert keleti irányban hirtelen erős ágyúdörgés és géppuskaropogás keletkezett.

— Nem mennék oda? — szólta Péter András.
— Szeretném közlelről látni a háborút.

Csorna majdnem igent mondott, de egyszerre eszébe jutott az álom a nyitott sírról. Jót nem jelent, az bizonyos. Hát akkor jobb lesz, ha a komával csak itt maradnak, nem kell a veszedelem elől megsza-

ladni, de elejbe se kell menni. Leintette tehát a szomszéd óhaját.

A csatazaj közeledett, a mieink hátráltak. Már srapneleket láttak a magasban megjelenni és szétrobbanni. Csorna azt indítványozta, hogy vonuljanak odább Topliezára. Péter András nem fogadta el. Már a ratosnyai erdőben hallatszott a puskaropogás. A két székely csak ült rendületlenül a tűz mellett. Kisvártatva Csorna fölkelt és kiment a tanya elé, a csata közelségét megítélni. Úgy tetszett neki, hogy a halálnak rusnya ólomdarazsai már a fejük körüi duruzsolnak. Igazán nincs értelme annak, hogy itt tovább is lebzseljenek. Visszament a nyitott szín alá s nagy ámulattal látja, hogy a szomszéd hanyatt fekszik.

— Kiednek most jut eszébe aludni!
Semmi felelet.

— Pedig inkább útrakelnénk.

Mikor erre se kapott feleletet, odalépett hozzá, hogy felköltse, mert azt hitte, hogy elaludt. Lehajolt, aztán hirtelen térdre esett: Péter András szája kitéve, nyitott két szeme mereven tekintett az ég felé. Meg volt halva. Csorna István keresztet vetett magára, lecsukta a halott két szemét és állát felkötötte egy kendővel, miközben a szája a Miatyánkot mormolta. Közben különös gondolatok kavarogtak a fejében. Hm! Ő meg akarta menteni a szomszédot s azért nem engedte, hogy a csatához fölmenjenek. Az előtt a buta golyó előtt ezer ember állt és ő kikerülte őket s ide röpült az erdőbe, ahol magányosan ül a tűz mellett egy vén ember és megöli. Miért? Mert ennek a vén embernek eljött az órája ... És akkor nincs mentség. A halál elől nem lehet elbújni.

Csorna a lovat gyorsan elővezette s halott baj-

társát felkötötte rá. Eljött, hogy neki segítsen, tehát ő köteles neki a végső tisztességet megadni. Megszentelt föld . . . pap . . . nem pedig dögfaló keselyük. Nem lesz panaszod, öreg Péter András.

Még az éjjel bekopogtatott halottjával a topliczai paphoz, aki illő módon eltemette Péter András uramat, aki elesett a háborúban, melyet Csorna Istvánnal indítottak.

JÓNA ANDRÁS.

I.

Jona András betegsége.

Jóna András vitézül verekedett a háborúban, Alig pár hónapi hadakozás után kapott már káplári rangot, bronz medáliát és egyszer a század előtt kapitányi nyilvános dicséretet. Szóval meg volt elégedve, mert feljebbvalói megbecsülték, lejjebbvalói előtt pedig volt tekintélye, amennyi csak kellett. Élvezte azt, hogy ő most sok embernek parancsol és vakon engedelmeskednek neki. Csupán az a dolog töltötte el bánattal, hogy ezt otthon nem látják. A vele együtt szolgáló falujabeli legények elviszik ugyan a hírét, de hát ez mit ér? Azoknak kellene ezt az állapotot látni, akik őt otthon semmibe se vették. De hát ez megvalósíthatatlan álom. Mert ha ő hazakerül is és el is beszél, hogy hogy volt, így volt, úgy volt, ezt még ha el is hiszik és nem is veszik dicsekedésnek, még akkor se ér semmit. Mert az, aki a maga szemével nem látja, sohasem értheti meg, hogy ő itt mekkora úr volt, és hogy a leggarázdább legények úgy állottak előtte, mintha nyársat nyeltek volna, és úgy lestek a szavát, mint a nagyatádi bírót, aki híres, okos ember volt azon a vidéken.

Mindazonáltal nem volna rossz egy kicsit hazakukkantani. Már csak pihenés okából is. Ráfér egy kicsit az emberre, mikor kilencz hónapi szakadatlan szolgálat után négy pár bakkancs és három öltözet ruha lerongyolódik róla. De hát nem volt ok a hazamenetelre, se seb, se betegség. Meghatva gondolt rá, hogy milyen jól imádkoztak érette otthon, az ő hűséges hitestársa, jóságos édesanyja, meg a néném-asszonyok. Megelégedetten konstataálta, hogy az igaz szívből jövő könyörgés, úgylátszik, a legkisebb falusi templomból is eljut az Úristen trónjához. Ezért állja ő baj nélkül a csaták viharát.

Hanem azért mégis jó volna egy kicsit haza menni.

Történt, hogy egy folyóvíz mellett hosszabb időre tábort ütöttek. Egy napon úgy véletlenül kihallgatta a tiszturak beszélgetését és ebből megtudta, hogy ez az itt folyó víz híres a rákjairól. Egyszerre eszébe jutott, hogy gyerekkorában ő mennyi rákot fogott a Sárrét vizeiben. Rögtön ment a kapitányához és ajánlkozott, hogy a tisztimenázsi fölfrissítése céljából megpróbál rákászni. Az bizony jó lesz, András fiam, éppen május hónapja van, a rákszezon kezdete. András tehát csinált egy *rácsát* (hálóval bevont abroncs), a közepébe tett egy nyüzött békát, s beleült vele a folyamba rákot fogni. Fogott is a tiszturaknak két tuczat, magának és őrmesterének pedig egy tuczat gyönyörű rákot,

A két altiszt egy ültőhelyében megette a forró hamuban sült pompás nyalánságot. Jól esett nekik, még a szájukat is megnyalták utána. De egy pár óra múlva Jóna Andráson különös tünetek kezdtek mutatkozni. Feje szédelgett, a szeme káprázott, aztán csupa vörös lett előtte az egész világ, ha jár-

kált, tántorgott, mint a részeg ember, a bakák megkérdezték tőle, mi baja, mert olyan zöld, mint kora tavasszal a keserűlapu levele. Éjszakára valami meleg kuczkóba elfeküdt és mivel rettenetesen fázott, mindenféle bundát rakatott magára. Azután megledobálta magáról, mert izzadt. Facsaró víz lett. Egész éjjel le se hunyta a szemét. Reggel aztán nagy szégyenkezve fölkereste az orvost és beteget jelentett. Az orvos ránézet, megcsóválta a fejét és levettette vele az ingét. Az egész teste csupa vörös kiütés volt.

— A teremtését meg van neked, mi bajod magának?

Jóna András híven elmondta az összes tüneteket. A doktor egyre jobban csóválta a fejét. A legénynek az arczáról is lerítt, hogy nagyon rosszul van.

— Mi volt menázsi?

András híven elmondta, hogy reggelre fekete-kávé prófunttal, délbe két darab hús száraz borsófőzelékkal, vacsorára pedig szalonna. A rákot persze nem említette. Az nem menázsi volt, hanem extra.

— Nem ettél magának valami disznóságot? Persze ez alatt a cseh származású doktor úr valami *schweinereit* értett, nyers uborkát, vagy káposztatorzsát, vagy fehér répát nyersen, ellenben mifelénk ezen a néven a hurka-kolbászt tisztelik. András tehát becsületesen megfelelt:

—Egész télen színét se láttam, főtörzsorvos úr.

— Nem értek mi megvan, mars ispotályba megfigyelésbe.

András tehát kórházba került, ahol az előbbi doktorhoz még két orvos csatlakozott és újra konziliumot tartottak fölötte. Ezek közül az egyik

magyar volt, aki már könnyebben boldogult András gazda kihallgatásával.

— Káplár, nem rontotta el maga valamivel a gyomrát? Nem evett valamiből sokat vagy valami nehéz ételt?

— Nem én, kérem, főorvos úr.

— Hát nem evett valami romlott húst? Mert úgylátszik, mintha valamivel megmérgezte volna magát.

— Nem én, kérem, főorvos úr. Csak azt ettem, amit a többi. És csak én magam lettem rosszul valamennyi közül.

Ekkor mintha villám világított volna bele a fejébe, eszébe jutott a rák. De hisz az se lehetett mérges jószág, hiszen senki se betegedett bele.

— Most jut eszembe, főorvos úr, kérem, hogy igenis fogtam a tiszturaknak egy pár rákot és abból ettem én is az őrmesterrel néhányat.

— Rákot! Az áldóját, hát nekünk nem tudott hozni?

— És kik megették rákodat? — kérdezte az első doktor.

— A tiszturak, azután meg én és az őrmesterem.

Az orvosokat ez se vezette nyomra. Se a tisztetek, se az őrmester nem panaszkodtak, hogy a rák megártott volna nekik. Miért ártott volna meg éppen Jóna Andrásnak? Meghagyták neki, hogy amint meggyógyul, fogjon nekik annyi rákot, amennyit csak tud, aztán ott hagyták a megfigyelőben.

De András gazda most már többet tudott, mint eddig, és többet tudott, mint a doktorok. Eszébe jutott, hogy gyerek korában, mielőtt a nagy vész

a rákot kipusztította volna a Sárrét vizeiből, ő rákevés következtében egy nagy betegségen ment keresztül. Emlékezett rá, hogy még doktort is hívtak hozzá és az is eszébe jutott, hogy a teste ép ilyen kiütésekkel volt tele, mint most. Meg hogy az édesanyja téglát melegített a lábára és pléhfedőt a hasára. Akkor meg is mondták neki, hogy ne egyék többet rákot, mert valahányszor eszik, mindig így meg fog betegedni.

Egyébre nem emlékezett. Hogy is emlékezett volna arra, hogy a doktor ezt az esetet úgy nevezte, hogy *idioszinkrázia*? Hát már most mit csináljon? Elmondja ezt a doktoroknak? Erre nem érzett nagy hajlandóságot. A katonaságnál megtanulta, hogy csak arra feleljen, amit direkt megkérdeznek tőle. Mindig akkor lett baja, ha többet beszélt, mint amennyit kérdeztek tőle. De hát akkor hogyan gyógyítsák meg, ha nem tudják, mitől van a baja? Eh, ez az orvosok dolga. Aztán meg látszik, hogy ez nem halálos nyavalya, mert ha gyerek korában íiem tudott vele végezni, hogy tudna vele elbánni most, erős katona korában. Aztán meg minek bolygassa ő a Gondviselés intézkedéseit? Hogy miért történt az, hogy tizenketten ettek a rákból és csak éppen ő betegedett bele? Ok nélkül semmi sem történik a világon.

És Jóna András hallgatott, átengedve magát sorsának. De ha beszélt volna, tán az se változtatott volna a dolgon. Mert aki egyszer a kórházi listára kerül, pláne, olyan súlyos tünetek között, mint ő, annak meg kell tennie egy bizonyos megállapított utat, mely oly könyörtelenül ki van szabva eléje, mint a csillagok járása. A tábori kórházból áthelyezték a városi kórházba, a ragadós betegeket meg-

figyelő osztályba. Ezt azonban sztratégiai okok miatt ki kellett üríteni és Jóna Andrászt áthelyezték egy hasonló jellegű ispotályba, mely azonban már otthon, Magyarországon feküdt. Innen eljutott a gyógyuló betegek intézetébe, noha ő inkább a meg nem betegedett egészségesek közé tartozott. Végre áthelyezték az üdülők közé, innen pedig hazabocsátották egy heti szabadságra.

Az atyafiság összegyűlt Andris tiszteletére. És mikor együtt ültek a tyúkleves körül (csigatésztaival!) és mindnyájan fűjták a forró levest, megszólalt az öreg Jóna András:

— No fiam, Andris, mit láttál a háborúban?

— Mit? Megtanultam, hogy az Úristen a rákot se teremtette hiába erre a világra.

Ez a váratlan kijelentés nagy meglepetést kellett, még mintha a fújás is szünetelt volna egy pillanatra. Andris a kérdő pillantások alatt így folytatta:

— Mert ha úgy fordul a dolog, még azzal is szolgálhatja a szegény ember szándékát. Mert ha rákot nem teremtett volna, akkor most nem ülnék itt kigyelmetek közt.

Ezalatt hozzáfogtak a leveshez, miközben András igyekezett megmagyarázni a rák-estet. Mikor a végére ért, az édesanyja megszólalt:

— Hiszen hallhattad fiam a tisztelendő úrtól is akárhányszor, hogy a jó Isten semmit se teremtett hiába.

— Hallani hallottam, de most a *magam szemével láttam*.

Erre a büszke kijelentésre senki se szólt egy szót sem, mindaddig, míg a leves el nem fogyott. De tán nem a népszerű étel fojtotta beléjük a szót,

hanem András óriás nagysága és emelkedése, aki úgy állott előttük e pillanatban, mint aki az isteni gondviselés berendezését felülvizsgálja és helybenhagyja.

Ezek után Andrást az ő szemükben már az sem emelte magasabbra, mikor a maga hatalmát és tekintélyét így körvonalazta:

— Ha én a sárgára azt mondtam, hogy zöld, a czugomban senki se merte azt mondani, hogy az sárga.

II

Jóna András ötlete.

Megint Jóna Andrásról lészen szó, ugyanarról a Jóna Andrásról, aki rákevés következtében került ispotályba. Nem érezte magát rosszul, mert szenvedni nem szenvedett, ellenben sok új dolgot látott, ami szórakoztatta. Főkép azon csodálkozott, hogy a beteget jobban megbecsülik, mint az egészséges embert, holott semmi hasznát se veszik. A kemény, rideg katonai bánásmód után ő azt várta, hogy a beteget ott hagyják az útfélen és nem törődnek többet vele, vagy pedig megbüntetik, amiért meg mert betegedni.

Mikor már látták, hogy a kiütéseiből nem lesz semmiféle ragadós nyavalya, betették egy nagyobb terembe, ahol sebesültek voltak és több szabadságot engedtek meg neki. Sőt különféle munkára is kirendelték. Itt aztán egészen boldognak érezte magát, mikor rájött, hogy szűkebb kollégák, vagyis földművesek közé került. Különben elég szomorú

tanya volt ez, mert egy pár fiatal embernek vagy a keze, vagy a lába hiányzott.

— Hát káplár úr hogy került ide? — kérdezték tőle egy napon.

— Azt se én nem tudom, se a doktorok nem tudják, — felelt András, — az én betegségem még a tudós könyvekben sincs bent.

— Hát akkor hogyan gyógyítják!

— Nem gyógyítják, csak nézik. Addig nézik, míg vagy bele nem halok, vagy meg nem gyógyulok. Mikor, aztán vége, akkor beírják a könyvbe, hogy hogyan volt és akkor kitalálnak valami orvosságot ellene.

Addig-addig mesélgette András a maga baját, míg végre büszke is lett rá, hogy ő olyan ember, akin még az orvosok is tanulnak. És nem egyszer elgondolta, hogy a doktorok mennyire meg fogják becsülni, ha az ő révén egy új betegséget sikerül nekik kitalálniuk. Mert minél több betegség van a világon, annál több munkája és keresete van az orvosnak.

Egyszer arról kezdtek suttogni a kórházi katonák, hogy jár itt most egy csodadoktor, aki mindenféle betegséget meg tud gyógyítani. Később ez a hír odaigazítódott, hogy az új doktor csupán a csonkákat és bénákat kezeli és új kezet és lábat csinál azoknak, akik ezt a végtagjukat elvesztették. Ez a hír persze nagy izgalmat keltett abban az osztályban, ahol András is lakott. Százféléleképen tárgyalták, de egyféleképen se tudták elképzelni, hogy miképpen lehetséges a hiányzó végtagok pótlása. Az izgalom tetőpontjára hágott, mikor egy napon megjelent az őrmester és kiválasztott négy embert, az elsőnek csuklóból hiányzott a keze, a másodiknak

könyökből, a harmadiknak térdből hiányzott a lába, a negyediknek többől. Ezt a négy embert vitte egyenesen a csodadoktorhoz, aki egy külön szobában volt megvizsgálandó őket. Jóna András velük ment. Ez a csodadoktor pedig nem volt más, mint Ráth Kálmán magyar államvasúti mérnök, akinek elméjét és tehetségét a világháború hatalmas benyomásai egészen új ösvényre terelték. Ráth Kálmán az államvasutak egyik csendes bürójában dolgozott, szorgalmasan végezte a napi munkáját. Dolgozott és maga sem sejtette, hogy micsoda rejtett források vannak az ő lelkében. De ránk szakadt a világfelfordulás, a föld megrendült és a lelkekből eddig ismeretlen kincsek kerültek napvilágra. Ráth Kálmán fantáziáját egy gondolat foglalkoztatta: mi lesz azokból az emberekből, akik testi munkájukból élnek, s a háború által nyomorékká lesznek? Először csak egy kis részleten törte a fejét. Hogyan tegye az írást lehetségessé azok számára, akik a jobb kezüket elvesztették? Elkezdett apró masinákat alkotni, melyek a csonka karra fölcsatolva, ezt a célt szolgálják. Amint ebbe a munkába mélyedt, képzelete egyre gazdagabban termetté az ötleteket. Már olyan műkezekre és karokra gondolt, melyek az igazi kéznek egyéb munkáját is el tudják végezni. Tisztán kezdett előtte kibontakozni, miféle pótlásra lehet szüksége a fél kezű asztalosnak, kovácsnak és más mesterembernek. Természetesen sokat járt a kórházakba, hogy a csonka vitézekkel kísérleteket tegyen, s alakja, eme vitézeknek beszédei folytán, szinte legendássá ion a katonák között. Úgy beszéltek róla mint egy csodadoktorról. A Jóna András szobatársai közt is ő volt a napi beszéd tárgya. Egy félkarú legény élénk színekkel ecsetelte, hogy mikor azt az

Isten tudja, miből készült kezét rácsatolták az ő csonka karjára, úgy kapált és vágta a fát vele, mint az igazival. A másik azt állította, hogy látott egy kovácsot, akinek mind a két karja hiányzott, mégis tudott ezzel a rácsinált kézzel vasat fogni és kalapálni.

Jóna András végighallgatta a beszélgetéseket és nem szólt rá semmit. De támadt egy ötlete, melytől egész éjjel nem tudott aludni. Tisztában volt vele, hogy addig nem nyeri vissza a nyugalma, míg a csodadoktorral nem beszél. Másnap aztán lesbe állt, hogy négyszemközt beszélhessen vele. Mikor Ráth Kálmán elhagyta a kórházat, András gazda eléje került, annak rendje és módja szerint szalutált és így szólt:

—Az Isten áldja meg a nagyságos urat, a miért a szegény emberrel foglalkozik. Könyörgöm alássan, vegye pártfogásába az én ügyemet is.

—Hát magának mi a baja!

—Nekem, hála Isten, tulajdonképpen semmi bajom sincsen. Csak elgondoltam valamit és ha a nagyságos úr is úgy gondolja és ha úgy van, ahogy én elgondoltam, akkor segítve van rajtam.

—Beszéljen világosabban, barátom. Azt látom, hogy se keze, se lába nem hiányzik.

— Nem, hála Istennek. De azt beszélnek itt a bajtársaim, hogy a nagyságos úr olyan kezét tud csinálni, amelyik úgy dolgozik, mint az igazi. Ha már most ennek a nyomorék is hasznát veszi, még inkább hasznát veheti az ép ember is . . .

— Nem értem, hogy mit akar.

András gazda megvakarta tarkóját, gondolkodott. Itt az ideje, hogy nyíltan kitálalja a dolgot.

— Tegye meg a nagyságos úr és csináljon

nekem két kezet. Kettőt egészen olyat, mint az igazi. Akkor aztán én két emberre való munkát tudnék végezni.

Ráth Kálmán csak most kezdte érteni az emberét és elnevette magát.

— Hát maga egyszerre négy kézzel akar dolgozni?

— Úgy-e, hogy megértette, — kiáltott diadalmasan András gazda, — persze, hogy két ember munkáját akarom elvégezni, hogy soha többet napszámosra ne szoruljak. Úgy-e, megteszi a nagyságos úr?

A mérnök erre elkezdte magyarázni az eredeti észjárású embernek, hogy az Isten azért teremtett minket két kézzel a világra, mert a test több kéznek a munkáját el se bírná végezni. Teremtett négykezü lényeket is, a majmokat, de azok nemcsak, hogy nem dolgoznak többet, mint a két kezű emberek, de semmit se dolgoznak. Ő talán hivatva van arra, hogy a megcsonkult szegényeken segítsen, de arra nincs hivatva, hogy az Isten munkáját megjavítsa. Ez még tán bűn is volna. András sóhajtozva hallgatta és látszott rajta, hogy az eszme sehogysem akar kitakarodni a fejéből. Egyre csak azt hajtogatta, hogy *ha a nagyságos úr akarná, meg hogy a nagyságos úr mindent meg tud csinálni*. Hogy neki épp akkora földje van, a mekkorát két ember komótosan meg tud munkálni.

Mikor látta, hogy a csodadoktor sehogysem áll kötélnek, elkezdett koncessziókat tenni. Hogy hát ő nem olyan masinakezet gondol, amelyik egyszerre dolgozzék az igazi két kézzel, hanem olyant, melyet akkor köt föl az ember, mikor az igazi két kéz már elfáradt a munkában, hogy így akadálytalanul

tovább dolgozhatna. A türelmes emberbarát erre még azt is megmagyarázta Andrásnak, hogy nemcsak a kéz fárad el a munkában, hanem a láb, derék, hát és ezt is mással kéne pótolni. De András csak azt hajtogatta, hogy meg lehetne próbálni, sőt azt is megígérte, hogy ha nem sikerülne, ő nem szól senkinek . . .

Jóna András nevezetes ötletéből tehát nem lett semmi, de Jóna András kettőről meg van győződve. Az egyik az, hogy ha ő úr volna, akkor az urak bizonyosan próbát tettek volna az ő indítványára, a másik meg az, hogy ezen múlt az ő földi szerencséje és gazdagsága. Mert az a két masinakéz úgy kezdett az ő szemei előtt állni, hogy az szépen dolgozik a mezőn, ő pedig az árokparton pipázva, heverészve nézegeti. És íme, ez a kedves álom örökre vízbe esett.

RUDI CZIGÁNY.

Rudi cigány első találkozása a hadsereggel a sorozáskor, így történt meg:

—Hogy hívnak!

— Rudi cigány.

— Hát a másik neved?

— A másikat sohse keresték rajtam, elég ne kern ez az egy is. Azt tudom, hogy az apámat nem úgy hívták, mint engem, de őt se úgy hívták mint az apját.

— Hol születél!

— Domboldalon, a tölgyfa alatt.

— De micsoda faluban!

— Nem volt ott falu, csak cigánytanya.

— Azt se tudod, milyen országban?

— Nem volt ott ország, csak vármegye.

— Nohát, azt mondd meg Rudi, miféle vármegye volt az?

Rudi gondolkozik, s miután eddig egyetlen egy kérdésre se tudott megfelelni, most így válaszol:

— *Ezt az egyet nem tudom.*

De hát a katonaságnak nem kell se ország, se vármegye, se falu, se név, neki csak ember kell. És mivel Rudi erőteljes cigánylegény volt, konstatálván róla, hogy teljes nevén Lázok Rudolfnak hívják, besorozták a losonczi 25. számú gyalogezredbe. Rudi ugyan Losoncztól és vidékét vallotta szűkebb

hazájának, de azért kóbor cigány volt a javából. Szabadon élt, mint madár az ágon. Azok közé a cigányok közé tartozott, a kikre nézve a polgári rend már rabszolgaságot jelent. A katonaságnál meg volt mindene: ruhája, hajléka, eledele. És még se tetszett neki az az élet, a fegyelem ólomsúllyal nehezedett rá. Tűrhetetlen volt rá nézve, hogy életének minden pillanata be legyen osztva és minden pillanatában meg legyen a maga dolga, ő neki, aki eddig úgy elheverte az életet, hogy a napok és hetek összefolytak a hónapokkal, a hónapok pedig az esztendőkkel. Még az eledelét is megkeserítette az, hogy parancsára kellett ebédhez ülnie. Rövid idő alatt belátta, hogy ez nem neki való élet és elhatározta, hogy megszökik. Azzal kecsegtette magát, hogy észre se fogják venni az ő távozását. Hisz rettenetes, hogy őfelségének mennyi katonája van, úgy eltűnik ő ebben a tömegben, mint a gombostű a szénaboglyában. A sok morfondirozást tett követte és Budi egy napon kerekelt, oldott. Hazament a nemzetséghez, fölvette cigányrongyait, de nem nagyon rejtegette becses személyét, mert azt hitte, a kutya se törődik vele. A minnek az lett a vége, hogy lefűlelték és visszaszállították. Pár hónapi börtönt leült és újra az ezredhez került. Egy napon megszólította az őrmestert, akit ő a leghatalmasabb és legfélelmesebb embernek tartott, mert minden parancsot onnan kapott és minden baj onnan szakadt a nyakába:

— Alásan könyörgöm, őrmester úr, miért muszáj nekem katonáskodni!

— Azért, füstös, hogy ha az ellenség megtámadja az országot, legyen hadsereg, amely megvédelmezi.

— Hát most támadják?

— Nem.

— De tán készülnek rá?

— Nem tudok róla semmit.

— Hát akkor miért szolgálok én és a többiek?

— Mert, rücskös, a katonamesterséget is meg kell tanulni.

— De hisz én már kitanultam, a kis ujjamban van.

— Azt majd mi mondjuk meg, fiam.

Rudi megvakarta a fejét és merészlet gondolt: paktumot ajánlott az őrmesternek. Arra kérte, hogy eressze őt haza, de *becsületszávára* fogadja, hogy amint kiüt a háború, ő rögtön bevonul a kaszárnyába.

Mivel ajánlatát ridegen visszautasították, Rudi kapta magát és újra megszökött. Most azonban, tudván, hogy keresik, jobban vigyázott magára. Ennek köszönhette, hogy most már hosszabb ideig élvezhette szabadságát, sőt tán egyáltalán nem került volna kézre, ha közbe nem lép egy dolog, mely a cigánnyal épp úgy el tud banni, mint más emberfiával: a szerelem. Rudi szűkebb hazájában volt egy fekete szempár, melynek ragyogása ép úgy vonzotta őt, mint az éjjeli madarat a világító toronyé. Rudi nem tűrt semmiféle rabságot, de a szerelem bilincseit szívesen viselte. Mikor aztán hosszabb bujdosás után hazament a kedveséhez, ott újra elcsípték.

Most már nemcsak börtönt kellett ülnie, hanem arra is elítélték, hogy egy évvel tovább szolgáljon a katonaságnál. De a szabadságvágy oly hatalmas lánggal lobogott ebben a füstös cigánylegényben, hogy mikor a tömlöczből kiszabadult, az első kínálkozó alkalommal megint csak megszökött. Mikor harmadszor behozták, így szólt hozzá egy káplár:

— Szeretném tudni, hogy miért törődik a katonaság annyit egy ilyen rossz, haszontalan katonával! Ahelyett, hogy örülne, hogy megszabadult tőle.

Rudi sértődött hangon felelt:

— Ha kíváncsi rá káplár úr, én megmondom: azért, mert nem vagyok rossz és haszontalan katona. Úgy látszik, el se tudnak lenni nélkülem, különben nem hozatnának vissza ilyen nagy erőhatalommal hát ha a káplár úr földes úr volna és egy rossz, haszontalan napszámosa megszöknék, vájjon visszahozatná a csöndérekkel?

— Hozatná a fene. Örülnék, hogy megszabadultam tőle.

— No lássa, káplár úr, hát miért ne lehetne a katonaságnak is annyi esze, mint a káplár úrnak?

És Budi kezdett büszke lenni arra, hogy őt ilyen nagy apparátussal visszahozatják. És az a meggyőződés kezdett gyökeret verni benne, hogy a hadseregnek vele nagy céljai vannak. Az se rontotta el a kedvét, hogy megint csak börtönbe került és most már két esztendei utánszolgálatot sóztak a nyaka közé.

Mikor a világháború kitört, Rudi cigány már hatodik esztendeje szolgált a katonaságot. Vájjon micsoda anyagból teremtette a jó Isten a cigányt, hogy ez a hat esztendei viharos élet a legkisebb horpadást se ejtette rajta, se testén, se lelkén. Pedig micsoda élet volt az! Börtön, nehéz munkával, szigorított katonai fegyelem, aztán egy darabig szabadság, de az üldözött vadnak a szabadsága. Mikor a háború kiütött, akkor ő már újra a századnál szolgált, a 25. losonczi gyalogezredben, s már újabb szökési terveit szövögette. El is illanhatott volna ebben

a nagy zűrzavarban könnyebben, mint bármikor, de aztán elállott szándékától. Nem az ijesztette meg, hogy kihirdették a hadi törvényeket s ő megértette, hogy a szökésnek most már csak egy büntetése van, a halál. Oh, az ilyesmi nem tett Rudira semmi különös hatást, hisz ő mindig azzal a biztos tudattal szökött el, hogy *most nem csípnek meg*. Hanem eszébe jutott, hogy most majd ki kell sülnie annak, hogy mi a célja vele a hadseregnek, hogy olyan könyörtelenül visszahozatták. Aztán meg az ezredre szakadt zajos és vidám mozgósítási hetek rendkívül szórakoztatták. Sokszor volt extra-menázi. A tisztek, sőt az altisztek is nagyon kedvesek voltak. A civilek ellátták Őket szivarral, cigarettával, pénzzel. A konyha legutolsó bakakuktája is szultán-cigarettát szívott. A lányoktól virágot kaptak és szabad volt pántlikás sapkával járkálni. Rudinak mindez nagyon tetszett és elhatározta, hogy egyelőre marad. Hátha a háború csupa ilyen kellemes dolgokból áll.

Ha eddig Lázok Rudi cigánylegény életét és alakját a novellairás szabályai szerint egy kissé kicsiszoltam és fölczifráztam, a továbbiakban szigorúan ragaszkodni fogok az igazsághoz. Mert ami ezután jön, az már komoly dolog. Ebből a rakonczátlan, fékezhetetlen, szilaj szabadságvágyának mindent alárendelő, kártékony vadállatként kergetett, szakadatlanul büntetett, rongyos cigányból egyike lett az ezred legjobb katonáinak. Nem vagyok lélek-búvár és nem tudom megmagyarázni ezt az átmenetet. Talán az hatott rá, hogy az üldözött, lenézett és ide-oda rugdalt cigányból egyszerre dédelgetett hadfi lett? És ő méltóvá akarta tenni magát erre a rangemelésre? Vagy talán az új viszonyok, amelyek

közé került, új tulajdonságokat keltettek benne életre? Tán észrevette, hogy ezzel pozíciót szerez magának a században, sőt még tekintélyt és tiszteletet is ébreszt a bajtársai előtt? Ő, aki eddig mindig a legutolsó volt. Denikve: mindenkinek bámulatára Rudiból kitűnő katona lett. A fáradalmak soha ki nem merítették és panaszt nem csaltak ajkáról, sőt még akkor is jó kedve volt, mikor már mindenki elcsüggedt. A veszedelmeket föl se vette, sőt kereste. A halállal oly nyugodtan nézett farkasszemet, mintha eszébe se jutna, hogy őt is érheti baj. Csak egy hibája volt: itt is szeretett önállóan cselekedni, ínég parancs ellenére is.

A kárpáti harcok idején történt, ahol a 25. gyalogezred az első vonalban küzdött. A káplár szaladt R. H. hadnagyhoz és hívja őt rendet csinálni, mert úgy látszik, a Rudi békealkudozásokat kezdett a muszkákkal. R. hadnagy, maga is egy öt kitüntetést kapott vitéz katona, kezébe veszi jó Mannlicher-puskáját, kimászik a lövőárokából és a fák közt óvatosan kúszik a legszélső muszka sáncz felé. Egyszerre csak megpillantja Rudit, aki tizenöt lépés nyire az orosz vonaltól élénk gesztusokkal, tót nyelven magyaráz valamit egy csomó muszkának, a kiknek csak a feje látszik ki az árokból. Miközben beszél, letesz a hóra egy jókora darab szalonnát, két profuntot, sajtot és egy csomó cigarettát.

— Látjátok, bajtársak, így élünk mi és így élték ti is, ha megadjátok magatokat. De ez még semmi, mert ezenkívül mindennap kétszer meleg ételt is kaptok.

E szavakra három muszka kimászott az árokból és sóvárgó arccal közeledett a Rudi elemózsiája

felé. A cigány azonban egy kézmozdulattal megállította őket.

— Megálljatok! így nem kaptok semmit. Puska nélkül nem fogadlak el benneteket.

E pillanatbán fütty hallatszott s az oroszok visszaugrottak a lövőárokba. A fütty úgy látszik azt jelenthette, hogy tiszt közeledik. Rudi is gyorsan összekapta az elemóziát s a fák közé ugrott, hol a hóba fúrta magát. Itt aztán megcsípte őt a hadnagy és visszaparancsolta a mi vonalunkba. Rudi azonban nem hagyta abba a békealkudozásokat és ezeknek meg is lett az az eredményük, hogy az általa korrumpált muszkák közül a következő éjszakán huszonkettő fegyverestül átszökött mihozzánk. Lázok Rudi maga vezette őket nagy diadallal a kapitány elé és mint szolid üzletember, aki Ígéreteit megtartja, ő maga gondoskodott arról, hogy a foglyok jó ellátásban részesüljenek.

Rudi nem pusztá mulatságból csinálta ezt a dolgot. Tudta ő jól, hogy minden muszkáért, akit fegyverestől áthoz, két korona jutalom dukál. El is határozta, hogy ő ezzel sok pénzt fog szerezni magának és egyre szélesebb alapokra fektette az üzletet. A foglyokat kitanulmányozta s az ügyesebb fickókat szerződtette munkatársul, pénzbeli jutalmakat helyezvén nekik kilátásba. Ezeknek azután megengedték, hogy visszaszökjenek a muszka táborba s ott propagandát csináljanak az átszökés mellett. Az üzlet virágzott, s Rudi csakhamar tökepezés lett. Látszott is rajta a jómód, volt aranyórája, karvas tagságú lánccsal, három gyönyörű zsebkése, számos gyűrűje és karperecze, s egy elefántcsontkeretbe foglalt szent Mihály-képe. Csak egy hiányzott a boldogságához, hogy nem mehet haza, a cigány-

nemzetségének és a babájának mutogatni az ő kincseit.

— Hiszen elcsípnének a csendőrök, ha hazamennél, — szolt a káplár — mert nem hinnék el, hogy te ezt igaz úton szerezted.

— Csakhogy nekem is van annyi eszem, hogy írást kérnék a kapitány úrtól, aki bizonyítja, hogy ezt becsületes háborúban szereztem.

Egyszer azonban megjárta Budi cigány. Mikor megint az orosz lövőárok előtt próbálta kapacitálni a muszkákat, rálöttek, összegyűjtött egy vászontarisznyára való kézigránátot, azután fogta a puskáját, éjjel kiosont a lövőárokból és megindult az oroszok felé. Alkalmas helyen lesbeállott és várt. Adott pillanatban azután egészen odakúszott az orosz árokhoz, maga elé tette a tarisznyát, s elkezdte őket bombázni. Nagy zűrzavar támadt, az oroszok vaktában jobbra-balra lövöldözni kezdtek. Mikor Rudi az utolsó két bombát közéjük vágta, fölugrott, veszettül ordította, két megijedt muszkát megragadott, s visszafutott velük a 25. ezred állása felé. A hajszála se görbült meg.

Persze, hogy ez a csíny csak fokozta Rudi hírnevét és népszerűségét. A kapitánya is megígérte, hogy legközelebb káplárrá fogja előléptetni, amire Rudi így felelt:

— Mást kérnék én vitéz kapitány uramtól. Nekem az nem öröm, hogy másoknak parancsoljak, én jobb szeretem azt az állapotot, ha nekem nem parancsol senki, azért inkább arra kérném kapitány uramat, hogy nekem több szabadságot engedjenek és az én dolgomba ne szóljon bele a felsőbbség.

A kapitány szerette Rudit, de félt is tőle, s ezt az engedelmet nem merte neki megadni.

Ennek az igaz történetnek az a vége, hogy ez a hőssé nemesedett rossz cigány elesett a kárpáti harczokban. A losonczy ezredet az oroszoknak egy erős állása ellen rohamra vezényelték. Mikor fölhar-
sant a jel, Rudi volt az első, aki kiugrott az árokból
s az ellenség felé rohant. Abban a pillanatban a
gyilkos golyó a torkába fúródott, s ő halva bukott
a földre. De a 25. gyalogezred vitézei este a tábor-
tüzek körül, csöndes pipaszó mellett még sokáig
fognak emlegetni a Rudi cigányt, aki olyan jó-
kedvű, derék czimbora volt, aki olyan vitéz katona
volt és aki hősként halt meg.

A KÉT SZAKÁCS.

Az ábrahámfalvi vén cigánynak, idősb Kukacz Jánosnak a fia, ifjú Kukacz János, a szerbiai csatatéren vitézségi érmet kapott! Ez a hír vilámként futotta be Marostorda vármegyének községeit. Ki sejtette volna, hogy ebben a cigányban egy hős lappang! Mindenki egyszerre emlékezett rá, hogy ifjú Kukacz János mely szavakkal vonult a háborúba. Egyre csak azt emlegette: *Meglássátok, velem valami nagy dolog történik.* Ő szegény feje ez alatt a halált érthette. Mi egyéb történhetnék a háborúban egy cigánnyal, akinek már a békében is olyan rosszul megy a sora?

Még nagyobbat bámultak, mikor megtudták a kitüntetés okát. Ifjú Kukacz János egyik bajtársának, Kis Andorásnak segítségével harminczkét szerbet foglyul ejtett. No, ez már igazán nevezetes hőstett. Hihetetlen, lehetetlen! — mondogatták azok, akik az előzményeket és a hős cigánylegényt ösmerték.

Ez a Kukacz János ugyanis egy lompos, bár erőteljes, de csámpás, kóczos, ripacsos cigánylegény volt, szétálló elefántfülekkel s arcza közepén egy rettentő uborkaorral. Mikor mozgósításkor bevonult ezredéhez, kapitánya elhült, amint ezt az alakot megpillantotta. János azok közé a legények közé tartozott, a kiktől nemcsak a kapitány, de az ezredes is retteg, mert nemcsak a századot, de az egész ezredet is csúffá teszik, parádés kirukkolás, szemle alkalmával. Mit csináljanak ezzel a ficzkóval? Végre

elhatározták, hogy a konyhába teszik. Régi szokás a katonáknál, hogy a legényeket, a kiket mutogatni nem lehet, a konyhába dugják.

— Tudsz-e főzni, Kukacz! — kérdezte a kapitány.

— Jelentem alássan: nem tudok főzni.

— No, majd megtanulsz.

És János a konyhába került, amit nem is bánt, mert ott mindig van mit enni, inni, aztán meg tudta ő azt bölcsen, egészségesebb dolog csirkét puczolni, mint puskát. Mikor aztán a szerbiai határra került az ezred, Kukaczt át helyezték a tábori mozgókonyhához kuktának, Kis Andorás szakács mellé. Ezt ő így magyarázta meg az apjához intézett levélben:

. . . Mivel holnap indulunk a háborúba, máma a generális kinevezett engem a tábori mozgókonyha főparancsnokává, veres nadrágot is kaptam hozzá, mint a huszárok, mert az már most nekem dukál. Hogy mi az a tábori mozgókonyha, azt kendteknek hiába magyarázom, úgyse értik meg, de azért megpróbálom. Hát ez, ha akarom szekér, ha akarom tűz hely. Elöl beléje fogunk egy lovat, én hátul fölülök a szekerre és elindulunk a masírozó század után, miközben én komótosan sütök és főzök, akár a legfinomabb ételeket is, mert itt mindég kell kész ételnek lenni, mert itt nem úgy van, hogy déli harangszókor neki ülünk az ebédnek, hanem eszünk, mikor az embergyilkolást egy kicsit abba hagyhatjuk. Lehet özen sütni-főzni mindenfélét, túrós rétest, tokányt, akár puliszkát is. Külön masinája van, aki a mazsolát rakja a rétesbe, gondolhatják kendtek, hogy ezt nem lehet mindenféle dib-dáb emberre rábízni. Akire itt ezt rábízzák, abból otthon már alispán lenne . . .

Így ömlengett tovább ifjú Kukacz János, hogy

ekképen minél jobban imponáljon az atyafiaknak. Az ő tábori konyhájának egy különös sajátosságáról azonban nem emlékezett meg. Arról, hogy mikor erősen alája fűtöttek, a megszorult gőz elkezdett benne dübörögni, sísteregni, visítani és mindenféle éles és félelmes hangot adni. Úgy látszik, már voltak rajta némi repedések, ahol a lefojtott gőz elő tudott törni. Nos, a tűzhely eme tulajdonságának köszönhette a két szakács a vitézségi érmet.

A dolog ekképen történt: Szerbiában nyomultak előre; mivel a század a hegyeken mászkált, a konyha, mely nem hagyhatta el az utat, a két szakáccsal elszakadt tőlük. Kis Andorás és Kukacz János egyszerre csak ijedten vették észre, hogy egy ritkás erdő közepette maguk maradtak. Velük volt ugyan a jó puskájuk, de hát két ember csak két ember, még ha az egyik székely is. Ott ténfergett mellettük a bandától elszakadt nagydobos egy kis sebbel a lábán és egy nagy dobbal a hátán, de hát mi hasznát vehették szegénynek a bajban? A két szál szakács és egy szál muzsikus tanakodtak, hogy mit csináljanak! Végre elhatározták, hogy ahogy a parancs szólt, mennek előre, amerre a századjukat sejtették. Hogy mindenre készen legyenek, tele öntötték vízzel a bödönöket és hatalmasan belefűtöttek.

— Minek az? — vélekedék Andorás.

— Még nem tom, — felelt fejét vakarva a cigány — de tán szétrobbanthatjuk a kazánt, ha jön az ellenség. Azt hiszik, hogy ágyú. Nézd e komám, hiszen csöve is van.

És azzal kivette a tűzhely kéményét és úgy fektette végig a tűzhelyen, hogy igazán ágyúcsőnek látszott.

E pillanatban zajtól, kiabálásoktól és lövések-

től lett hangos az erdő. Szerb gyalogosok merültek föl. A két szakács megragadta a lovat és két bokor közé húzta be a járóművei együtt. A tisztás felé volt fordulva a táborikonyha szekere, melynek tetején ott hevert a vaskémény. Akkor a cigány rengeteg csomó száraz galyat vetett a tűzre, szorosra csavarta a gőzcsapokat s ráordított a nagydobosra, hogy *üsd a dobodat, ahogy csak tudod*. Eközben ők ketten a bokrok közül belepuskáztak a ráczokba. Szóval a három ember a táborikonyhával egyetemben pokoli lármát csapott.

A hatás nem is maradt el, a ráczok nyilván ekkora szörnyű ágyút még sohasem láttak. Ennek még a 42-es mozsár is csak kisunokája lehetne.

— Dobjátok el a fegyvert, föl a kézzel! 8 a meglepett támadók engedelmekedtek. Szerencsére ugyanakkor köröskörül puskalövések hallatszottak s a szerbek azt hitték, hogy körül vannak véve. Az lett a vége, hogy a két baka harminczkét szerbet az *übersvunggal* összekötözött s megindult velük visszafelé. Képzeltetik, hogy micsoda óriási feltűnés mellett vonultak be csapataink táborába. De azt már el se tudjátok képzelni, hogy az elfogott szerbek micsoda képet vágtak, mikor látták, hogy annak a rettenetes ágyúmasinának, melytől ők annyira megijedtek, egyes rekeszeit kinyitják és pompás, gőzölgő ételleket szednek ki belőle. De megvigasztalódtak, mikor látták, hogy jutalmul, amiért olyan engedelmesek voltak, ők is kaptak belőle.

Így jutottak Kis Andorás és ifjú Kukacz János vitézségi éremhez. A szerbek közt pedig híre fog terjedni, hogy a magyaroknak olyan ágyúik vannak, amelyeken gulyáshúst is lehet főzni.

A LEGENDA VÉGE.

— *Egy huszár főhadnagy elbeszélése.* —

Tavaly, július közepe táján, lebuktam a lóról, még pedig oly szerencsétlenül, hogy huzamos időre ágyba kerültem. Itt értek a hadüzenetek, mozgósítás, a lázas készülődések és a nép lelkesedése által körülrajongott huszárság elindulása a harczmezőre. Mindebből nekem semmi se jutott, ott feküdtem az ágyban, s tehetetlen dühömben a vánkosom harapdáltam. Miután látták, hogy sokáig itt maradok, kineveztek a depót pótkommandánsának.

Négy hétig tartott, míg kikerültem az ágyból. És jöttek a hírek véres ütközetekről, elesett és kitüntetett bajtársakról. És én nem mehettem utánuk, mert még sántítottam és lehetetlen volt lóra ülnöm. Végre szeptember végén kijelentették a doktorok, hogy mehetek, s én parancsot kaptam, hogy százötven friss legénnyel csatlakozzam az ezredhez,

Krakóig vasúton szállítottak, azután lóháton mentünk tovább. Kerestük az ezredet. Nem a megtalálás ment nehezen, hanem az odajutás. Minden út katonával, trénnel, ágyúval volt tele. Bizony sokszor óráig kellett vesztegelni, míg újra fölkaphattunk a járható útra. Végre aztán egy rongyos faluban rája akadtunk, de csak egy töredékére, mert maga az ezred, vagyis négyszáz ember a lövő-

árookban volt. A faluban csak néhány könnyű beteget és sebesültet találtunk, akik bajukkal nem is tartották érdemesnek kórházba menni. Ebben a faluban pihente ki az ezred a fátalmakat, ha a lövőárookban fölváltották. Másnap éppen rájuk került a pihenés sora, ezredünk a községbe vonult. Hát bajtársaim levelei előkészítettek már engem egy és más dologra, de azért majd hanyattestem bámulatomban, mikor ezt az embercsoportot megpillantottam. Persze, én akkor láttam őket utoljára, mikor virággal elborítva kivonultak a garnizonból. Mintha földből kigyúrt élőszobrok lettek volna. Első dolguk volt bicskával lefaragni magukról a sarat. De ők is úgy néztek ám ránk, mintha túlvilági lények volnánk, ami nem csoda, hisz úgy festettünk mellettük a magunk tisztaságában, mint a bérmlásra öltözködött falusi kis lány.

Még a tisztek vállán is Mannlicher-puska volt, ők is szórakoztak a lövőárookban.

Mikor a vizontlátás örömein túlestünk, s a legérdekesebb hazai és harcztéri témákat elintéztük, kipakkoltam a tisztek számára hozott elemózsiával. Volt ott friss krakói sonka, pár rúd magyar szalámi, libamájpástétom, s balatoni süllő, szintén pléhdobozokba eltéve. Képzeltetik, hogy micsoda falatozás keletkezett. Én nem is tudtam enni, csak őket bámultam. Hát még minő kedv kerekedett, mikor előszedtem a ládát, tele badacsonyi borral, s mikor eléjük raktam egy pár ládikát, tele a legfinomabb havannaszivarokkal. Egyszerre érezték, hogy újra a civilizáció ütött köztük tanyát, de minden élvezetük ellenére senki se maradt az asztal mellett, hanem amint szivarra gyújtottak, elvonultak aludni. Csak a kapitányom maradt ott. Ő többre becsülte

a szivart és a jó bort, mint az alvást. Ezen az emberen vettem észre a legnagyobb változást. Mikor meglátott, nyakamba borult és megcsókolt. De aztán alig vettem szavát. Csak nézett maga elé és néha érthetetlen szavakat mormogott. Pedig otthon ő volt az ezrednek legjobb kedvű tisztje, jó tréfára mindig kapható, önfeláldozó jó barát és kitűnő bajtárs. Mikor magunkra maradtunk, karjára fektettem a kezemet és szólék:

— Beteg vagy, Gábor!

— Valami változást láatsz rajtam?

— Hogy milyen színben vagy, azt nem láthatom a pizsoktól. Azt konstátálom, hogy meg vagy soványodva, az se tetszik, hogy hallgatsz egész este, mint a csuka. De a szemeddel vagyok legkevésbé megelégedve, mert mintha kihalt volna belőle az a régi fény, mely elpusztíthatatlan jó kedvedet hirdette. Valami bajodnak kell lenni.

A kapitány nagyot sóhajtott, azután hátradőlt székében, szemem közé nézett és így felelt:

— Elmondok neked mindent őszintén. Bajtársaim előtt még nem tártam ki a lelkemet, minek kössem rájuk az ön lelkem terhét, ha ők maguktól nem érzik. Testileg nincs semmi bajom, eszem, mint a farkas, alszom, mint a bunda, s a fáradalmak csak megacézolták az idegeimet. Ellenben lelkileg, anélkül, hogy kedélybeteg volnék, egy nagy krízisen mentem keresztül. Barátom, én kiábrándultam a háborúból és csalódtam a huszárságban. Tudod, hogy mindég a régi, romantikus iskolához tartoztam, s nem egyszer gyönyörű színekkel kifestettük a lovasság szerepét a jövő háborújában. Tudod, hogy imádtam ezt a fegyvernemet s a legszebb-

nek, a legelsőnek tartottam a hadseregben. Béke idején úribb pozíciót nem ismerek, mint amilyen a gazdag huszártiszté. Nyitva áll előtte az egész világ, mindenütt a gavalléria mintaképe, s a régi lovagok költői nimbuszát élvezi. Ehhez képest természetesen nagy kötelességek is várnak rá a háborúban, mert gazdagon kell visszafizetnie neki az élvezett privilégiumokért. Arról álmodoztunk, hogy mi leszünk a hadsereg csápjai, szeme, ha kell, villáma s ábrándoztunk remek lovas-attakokról, melyek világ-hírűvé fognak tenni bennünket. E helyett mit tapasztaltunk? Azt, hogy a háborút matematikai alapokra fektették. A hadvezér nem csókolja meg a front előtt a zászlót és a kardját, nem zúdítja neki a napfényes síkon *gyönyörű* ezredeit az ellenség tömör sorainak, hanem egy szobában ül, s onnan telefondróton keresztül igazgatja a mozdulatokat. Milyen remek lehetett egy régi csatatér, a mindenfelé vonulató és nagy lármát csapó ezredekkel, a lengő zászlókkal és a harsogó zenével. Most? Bent vagy az ütközet kellő közepén, az ellenségtől száz méternyire, s ha végig nézel a tájon, több kilométernyi területen egy lelket se látsz se a magad csapataiból, se az ellenségéből. A föld alá bújtunk és így harcolunk egymás ellen. Olyan, mintha a vakondok üzentek volna háborút egymásnak...

A kapitány leöblítette a torkát egy pohár badacsonyival, s így folytatta:

— Ez még semmi. Jönnek a gépek, melyeit direkt a huszárság kiirtására irányulnak. Ott van az autó és ott van a repülőgép. Ezekkel persze nem vehetjük fel a konkurencziát. Olyan portyázást, mint a repülőgép, mi nem tehetünk. A repülőgép bejárja az ellenséges területet, be tud menni a kö-

rülzárt várba, átszáll a Kárpátokon, s az egész világ az ő bravúrjairól beszél, a huszárnak nem marad semmi a dicsőségből. Mindennek aztán az a vége, hogy szállj le huszár a lovadról, s kezd el elülről a hadi mesterség megtanulását.

— De hát Gábor, nem egészen úgy van a dolog. Hisz ti kitűnően dolgoztatok a háború folyamán, ezt senki se tagadhatja le. Látom, hogy mennyien kaptatok kitüntetést és olvasom, hogy milyen félelmes hírek van az ellenség előtt.

— Hiszen, ha nem csurran, cseppen, néha magunk is hozzájutunk egy kis szerepléshez, de hát ez mind kevés nekünk. Mi tudtuk, hogy az orosz rendes lovasság sokkal több, mint a miénk. Hozzávet-
tük még a kozákoknak megszámlálhatatlan töme-
gét és úgy okoskodtunk, hogy e roppant túlerővel
szemben fényes bravúrokra lesz alkalmunk, s éppen
kisebb számunknál fogva kitüntethetjük magunkat.
Nos, ez nem következett be. Egyetlen egyszer kerül-
tünk szembe az orosz Olga-huszárokkal. Mondha-
tom, hogy méltó ellenfelek, passzió velük verekedni.
Micsoda összecsapás volt az, még most is a számban
az íze! Mielőtt összeértünk, kardsuhintással köszön-
töttük egymást az orosz tisztekkel. Szétrebbenttük
őket, de egyetlen sebesületlen fogolyra se tudtunk
szert tenni. Az elfogott orosz tisztek sírtak széken-
letükben. De hát ez a régi lovagias kornak egy hala-
vány fölvilanása volt, melyhez véletlenül jutot-
tunk. A kozák egy gyáva csürhe, mely csak rabolni
tud, ezekben se büszkeség, se katonai becsület
nincs. Ezekből ugyan ki nem csiholsz a magad szá-
mára egy kis dicsőséget, hiába követsz el mindent,
hogy hozzájuk férhess. Jó azonban megtanulni,
hogy a futást gyakran színlelik, hogy ágyútűzbe,

vagy gyalogsági tűzbe csaljanak bennünket. Ez az egyetlen tudományuk.

A kapitány megint fölhajtott egy pohár badacsonyi bort, rágyújtott egy második havannára.

— Hát ez az én bajom, édes barátom. Nem azt kaptam a háborútól, amit vártam tőle, s nem tettem meg azokat a nagy szolgálatokat, amelyekre készültem. Egy emberéleten át készültem erre, s most be kell látnom, hogy a mi teendőinket a gépek sokkal jobban elvégezik, mi pedig gyalogharczokban adjuk ki minden erőnket. Azt hiszem, a jövőben a lovasságra egészen új föladatak fognak várni. A legenda megszűnt, a huszárság elvonul a történelem színpadáról, örökre búcsút vehetünk a Berlint elfoglaló Hadik-huszároktól és a Simonyi őbesterektől, akik Napoleon trónján verik ki a pipájukat. Ki fogja valaha viszontlátni Murat fényes lovaseregeit? Mindennek vége, a legenda meghalt.

— Részben igazad van, Gábor, de eltúlozod a dolgokat, s ebből látom, hogy mégis csak nagyon elidegesedtél. A háború folyik, itt állunk karddal kezünkben, mögöttünk a világ első katonái, előttünk nyitva van a dicsőség kapuja, mi kell egyéb a férfias léleknek? Meglátod, hogy még nagy dolgokat fogunk végrehajtani.

— Adja Isten. Addig is aludjunk és álmodjunk a régi dicsőségről.

Még egy pohár badacsonyit fölhajtottunk, s pár percz múlva már édesen aludtunk a szalmán.

KRISZTUS VIRÁGAI.

Földre szegezett tekintettel, lassú, majdnem rogyadozó léptekkel haladt az öreg Rostás János, a tarjáni gyalogpostás az úton. Ő volt az a szál, mely Tarján kicsi községet a nagy világhoz fűzte. Ezt a nagyvilágot Szöllősgyőröknek hívták, ahonnan Rostás bácsi híven hordozta a leveleket, táviratokat, pénzt és kisebb csomagokat Tarjánba. Szerette és birta is a foglalkozást, de most kezdett neki nem tetszeni. Mindég meg voltak vele elégedve, s örömmel várták, de most mintha félni kezdtek volna tőle. Az öreg szétnézett és megdöbbenve látta, hogy az ő megjelenése mindenütt csak könnyeket fakaszt.

A legutóbbi időben különösen keserű lett neki a mestersége. A limanovai csatában részt vett a 9-ik huszárezred is, s híre járt, hogy teljesen tönkrement. Már pedig annak az ezrednek a katonái erről a vidékről valók voltak, s így őket sújtotta legkegyetlenebbül.

— Halálmadár lettem, valóságos halálmadár. Amerre járok, még a fák is sírnak, — mormogott maga elé az öreg, — nem nehezebb ez a táska mint máskor, mégis alig bírom. Mert a lelkemet nyomja, nem pedig a vállamat.

De különösen nyomasztó súllyal egy levél nehezedett rá. Fájt a szívének és egészen megzavarta őt. A szöllősgyőri postafőnök, mikor ma a tarjáni paksamétát elhelyezte a bőrtáskában, egy fekete gyászkeretes levelet adott át neki és így szólt:

— Kedves Rostás bácsi, ezt a levelet tegye zsebre és külön adja át az öreg tarjám postamesternek, mikor nincs ott senki, még a felesége sem. Attól félek, hogy rossz hír van benne az öreg postamester egyetlen fiáról, Zádor Lacziról...

— Honnan tetszik gondolni, — szólt meghökkenve az öreg Rostás.

— Ösmerem az írást. A levelet a Zádor Laczi kapitánya írta. Ő írta meg a múltkor a doktorunknak is, hogy az öccse elesett. Szegény öreg Zádor ... hát csak okosan és óvatosan, Rostás bácsi.

Az öreg Rostás nagyot szédült és nekitántorodott a falnak. Reszkető kézzel kereste, hogy mibe kapaszkodjék meg. Szentséges Isten, hát lehetséges ez? A kis huszárzászlós elesett! Öreg szüleinek szemefénye, egyetlen reménye és büszkesége. És önéki is legkedvesebb piczi játszótársa, aki a szemeláttára cseperedett fel, akit térdén ringatott, akit madárfészket szedni, ostort durrogtatni tanított, ez a szép kis katona, aki oly vidáman pengette végig a falun a sarkantyúját, nincs többé! Félre fordult, hogy senki se lássa, mert érezte, hogy egy öreg könnycsepp jelent meg már régen kiszáradt szemében és végiggördült barázdás arcán. Fogta szeges botját, szemére húzta süvegét és útnak indult. De alig haladt pár lépést, már le kellett ülnie. Még nem is gyalogolt, máris fáradtnak érezte magát, az ijedtség annyira a tagjaiba szállt.

Végre rászánta magát és elindult. Rettenetes, hogy ezt a gyászt ő vigye rá arra a csendes és boldog házra. Hiszen Zádorék soha többet nem fognak jó szemmel rátekinteni. És még rábízták, hogy valahogy okosan és kíméletesen csinálja a dolgot! Miért

nem vállalta el a győri postafőnök? Tudós ember, jobban ért hozzá. Minél közelebb ért Tarjánhoz, annál lassúbbak lettek a lépései. A gárdonyi csordakútnál, amit sohse szokott, még állomást is tartott. Leült a kút kávjára, s gondolkozott, hogy mitévő legyen. A kút körül lévő tócsákra nagy csapatokban ereszkedtek le a hollók s utálatosan károgtak.

— Úgy jönnek utánam, mint a halotti kíséret, — mormogta az öreg, — hess, fekete gyászmadarak, mert közétek vágom a botomat.

Összeszedte magát és tovább haladt. Egyszerre csak nagyot dobbant a szíve, megpillantotta Tarján szélső házait. A tájra már az esti szürkület kezdte teregetni szárnyát. A kémények füstje úgy szétterjedt a falu fölött, mintha egy óriási rongyos vászonlepedővel takarták volna le. Rostás most már meggyorsította lépteit, nem felelt se jobbra, se balra, pedig a kapukból többen megszólították, hogy van-e levél, vagy legalább valami üzenet. A szíve hevesen dobogott, a feje oly forró volt, hogy le kellett venni a süvegét. Végre odaért az iskolához, ez volt a postaház is, Zádor községi tanító és postamester lévén egy személyben. Gazdája a kapuban várta egy csomó ember társaságában, akik a postát lestek. Köszönt, átadta neki a táskát, azzal sarkon fordult és elment. A levelet nem merte átadni.

Hazasietett a maga kis házikójába, ahol öreg húga, Rozi, eléje tette a jóízű vacsorát: tehéntúrót hagymával, zöldpaprikával és puha kenyérral. De Rostásnak nem ízlett. Keserű gondolatai még a szájaizét is elrontották. Eltolta maga elől az ételt és pipára gyűjtött. Az ő kedves kis kurtaszárú

pipája már máskor is jó gondolatokat sugallt neki. De hiába fújta egymásután a legkövérebb füst-macskákat, most ez se használt semmit. Esze nem mozdult, szíve fájása nem szűnt.

Arra határozta magát, hogy megvárja, míg gazdája a postát kiosztja és megvacsorál, akkor aztán átmegy a levéllel. Megszólalt az estéli harangszó és Rostás imára kulcsolta a kezét. Most kéne átmenni — de hát átmenjen-e? Elrontsa az éjszakáját! Nem, nem, ezt nem teheti. Hadd legyen még ez az éjszakája boldog. A levelet odaszúrta a tükör rámája mellé és lefeküdt. De nem sokat aludt. Háromszor is kiment az udvarban levő kútra, hogy a vödörből friss vizet igyék. A szoba levegőjét fülledtnek érezte. Végre is kifeküdt a tornáczon álló és hárs falevelekkel behintett nyári ágyra, állát a könyökére támasztotta és a csillagokra bámult.

— Mik is ezek a csillagok! — gondolkozott az öreg. A mennyország palotájának ablakai? Angyalszemek? Vagy talán égitüzek, melyeket angyalok raknak és élesztenek? És körülötte melegednek a meghaltak lelkei...

Most lefutott egy csillag... Mi történt? Becsukták a mennyei ablakot? Valamelyik angyal lehunyta a szemét? és alszik?... Így tűnődött az öreg és lassan-lassan álomba ringatta magát. Akkor aztán megesett vele az, amiben már roppant régen nem volt része: öreg lábai elbotorkáltak vele az álmok világába. Egyszerre maga előtt látta az ő jó Mihály bátyját, még pedig olyannak, mint amilyen akkor volt, amikor meghalt, húsz éves korában. Aztán egyszerre csak ott termett mellette a kis zászlós, Zádor Laczika, ugrált körülötte, a térdére mászott, aztán megint katonaruhában jött

feléje... Rostás bácsinak elfacsarodott a szíve és fölébredt. Keresztet vetett magára és suttogott:

— Adj uram csendes nyugodalmat a halottnak és békességet az élőknek.

Ezzel ismét elaludt. Most már nem háborgatta semmi. Világos reggel volt, mire fölébredt. Első gondolata a levél volt. Zsebre tette és gondolkozott. Hogy is mondta a szállósgyöröki postafőnök? Okosan és óvatosan. Igen, így fog cselekedni. Határozott léptekkel elindult a postaépület felé. Már ott állott előtte, a kis ajtóban. A házban mély csend. Óvatosan benyitott, de az ajtó fájdalmasan nyikorogott, szinte följajdult a keze alatt. Rostás meghökkenet. Istenem, talán ez az ajtó is érzi már, hogy ő gyászt visz a házba... Most vette észre Rostás, hogy a kapu felé nyíló ablak nyitva van és az ott lévő régi karszékben üldögél Zádor. Talán szundikál. Halkan odament, beköszönt az ablakon, a levelet minden további szó nélkül a párkányra tette, azzal sarkon fordult és kiment az utcára. Okosan és óvatosan.

A kapun kívül meglassította a lépéseit, majd megállt. Vájjon mi történik odabent? Egyszerre csak az udvarból hallja felharsanni Zádor hangját:

— Feleség, merre vagy? Böske, Jóska, bújjatok elő! Hamar, asszony, nagy újságot kaptunk!...

— No, mi történt? — hallatszott Zádorné hangja, aki nyilván a kertből sietett elő.

— Nagy öröm, édes öregem. Hadnagy lett a zászlós fiadból, a Laczi kitüntette magát, aranyérmét is kapott, maga a kapitány írja... de hova lett a vén Rostás?

— Szent Isten, Laczikám, egyetlen kis fiam!
— hallatszott Zádorné hangja, mely zokogásba fült.

... Odakint a vén Rostásnak lelkéről mázsás kő gurult le. Boldog volt és boldogtalan egyszerre. Miért volt ő olyan szamár, hogy nem adta át ezt a levelet már tegnap este? Oly kevés örömet ad az élet és ő még abból a kevésből is ellopott. Rosszabb a tolvajnál, mert az a leggyalázatosabb tolvaj, aki másnak az örömét meglopja... Nem, nem megy vissza a házhoz. Micsoda arcczal üljön közéjük és vallja be nekik, hogy ő ezt az örömet magánál tartogatta, ahelyett, hogy mindjárt átadta volna. Ennél nagyobb öröm az én jó gazdámam nem érheti és én éppen ebben kurtítottam meg őt.

A templom mellett haladt el. Ott állott virágzó akáczfák között a keresztre feszített Üdvözítő. Rostás odatérdelt eléje és buzgó fohász tört ki lelkéből:

— Üdvözítő Jézusom! Te, aki mindenkinek megbocsátottál, bocsáss meg nekem is az én elkövetett bűnömért. És pótolj ki azok boldogságát, akik ezáltal ebben rövidséget szenvedtek. Amen!

Behunyta szemét és tovább imádkozott, Halk zúgást hallott, mintha körülötte galamszárnyak suhognának, s arczát lágyan, szelíden simogatta valami, mintha lebbenő angyalszárnyak verődnének hozzá. Kinyitotta szemét, s úgy látta, hogy a feszített Krisztus sugárzó arcczal tekintett reá, a széltől mozgatott fákról pedig fehér és lilaszín akácvirágok hullottak az arczára, de ő úgy látta, úgy érezte, hogy ezt az Üdvözítő hinti reája . . .

Boldogan ment haza házikójába, de csakhamar ott termett Jóska, Zádor úr minden es cselédje és meghívta egy kis áldomásra. És Zádorék háza tele volt jólelkű néppel, mely boldogan koccintott a fiatal hős egészségére. És az egész falu egyébről se beszélt, mint a Zádor Laczi dicsőségéről.

HÁBORÚ ÉS BÉKE.

Reggel félhét órakor becsöngetnek a lakáson. Az álmában megzavart szakácsné ingerülten megy kifelé, azzal a szándékkal, hogy lepirongatja a korai zavarót. Ki is lehet az? A tejes, a pék, az újságos, a jeges, a zöldséges és tudja az Isten, még hányféle hajnali alak olyan szépen be van tanítva rá, hogy teljesen nesztelenül hova rakja le a maga holmiját, anélkül, hogy megrövidítené a fáradtának éjjeli nyugalmát.

A pirongatásból nem lett semmi, mert egy katonára állt az ajtó előtt. Még pedig sebesült katonára, a kinek tudvalevően minden szabad.

— Mi tetszik, vitéz úr?

— A nagyságos képviselő úrral szeretnék beszélni.

— Bajos lesz, mert alszik.

— Nem baj, kérem, csak azért jöttem ily korán, hogy el ne szalasszam. Kitanultam én már a pesti életnek a fortélyát. Tudja kisasszony, én már rájöttem, hogy Budapesten soha sincs otthon senki. Ha valakit este nyakon akarok csípni, reggeltől kezdve kell rálesnem.

— Jól van, vitéz úr, tessék, itt egy szék, ha nem unja meg magát, várakozzék.

A szakácsné kinyitotta a cselédszoba ablakát és öltözködés közben diskuráltak, öt perc múlva

már oly intim barátok voltak, hogy a katona tisztában volt a szakácsné összes föl- és lemenő rokonival. A szakácsné pedig értesült a derék hadfi összes jelesebb hadi tetteiről. Természetes, hogy aznap a legfrissebben főzött kávé a korai látogató itta meg, sőt még vajas kenyérral és cigarettával is megtraktálták.

Kilencz óra tájban kiüzentem, hogy bocsássák be. Feketére sült, zömök, sovány, de erőteljes fiatalember lépett elém. Látszott rajta, hogy a viszontagságok elpusztíthatatlanul keményre kalapálták. Balkeze fel volt kötve s mellén a vitézségi érem csillogott. Megkínáltam egy pohár borral és megindult a beszélgetés.

— Bocsánatot kérek a nagyságos úrtól, hogy ilyen semmi dologban zavarom, de most nincs semmi dolgom, hát mindenre ráérek. Hajdúsági fiú vagyok, apám, nagyapám választója a nagyságos úrnak, de nem igen tetszik rájuk emlékezni, mert többnyire a tanyán lakunk. Ezelőtt egy pár esztendővel verekedésbe kerültem egy izgága emberrel. Az lett a gablyodás vége, hogy nagyon meg találtam nyomni a botot és ő ott maradt. Meghalt. Nem én kerestem a veszekedést, tudja mindenki, hogy nem is vagyok affajta ember, mint a hogy az ügyvéd úr kisütötte. Jóformán csak védelmeztem magamat. De azért a bíró úr megpirongatott, hogy mért keverem a becsületes magyar nevetem ilyen dologba. Az lett a vége, hogy rám sóztak hat hónapi fogházat, a mi az ügyvéd úr szerint bizony enyhe büntetés, emberhalálról lévén szó. És nekem az én becsületes nevemmel és tiszta étellemmel bizony be kellett vonulnom a tömlöczbe mindenféle gazemberek közé. A családom még meg is siratott, de hát nem lehetett segíteni a dolgon.

Leültem, elfelejtettük, azóta se történt velem hasonló dolog.

itt ivott egy pohár bort, szívarra gyújtott és folytatta:

— Azért én csak Kiss Sándor vagyok, a tanyasi Kiss Miklós fia és a becsületemből nem hiányzik semmi. No de ez csak az eleje. Mikor kiütött a háború, a harminczkilenczedik gyalogosezredhez rukkoltam be. Az oroszok ellen mentünk és bizony mindjárt az elején nagy hajczihöbe keveredtünk. Egyszer azt vettük észre, hogy visszavonuláskor elmarad tőlünk a főhadnagy úr. Derék magyar ember volt, úgy szerettem, mintha a testvérem lett volna. Hamarjában összekapkodtam a szétvert kompániát, melyben otthonról sok kenyeres czimborám volt és azt mondtam nekik, hogy ha elhagyjuk a főhadnagyunkat, ezzel elhagyjuk a becsületünket is. A magyarok megértették a szép szót és vagy húszan visszafutottunk az oroszok felé. Meg is találtuk a főhadnagyunkat sebesülten és kiszabadítottuk az oroszok közül. Fene nagy csapkodás volt, az én kezemben két puska törött össze, én is kaptam egy kis szúrást a felső karomba, de seb nem lett belőle, mert nem engedtem bekötni, csak kimosni, a mit a Kovács komám akkurátusan elvégzett. Én is lefektettem két orosz, kettőt pedig megsebesíttem. Ennyire biztosan emlékszem. A kapitánynak ez a cselekedetünk annyira megtetszett, hogy az ezredesünk elé terjesztette, aki napiparancsot adott ki róla. Azonkívül a bataillon előtt megdicsért és kedves fiának nevezett. Előterjesztésére rövidesen egyenesen káplár lett belőlem.

Megint fölhaltunk egy pohár bort és Kiss Sándor folytatta elbeszélését;

— Kérem, nagyságos úr, olyan szerencsém volt, hogy minden golyó megakadt a köpenyegembe. Nem is váltam meg tőle, hanem toldoztam, foltoztam a rongyait, hogy minél tovább tartson. Nem is seb, hanem betegség miatt kerültem egyszer ispotályba. A vitézségi érmet úgy kaptam, hogy mikor az összes tisztjeink harczképtelenek lettek, én vettem át az egész kompánia vezetését, nemcsak féken tartottuk az oroszokat, hanem leöltünk egy csomót és harmincznégyet behajtottunk. Akkor azt mondta az ezredes úr, hogy ha mi ezt nem tesszük, a tüzéreknek négy ágyújuk odaveszett volna. Ez alkalommal is számláltam és nyolcz embert öltem meg. A tüzértisztek átjöttek a harminczkilenczesekhez, hogy ki volt az, a ki őket a rabságtól megmentette. Volt is nagy csudálkozás, mikor megtudták, hogy tiszték nélkül dolgoztunk, összeszedtek a kompánia számára kétszáz koronát és egy szekérderek füstölni valót, többen vitézségi medáliát kaptunk.

A legény megint elhallgatott s egy darabig figyelmesen nézett rám.

— Nagyságos úr kérem, most jön az, a mit nem értek.

— Hát a történetnek vége?

— Nincs itt kérem alássan semmiféle történet. Itt csak gondolkodás van, mert nem értem a dolgot, A kórházban sok időt elhévizáltam, nem volt semmi dolgom, hát ráértem a fejemet törni mindenfélén, amire azelőtt nem is gondoltam. Így aztán rájöttem, hogy milyen furcsa is a világnak a sora és hogy én megkérdem a nagyságos urat, hogy ez mért van így.

— No halljuk.

— Kérem szépen, a dolog így van. Én agyon-

ütöttem egy embert, nem is valami érdeemes felebarátomat, hanem olyan se tücski, se hajcski embert, olyan falurossza-félét. Azt is tudták, hogy ő kezdte, azt is tudták, hogy én nem szoktam izgágáskodni, mégis lepírongattak, az apám becsületes nevét emlegették és rám húztak hat hónapot. Hiába no, valljuk be, hogy bélyeget ütöttek rám. Ha kérdik tőlem ezentúl, hogy voltam-e büntetve, hát bizony azt kell rá mondanom, hogy voltam . . .

A fiú arcán látszott, hogy feszülten gondolkodik. Homlokán verejtékcseppek jelentek meg, a szivarja is elaludt. Kíváncsian lestem, hogy hová fog kilyukadni? Megtörölte a homlokát, nagyot sóhajtott, s aztán olyan önmagát megnyugtató hangon, örülve, hogy már eddig eljutott, így szólt:

— No, ez eddig van. De hát akkor én mindjárt nem törtem ezen a fejemet, csak most találtam ki a világ sorának a furcsaságát. Elvittek háborúba. Más bőrbe bujtattak. Más emberek parancsoltak. Hogy nyomta a lelkemet annak az egyetlen embernek a halála! Itt a temérdek emberhalál közt pedig olyan könnyű volt a lelkem, mint a pehely.

Nehezen lélekezett és így folytatta:

— Már most, hogy áll a dolog? Embert öltem, megbűnhődtem, megkorholtak, börtönbe csuktak, megsirattak. Azután megint embert öltem, ki tudja, hogy hányat, olyanokat, a kik ellenem semmit se vétettek, a kiket sohase láttam, s a kik közt akárhány derekabb lehetett, mint én, és ezért megdicsértek, előléptettek, kitüntetést kaptam, pénzt kaptam, az apám pedig a nyakamba borult és sírt örömeiben. Hát kérem alássan, én ezt nem értem. Hogy lehet az, ami egyszer bűn, másszor virtus!

Hátrahanyatlott és súlyosan belesüppedt a

karszékébe, mint az olyan ember, aki nehéz útról érkezik és fáradtan leül megpihenni. Két szemét rám emelte, s azokból csak úgy sugárzott a kíváncsiság és tudásvágy. Még egyszer megszólalt halkán és elégedetten:

— Eddig van.

Meghatottan tekintettem a problémákkal viaskodó legény értelmes arczába. Szinte láttam primitív, tanulatlan lelkét, mely a hatalmas benyomások, a nagy igazságok, a rászakadó dilemmák közt úgy vergődik, mint a galamb az üldöző héják alatt. Íme a világfölfordulás minő hatást gyakorol az egyszerű emberekre, minő gondolatokat ébreszt bennük és micsoda filozófiát vált ki belőlük!

Hogy miképpen magyaráztam meg Kiss Sándor barátomnak a kérdés lényegét és a dolgoknak igazi mivoltát, az nem érdekes. Ő mohó figyelemmel hallgatott reám. A beszélgetés befejezésekor a magánézetének e szavakkal adott kifejezést:

— Úgy van az kérem, nagyságos úr. A háború meg a béke olyan, mint a tűz, meg a víz, másképpen keli cselekednünk, ha vízáradás jön és másképpen, ha tűzvész dühöng. Más törvények uralkodnak a háborúban és más törvények a békében. És lehet, hogy amit a békében egyenesen megtiltanak, azt a háborúban megparancsolják.

Ekkor vettem észre a felkötött karját.

— Nini, Sándor, hát mégis megsebesült!

— Igenis, kérem. Azon a napon lőtték el a kisujjamat, mikor az új köpönyegemben először mentem ütközetbe.

MARKOV MEGJÖTT.

— Markos bácsi megjött! — jelentette tegnapelőtt reggel Julia, akit azonban nem a szerelemnek, hanem a konyhának a tüze hevít, lévén ő házam szakácsnője.

Ez a Markos bácsi a mi családi bolgárunk, igazi nevén Suk Markov, akit én Szúk Markura magyarosítottam, cselédeim pedig Markosra. Éveken át ő szállította konyhánk számára a zöldséget, a sárgarépája olyan, mint a narancs, a paprikája pedig olyan leveses és puha, mint az ananász. Elismerem Markovnak jeles tulajdonságait, de mégis elkeseredem, mert Markov sikerei a magyar ember élhetetlenségét teszik előttem szembetűnővé. Furcsa dolog, hogy nekünk dalmát matrózokat kellett a Balatonra hozatnunk, akik megtanítanak bennünket a vitorla használatára. És még furcsább, hogy mi, akik Európa legtermékenyebb földjén lakunk, magunktól nem jöttünk rá erre a bolgár tudományra, hogy miképp lehet egy tenyérnyi földön zöldségből megélni, sőt meggazdagodni.

Tehát Markov megjött. 1912-ben hagyott el bennünket, mikor a balkáni háború kitört és az egész Markov-család hazasietett a török ellen háborúba menni, Nem maradt Budapesten más, mint két vénasszony, egy hetven kétéves öregember és

egy tizennégyéves fiú. Markov ragaszkodott hozzám, nem csak azért, mert könyveket kapott tőlem, melyekből magyarul tanult, hanem azért is, mert valahányszor a házamnál megjelent, behívtam, leültettem, cigarettával kínáltam és elbeszélgettünk a világ folyásáról. Alacsony, széles vállú, hatalmas koponyájú férfi volt, aki minden iránt érdeklődött, s amit egyszer megtanult, azt nem felejtette el. Szinte szomjazott a műveltségre és fáradhatatlan volt a tanulásban. Anyanyelvén kívül tudott németül, egy keveset törökül és a magyarban olyan gyorsan haladt előre, hogy már négy év előtt Jókai-regényeket kezdett olvasni. Állandó bánata volt, hogy apja nem adta intelligens pályára.

— Isten hozta, Markov! Hát hogy érzi magát? A lesoványodott bolgár leereszkedett egy károszékbe, rágyújtott egy cigarettára, fölhajtott egy kupicza szilvóriumot, amellyel megkínáltam, néhányszor végigsimogatta a fejét, aztán mereven rám nézett és halk hangon beszélni kezdett:

— De furcsa ez a csend, nagyságos úr, nem tudok hozzászokni. Félek tőle. Ilyenkor mindig ön kénytelenül is hallgatódnom kell, hogy nem hallok-e a távolban valami gyanús neszt. Kinevetne, ha látná, hogy itt Budapesten is milyen óvatosan lépek ki az utcára. A kapuban rendesen megállok, kidugom a fejemet és körülnézek, hogy nem fényget-e valami veszedelem. Örökké azt hiszem, hogy leskelődnek rám s a fák mögött puskás embereket látok meghúzódni..,

— Idegesség ez, Markov, semmi más.

— Őli dehogy, nagyságos úr, én keményfából faragott bolgár paraszt vagyok, honnan venném az idegességeit A megszokás, semmi más. Kérem szé-

pen, tessék elgondolni, hogy négy esztendő óta katonáskodom, örökké fegyver volt nálam. Vagy én támadtam, vagy engem támadott más. Ha az ember örökké a bőrét félti, akkor lassanként megélesedik a hallása is, látása is. Hozzájárul ehhez, hogy négy év óta többet tanyáztam a szabadban, mint fedél alatt. Egészen olyan indián lett belőlem, aminek azokban a könyvekben vannak, melyeket a nagyságos úr fiaitól kaptam kölcsön.

Most vettem csak észre, hogy a balkezét még nem húzta ki a zsebéből.

— Mi baja a kezének!

Markov arcza elborult, előhúzta a kezét és akkor láttam, hogy csuklón alul hiányzik. Markov halk, majdnem szomorú hangon így szólt:

— Ez az Isten büntetése. Egyszer tettem olyant, ami ellen a lelkiismeretem tiltakozott, és rögtön megbűnhődtem érte... Nagyságos úr előtt nincs titkom, elmondom úgy, ahogy volt. Múlt év november havában történt. Ezredem, melyben mint őrmester szolgáltam, a zordon macedón hegyek közt kergette a szerbeket. Önállóan vezettem egy harmincz főből álló szakaszt, mert tisztjeink mind éles tek. Risztovácz kis várost ostromoltuk, melyet a szerbek makacsul védelmeztek. Minden házért külön kellett verekedni. Lassan haladtam előre, végül csak egy ház állott előttünk, s a makacs ellentállástól feldühödött embereim böszülten vetették magukat rája. Ekkor az egyik ablakban fehér zászló jelent meg, s a szerbek lekiáltottak, hogy egyetlen tisztjük elesett és ők megadják magukat. Kitérték a kaput, bementünk. Ez az utolsó tiszt egy őrnagy volt. A fogollyá lett szerbek közül az egyik rögtön besúgta nekem, hogy ez az őrnagy egy gazdag em-

ber, s amint meghalt, a katonái rögtön kifosztották, elszedték pénzét, óráját, gyűrűjét, mindenét. Én erre megparancsoltam a foglyoknak, hogy amit az őrnagytól elszedtek, azt adják vissza nekem. Az egyik káplárnál találtam egy értékes gyémántgyűrűt, s a káplár azt állította, hogy az őrnagy ezt neki utolsó pillanatában azzal a kéréssel adta át, hogy juttassa a felesége kezébe. A káplár hazudik, mondtam magamban és a gyűrűt magának akarja megtartani. No akkor már inkább legyen az enyém. És az ördög győzedelmeskedett bennem. Mindent átszolgáltattam felsőbbségemnek, a gyűrűt azonban bal kezemre húztam. De azt megtettem, hogy följegyeztem az elhalt őrnagy lakóhelyét, gondolván, hogy ha nagyon talál furdalni a lelkiismeret, s ha az özvegy csakugyan létezik, még mindig hozzájuttathatom.

Hiába mondogattam magamban, hogy ez nem becsületes eljárás, nem tudtam a gyűrű varázsereje alól kihúzni magamat. Sohse láttam közléről ilyen kincset, csak mesében olvastam róla csodadolgokat. A sötétben úgy villogott, mint a vadmacska szeme, s ilyenkor egy hang ezt súgta nekem: gazdag ember vagy, Markov, ezért a gyűrűért egy zsák aranyat is kapsz.

Három napig éltem ilyen képzelődésben és akkor lesújtott rám az Isten haragja. Egy gránát becsapott századomnak kellő közepébe és ott szétrobbant. Pár percnyi kavargás. Azután eloszlott füst, por, ijedelem és a legények összefutottak megnézni, hogy mi baj történt. Csodálatosképen senki nek nem történt semmi baja, csak nekem. A robbanás csuklóból leszakította balkezemet, amelyen a bűnös gyűrű ragyogott és elsodorta a semmiségbe.

Minden porcikámban megrendülve, kábultan megsztettem szememet véres csonka karomra. Remegtem és szívem hevesen dobogott: úgy éreztem, hogy valami felsőbb hatalom, mely ellen vétettem, sújtott le rám. Úgy, ahogy a földön feküdtem, arcra fordultam és buzgón imádkozni kezdtem.

Jött a doktor, rendbe hozta a karomat, azt mondta, hogy négy hét alatt semmi bajom se lesz s elbámult, mikor látta, hogy a robbanás semmi más kárt se tett. Persze, gondolám zavaros fejjel, hiszen annak a gránátnak más rendeltetése nem volt, mint hogy engem megbüntessen. És végtelen megkönynyebbülést éreztem, hogy e büntetés által bűnőmtől megszabadultam.

A katonaságtól elbocsátottak, most újra csendes életű zöldségtermelő vagyok. Azt hiszem, az ördögnek nem lesz többé alkalma engem megkísérteni, de ha megpróbálja is, bennem emberére talál.

ASSZONY A LÖVÉSZÁROKBAN.

Barcy francia falut a németek éjjeli rohammal elfoglalták. Barcy a Champagne szőlőtermő gazdag vidékén egy dombon feküdt, közepén ódon, szép templommal, körülötte jólétre valló egyemeletes házakkal. A németek közeledésére a lakók legnagyobb része elmenekült, csak egy töredék maradt ott a plébánossal élén, ez aztán bekvártélyozta magát a falu legnagyobb, erős, bolthajtása pinczéjébe. A papnak első dolga volt a falu német parancsnokánál megjelenni és az ott maradtak számára oltalmat kérni. A parancsnok ennél többet cselekedett, még élelmezte is a szerencsétleneket, akik napról-napra látták szülőfalujuk pusztulását. Mert ez a hely nagyon fontos stratégiai pont volt és a francziák mindenáron vissza akarták foglalni. Robbanó lövegekkel árasztották el a községet, s a lakosok sokszor napokig nem dughatták ki az orrukat a pinczéből. Rommá lett a templom, a községháza s a szövetkezeti borraktár. A pinczében szomorú élet folyt, s a plébános alig győzte a zokogókat vigasztalni.

Egy napon egy feketébe öltözködött női alak közeledett a Barcyt körülvevő német lövőárkok felé. Kíváncsian várták, hogy mit akar egy asszony ezen a rettentő veszedelmes ponton, összetett kézzel, lihegve állott meg az árok fölött és így szólt:

— Az Isten szerelmére, jó emberek, vezessenek engem a parancsnok elé.

A katonák összenéztek, mit feleljenek erre a kérésre. A lövészárókba tilos volt bárkit is beereszteni. De hát visszakergessék veszedelmes útján! Intettek neki, hogy csak jöjjön és egy alkalmas ponton lesegítették. Egyszerű munkásasszonynak látszott, akinek csinos arcát és gazdag szőke haját sűrű fekete fátyol borította. Mikor leszállt a németek közé, első szava ez volt:

— A gyermekem ... A kis leányom ... őt keresem.

Elősietett a szakaszparancsnok, egy fiatal hadnagy, már messziről kiabált:

— Teringettét, fiúk, hogy jutott eszetekbe ezt az asszonyt ide beereszteni? Hiszen most már nem ereszthetjük tovább, fogollyá kell őt tennünk, mert hátha kém.

Ezzel az asszonyhoz fordult:

— Madame, ön nagyon helytelenül cselekedett, hogy idejött. Ezzel a lépésével rabbá tette magát. Aki a mi sánczárkainkat látta, azt mi nem engedhetjük tovább.

Az asszony egy mozdulattal levette fátyolát. Alabástrom fehérségű, csodaszép úri arcz jelent meg az ámuló katonák előtt, látszott, hogy nem az, akinek a ruhája mutatta.

— Oh uram, ne mondjon ilyen kegyetlen dolgokat, hisz akkor hogy találhassam meg a leányomat, ha szabadságomban korlátozva vagyok.

Hangjának rezgése oly mély fájdalmat árult el, hogy a hadnagy zavarba jött.

— Én nem önt hibáztatom, madame, hanem a francziákat, akik önt áteresztették.

Az asszony kedvesen felelt:

— Ott is egy olyan fiatal hadnagyra találtam,

mint ön, uram és nem tudta megtagadni kérésemet. Úgy-e ön se tagadja meg?

— Kérem, kérem ... én nem sokat tehetek... különben mit parancsol?

— Azzal a főtisztval szeretnék beszélni, aki itt mindenkinek parancsol.

— Hát az nincs nagyon közel hozzánk, én csak annyit tehetek, hogy tovább adom önt. Sturm őrmester!

Egy marczona alak lépett elő és stellungba vágta magát.

— Ő nagyságát a századparancsnokunkhoz vezetted és elmondod, hogy milyen körülmények közt jutott hozzánk.

— Oh, köszönöm, uram, — szolt a hölgy legbájosabb mosolyával, biccentett egyet a fejével, a fátyolt arczára csavarta és a czikk-czakkos árkokban megindult az őrmester után. A századparancsnok a falu szélső házainak egyikében lakott, s nem kevésbé volt meglepve a szokatlan látogatótól. Itt aztán előadta az idegen nő, hogy a menekülés zűrzavarában elvesztette egyetlen tizenkét éves leányát és eddig hiába kereste azok közt, akik Franciaország belseje felé menekültek. Most azért jött, hogy töviről-hegyire fölkutassa a falut, azután fölkeresse azokat a lakosokat, akik másfelé széledtek el. Hátha a zűrzavarban eltévedt kis leány ezekhez csatlakozott. A századparancsnok összeránczolt homlokkal hallgatta, végig, s mikor az asszony befejezte elbeszélését, meglehetősen nyers hangon így szolt:

— Asszonyom, ön nagyon könnyelműen cselekedett. Tudja-e, mit kockáztatott ezzel a meg gondolatlan lépésével? Azt, hogy akár megtalálja a kis lányát, akár nem, hadifogságba kell mennie

Németországba, mert kutatásai közben sok mindent megláthat, amit a francziák kárunkra fordíthatnak.

— Oh parancsnok úr, hogy tehet föl ilyen rólam? — felelt az asszony és hangjában őszinte indignáció esengett.

— Nem ön volt az első női kéme a francziáknak, — felelt gorombán a kapitány.

— Oh uram, — szólott az asszony és szemében könnyek jelentek meg.

A kapitány vállat vont, úgy látszott, hogy még ez se indította meg őt. Elfordult és bebújt valami szögletbe, ahonnan csöngetés hallatszott, telefonált az ezredparancsnokhoz, hogy mit csináljon ezzel az asszonnyal, aki váratlanul a nyakukba szakadt. Pár percz múlva előbújt és így szólott:

— Parancsom van, hogy önt a saját veszélyére küldjem az ezredparancsnoksághoz. Bele kell azonban nyugodnia abba, hogy a szemét bekötjük, mert önnek itt, madame, látnia nem szabad. Figyelmeztetem egyúttal, hogy ha az ezredparancsnoksághoz akarunk jutni, a falun keresztül kell mennünk, ott pedig egyre potyognak a francia srapnelek,

— Nem tesz semmit, parancsnok úr . . .

— Jó. Akkor rendben van. Kurt von Rembof hadnagy úr, ön lesz szíves madameot az ezredparancsnoksághoz kíséрни.

Egy fiatal hadnagy lépett elő a többiek közül s meghajtotta magát az asszony előtt, ezzel jelezve, hogy rendelkezésére áll. Az asszony könnyű fej biccentéssel fogadta a hadnagy jelentkezését, de egész magatartása és a mozdulata is elárulta, hogy tökéletes úrinő. A kapitány meg is mondta, mielőtt eleresztette volna:

— Még csak egyet, madame. Miért öltözik

ön, hogy így fejezzem ki magamat, álruhába? Mertszavamra mondom, hogy önnek sokkal nagyobb a társadalmi rangja, mint a mennyit külseje elárul.

— Úgy véltem, kapitány úr, hogy igénytelen és egyszerű külsővel sokkal többre megyek ezen a kalandos úton. Azt hiszem, ezt nem fogják félrevezetésnek minősíteni az urak, hisz önöknek azt hiszem mindegy, hogy grófkisasszony vagyok-e vagy pedig egyszerű munkásnő.

— Nekünk valóban mindegy, de az ezredparancsnokság bizonyára bővebb fölvilágosításokat fog óhajtani.

Ezalatt Kurt von Rembof hadnagy fekete se-lyemkendővel bekötötte az asszony szemét, azután karját ajánlotta neki és elindultak a falun keresztül. Alig tettek pár lépést, a hadnagy megszólalt:

— Engedje meg, madame, hogy némi utasításokkal szolgáljak. Ha azt mondom, platt, legyen szíves a legnagyobb gyorsasággal a földre feküdni. És ne tessék gorombaságnak venni, ha esetleg hirtelen megragadom és valami fal mögé rántom. Bármilyen történjék azonban, a köteléket semmiesetre se vegye le a szeméről.

— Köszönöm uram, mindenben engedelmeskedni fogok.

— Tetszik tudni, ezekkel a mozdulatokkal a francia gránátok ellen védjük magunkat.

Minden baj nélkül az ezredparancsnoksághoz értek. Mikor az asszony szeméről levették a kendőt, lámpásokkal világított pinczehelyiségben találta magát, három-négy felsőbbbrangú és idősebb tiszt társaságában. A telefon útján itt már tudták, hogy minő csudaszép asszony pottyant bele a lövőárokba, azért élénk kíváncsisággá] várták a látogatást. De

azért a legszárazabb, hivatalos modorban bántak el vele. Itt már be kellett vallania, hogy hogy hívják, hogy a helybeli Chateau Margueri tulajdonosának a felesége és született bárókisasszony, sőt azt is megkérdezték tőle ezek a neveletlen poroszok, hogy hány esztendő?

— Mondja csak, báróné, van arc képe a gyermekről?

— Ha a házunkig tudnék jutni, onnan hozhatnék egyet.

— Hol a házuk?

— A templom mellett az a kétemeletes ház, melynek csúcsán egy vörös rézkakas forog.

— Oda pedig nem lehet menni, — felelt az ezredes, — mert az utcát folyton söpri a francia gránátok.

(Nem akarta megmondani az asszonynak, hogy a háza rommá van löve.)

Az ezredes egy darabig gondolkozott, azután így szólt:

— Ön tehát először is érintkezni szeretne azokkal a lakosokkal, akik a plébánossal a pinczébe elrejtőzködtek. Azután a saját veszélyére végig akarná kutatni a falut, hátha maradtak még hátra ismerősök és hátha ezeknél rekedt a kis leány. És ha ezeken a helyeken nem találta meg, akkor szándékozik útnak indulni azok után, akik a német vonalakon át menekültek. Mert a gyermek ezek közé is tévedhetett.

— Úgy van, ezredes úr, így szándékozom tenni.

— Hát én minderre engedélyt nem adhatok. Csak a legfőbb hadvezetőségnek van joga vonalainkon belül egy francia, nőt ennyi szabadsággal

fölruházni. Én tehát kérdést intézek a hadvezetőséghez. És míg a felelet onnan megérkezik, addig ajánlok önnek egy dolgot. Mikor mi Barcyt elfoglaltuk, a csata befejezése után első dolgunk volt a tehetetlen aggodat és a gyermekeket összeszedni és egy biztos helyen fölügyelet alá helyezni. A csata után mindenütt ez az első dolgunk. Nos, látogassa meg ezt a mi *Kinderheimünket*, hátha ott a kicsike? A szép asszony leplezetlen csudálkozással tekintett erre a nagytestű, szélesfülű, torzonborz szakállú, az időjárás viszontagságaitól cserepesarczú, nagy fogú katonára, aki igazán olyan emberevőnek látszott, mint aminőnek előtte gyermekora óta a porosz tiszteket festették. Első perczen azt hitte, hogy a német főiszt, rosszul tudván francziául, nem jól fejezte ki magát s tulajdonképen egészen másról van szó.

— Nem értem... hogyan gondolja, ezredes úr? Miféle gyerekekről van szó?

Az ezredes újra mozgatni kezdte túskebokrok-iól körülvelt száját, melyből ismét egy csomó erősen megtépázott franczia szó mászott ki és magyarázni kezdte az asszonynak:

— Lesz szíves megengedni, hogy bekössük a szemét. Így aztán meglátogathatja a mi *Gyermekmenedékhelyünket*. Ennyit megengedhetek.

Most megértett mindent az asszony és fől-sóhajtott: *Oh, Istenem, ha ott találnám a gyermekemet!*

Ez az úgynevezett *Gyermekmenedékhely* a falun kívül, erdőben feküdt, lehetőleg a golyóktól védett helyen. Két fiatal tiszt két kezénél fogta az asszonyt s elindultak bukácsolva, meg-megállva, el elbújva, ha srapnel füttyülését hallották. Egy-

szerre csak valami talyicskára találtak s az asszonyt minden további tanakodás nélkül ráültették. Ettől kezdve majdnem futólépésben haladtak előre.

Megérkeztek. Az asszonyt lesegítették, előre vezették, egy ajtó kinyílt előttük, beléptek rajta és megálltak. Valaki babrált a fején és a kendőt levette. Az asszony körülnézett, de még nem látott jól, a szemei kápráztak. A következő perczben velőkgig ható sikoltás hallatszott s egy sápadt, de angyali szépségű leánya az asszony nyaka közé ugrott: *Margueriné megtalálta a gyermekét . . .* Csókolgatta, simogatta, veregette, a hajában dúskált, a gyermek pedig odabujt keblére és halkan dorombolt, mint egy elégedett kis macska. És még sem a kielégített anyai érzés dominált benne és vetett bukfenczeket örömében az egyszerre napfényessé lett világban, hanem egy más érzés vonult föl lassan, de ellenállhatatlanul lelkében... a szégyenkezés, hogy ő eddig hogy gondolkozott és nyilatkozott ezekről az emberekről, akik egy idegen kis gyermeket fölszedtek az útról s megmentették szülei számára. Oh, micsoda rágalmakat hallgatott ezekről az emberekről végig szóltanul, sőt gyönyörűséggel. És miket mondott ő maga! Hogy fogja ő ezt valaha jóvá tehetni?

Mire körülnézett, a két kísérő tiszt máig eltűnt, a gyermekmenedékhely élén álló sebesült őrmestertől megtudta, hogy neki a gyermekével egyelőre innen kimozdulnia nem szabad. Ő maga se kívánt ennél jobbat.

Amikor délután az ezredes meglátogatta a gyermekeket, Margueriné odarohant hozzá, megragadta a kezét és mielőtt a meglepett katona valamit tehetett volna, megcsókolta, miközben elful-

ladt hangon egyre ezt hajtogatta: *Oh, bocsássanak meg, bocsássanak meg! Nagyot vétettem, de nem tudtam, hogy mit cselekszem.*

Az ezredes most feszesen megállt az asszony előtt s összeszedve minden francia tudományát, hivatalos, monoton hanglejtéssel kezdé:

— Asszonyom, a hadvezetőségnek már tudomása van az ön esetéről és megérkezett az intézkedés. E szerint ön a gyermekével mehet, amerre tetszik.

Az asszony keze, mellyel gyermekét ölelve tartotta, lehullott s ő mereven és mozdulatlanul nézett maga elé. Egy gondolat futott végig rajta: mily hatalmas lélekbúvár lehet az az ember, akitől ez az intézkedés eredt. Mert valóban föltehető-e, hogy az anya azok után, amik vele történtek, elárulja azokat, akik vele ezt tették? Lassan fölemelte szemét az ezredesre és halkán szólt:

— A császár ő felsége tud az esetemről?

— Ő intézkedett így, — felelt az ezredes.

— Élni fogok a szabadsággal, — folytatta az asszony — és itt maradok ezen a helyen felügyelni a gyermekekre és az aggastyánokra.

Az ezredes meghajtotta, magát és eltávozott.

FEKETE KÖNYV.

1.

A spion.

Csöndes Budavárában voltam látogatóban egy peg barátomnál, aki miniszteri tanácsos. Ennél a háznál is ki van mondva, hogy zsúrokat nem tartanak, de bizonyos megszokott napokon mégis nagyobb számmal verődtünk náluk össze. De menyire más társaság ez, mint a régi. Néhány kedves tő hiányzik, mert gyászol. Fiatalember kettő van, az egyik gyógyulófélben lévő sebesült, a másik most bevonult rekruta. Mind a kettő uniformisban. Egy ötvenhat esztendőös öreg úr, aki oly komolyan viseli polgári őrségbeli formaruháját, mint egy posz gárdatiszt s talán karddal meg is szabdalná azt, aki csúfolódva merne reá nézni. Ami különben nem jut eszébe senkinek. A zsúr csöndes beszélgetésből áll, zene nincs, tréfa nincs, kaczagás nincs, igaz, hogy fiatalság sincs.

Új alakokat is találtam: két öreg kisasszonyt vidékről, akikről azt mondták, hogy máramarosi menekülők. Két energikus arcú, kellemes beszédű, idősebb kisasszony, akik mikor megtudták, hogy azt suttogják róluk, hogy menekülők, a leghatározottabban tiltakoztak ellene.

— Mi egyszerű látogatók vagyunk, — szolt Mari tante, az idősebbik leány, szokott szerény, sutogó hangján, — mi csak akkor jöttünk el Szigetről, mikor ott az orosz veszedelem már elmúlt.

— Végig szenvedték az egész inváziót? Ez nagyon érdekes, beszéljen valamit, Mari tante.

— Nem volt az érdekes egy csöppet se, igazán nem történt velünk semmi, amit érdemes lenne elmondani.

— Dehogy nem, dehogy nem! — kiáltott közbe hangosan Rozalie, a húga, aki már nem volt hajlandó elengedni a dicsőséget, — sőt egy olyan kalandunk volt, amit még az újságokba is érdemes volna kitenni.

Rozalie néni nem sokáig engedte magát unszoltatni, hanem hozzáfogott az elbeszéléséhez.

— A mi kis házunk Máramarosszigetnek egy mellékutczájában fekszik, ott éledéltünk mi ketten és van még egy öreg cselédünk. Nem tagadom, hogy mikor híre jött az orosz betörésnek, mi is megijedtünk, ugyancsak tanakodtunk, hogy mit csináljunk? Nagy hatással volt ránk, hogy olyanok is kereket oldottak, akiknek bizony nem illett eltávozni. Átmentünk a fűszeresünkhöz, egy Stern nevű öreg zsidóhoz, aki a szomszédságunkban lakik. Ez azt mondta: ő a galicziai menekülőkötől azt hallotta, hogy jobb helyben maradni, mint megugrani, mert az oroszok a bezárt üzleteket és lakásokat inkább bántják, mint azokat, ahol embert találnak. Azt mi is láttuk, hogy a menekülés roppant bajjal jár, mert lehet, hogy marhaszállító vagonokba gyömöszölnek bele bennünket, azután meg házunkat és lakásunkat eltávozással se menthetnök meg a kirablastól, míg ha itt maradunk, két leányt ki bántana,

aki se nem szép, se nem fiatal, se nem gazdag? A házunk is félreesik, talán belénk se botlanak. Az utolsó pillanatban Stern szomszéd hozott még egy színes képet, mely az oroszok egyik legnépszerűbb szentjét, szent Miklóst ábrázolta. (Ezeknek az embereknek mindenre van gondjuk.) A képet kitéttük az egyik utcái ablakba, elláttuk magunkat két hétre elemózsiával s mikor észak felől főlhallatszott az ágyúdörgés, bezárkóztunk a házunkba és rettegve számláltuk az órák múlását.

Halotti csend az utcában és a városban. Eltelt egy nap, de semmi se mutatta, hogy odakint valami rendkívüli esemény történt. Egyszer csak sápadtan rohan be öreg cselédünk és remegve így szól:

— Nagysága kérem, a Stern úr megszökött. Lám, minket bolonddá tett, mi itt maradtunk, ő pedig elpárolgott.

— Miből gondolja!

— Tessék csak kinézni a padlásablakon. A bolt be van csukva, a fűszerkereskedés cégétáblája eltűnt és vele eltűntek azok a kirajzolt szalámirudak, liszteszsákok, fügekoszorúk, meg a fekete kutya. Helyette koporsók és keresztek vannak kirakva.

Megdöbbsentünk, mert csakugyan úgy volt, ahogy a szakácsnénk mondotta s meg voltunk győződve, hogy ez a változás valami veszedelmet jelent ránk nézve is. Különösen az töltött el borzalommal, hogy a fűszeres helyét egy koporsókereskedő foglalta el. Én Istenem, mi készülhet itt a mi csöndes utcánkban?

Estére járt az idő, mikor egyszerre csak kevény ökölrel megdönggették házunk kapuját. No, itt a veszedelem. Sokáig meg se mertünk mukkanni, de mivel a dörömbölés nem akart szünni, főlszólí-

tottuk a cselédet, hogy menjen ki és nézze meg, hogy ki kopog. De az öreg asszony nem volt rábírható. Mind a hárman a kapu alá vonultunk s remegve figyeltünk. Egyszerre csak azt halljuk, hogy egy férfihang szakadatlanul ezt kiabálja:

— Tante Marie, tante Marie!

Szent Isten, ez valami ismerős. Rövid habozás után végre megembereltük magunkat s a kapuhoz mentünk.

— Ki az?

— Nyissák ki a kaput, jó barát van itt, semmi bajuk se lesz. (Megjegyzem, hogy az idegen németül kiabált.)

Kimondhatatlan remegések közt leszedtük a belső reteszeket a kapuról s képzelhetik rémületünket, mikor egy daliás, fiatal cserkesztisztet láttunk magunk előtt.

— Tante Marie, tante Rozalie! Hát nem ismernek rám?

A gazdag, aranyos egyenruha egy ideig félrevezetett, de mikor végre jól a szeme közé mertünk nézni, megismertük.

— Egek! Ez signore Cantarini!

Két év előtt egy igen jeles czirkusz több hétig előadásokat tartott Máramarosszigeten, ennek egyik legnépszerűbb tagja volt signore Cantarini, a műlovas. Remek és hajmeresztő mutatványokat végzett a vágató lovon. Nálunk lakott és itt volt kosztban is. Nagyon művelt, jókedvű, tréfás ifjú volt s mi tűrés-tagadás, nagyon megkedveltük őt. Meglepetésünkben, hogy őt mint cserkesztisztet látjuk viszont, egy szót sem tudtunk szólni, ő pedig gyöngéden megfogta a karunkat és bevezetett bennünket a lakásba. Első szava az volt, hogy kér egy

pohárral abból a finom, zamatos diópálinkából. Leült a dívány sarkába és tréfálni is próbált, de mikor látta, hogy ehhez nem igen van kedvünk, ő is elkomolyodott és így szólt:

— Igazuk van, nem élünk mulatságos időket. Aztán én még magyarázattal is tartozom.

Ekkorra már magunkhoz tértünk ijedelmünkből és a néném majdnem szigorú hangon így szólt:

— Úgy van, ön vagy akkor csalt meg bennünket, vagy most üz velünk játékot.

A fiatalember arcza elkomorodott s meg akarta csókolni Mária kezét, de ő nem engedte.

— Ne legyenek hozzám olyan szigorúak, mindent őszintén be fogok vallani. Én Orsovszki Kázmér cserkeszkapitány vagyok, ő felsége az orosz czár hadseregében. A czirkusz lovasruhája csak alakoskodás volt tőlem, abból a célból, hogy az országot zavartalanul tanulmányozhassam. Abban a czirkusztársaságban kívülem még három orosz tiszt volt, akik mind azzal foglalkoztak, hogy Magyarországot kikémléjék. Én ezzel csak kötelességemet teljesítettem s kiváló működésemnek köszönhetem mostani kapitányi rangomat.

— Szóval ön rászedett bennünket és visszaélt bizalmunkkal. Ezt nem érdemeltük meg, kapitány úr, hisz úgy fogadtuk, mintha hozzánk tartoznék.

— Ezt elismerem és bocsánatot kérek önöktől. De hát én akkor is csak katonai kötelességemet teljesítettem. No, tante Eozalie, tante Marie, béküljünk ki, nyújtsanak baráti kezet, lássák én azt hittem, hogy nyájasabban fogadnak és megígértem a tisztársaimnak, hogy itt egy jó vacsorát fogunk csapni azokból a pompás magyar ételekből. Ugye megteszik?

— Ha parancsolja, megtehetjük, mert a hatalom az önök kezében van és mi védtelen öreg kisasszonyok vagyunk.

A tiszt fölállt és így felelt:

— Semmi áron sem akarok önöknek alkalmat lankodni s azt akarom, hogy a történetek ellenére jó szívvel emlékezzenek reám. Azért hát nem erőltetem tovább a vacsorát és engem sem fognak többé látni. Ellenben ideküldök egy altisztet, aki itt marad és vigyáz a házukra, hogy az oroszok itt semmi galibát ne csináljanak.

Ezzel meghajtotta magát és eltávozott. Az altiszt nemsokára megérkezett és az egész orosz invázió alatt lelkiismeretesen ügyelt a házukra, amire bizony nagy szükség volt, mert nem egy kozákcsoport végigjárta az utcánkat és kirabolt egy csomó házat és üzletet.

A Stern bácsi helyén letelepedett koporsókereskedésnek semmi baja se történt. Ott mindenki valami temetkezési vállalatot sejtett és örültek, ha messze elkerülhették. Mikor aztán az oroszok eltűntek, a koporsóüzlet megnyílt és nagy bámulatlunkra kibújt onnan a Stern-familia. Odabent pedig a fűszerüzlet lett látható teljes épségében. A furfangos öreg ilyen külsőségekkel riasztotta el boltjától a rabló kozákokat.

Rozálie néni elbeszélése véget ért s mi megdöbbenve néztünk egymásra. Micsoda kémrendszer vette körül ezt a szerencsétlen országot már jóval a háború előtt! Mennyi pénzbe kerülhetett ez a rengeteg apparátus! Szinte csoda, hogy ennyi csalfasággal, ennyi árulással szemben meg tudjuk állani a helyünket.

II.

Az éjjeli támadás.

A hadvezetőség hátrább vonta az ezredet, mely már két hete folyton tűzvonalban volt, sokat is vesztett és ki is volt fáradva. Egy rongy kis falu jelöltetett ki neki pihenő gyanánt. Itt aztán mindenki hozzáfogott, hogy két hétnek sarát, porát, szennyét letisztítsa magáról. Az ezred borbélyai szakadatlanul nyírtak és borotváltak. A kutak körül nagycsoportokban folyton mosakodtak a legények. Azután hozzáfogtak az evéshez és alváshoz.

B. kapitány volt az egyetlen az ezredben, aki nem élvezte a pihenést. Súlyos tépelődések neheztedek lelkére. Lehajtott fejjel sétálgatott a papgyümölcsös kertjében és egyik cigarettát a másik után szívta el, látszott, hogy nagyon ideges és ezt se tudja már élvezni. Végre nagyot sóhajtott és bement a plébániára az ezredeshez. Az ezredes a verandán sziesztált.

— No, mi baj? — kiáltott az érkező elé.

— Nagy baj van, ezredes úr, de csak úgy mondhatom el, ha nem hall bennünket senki.

Lementek a kertbe.

— Ezredes úr ismeri úgy-e közelről Trangász főhadnagyot?

— Nem mondhatnám. Annyit tudok róla, hogy szimpatikus modorú, művelt ember, képzett tiszt, aki minden iránt érdeklődik és szereti a hivatását.

— Mindenki ezt gondolja róla, de én attól tartok, rá kell czáfolnom a közvéleményre. Ezredes úr, tovább nem hallgathatok, nagyon komoly dologról van szó. Az a gyanúm, hogy az az ember fizetett kém és áruló.

Az ezredes olyat hördült, mint az olyan ember, aki valamitől hirtelen megretten. A kapitány folytatta:

— Nem vette észre ezredes úr, hogy ezredünknek ebben a háborúban milyen pechje van? Mintha csak a balsors üldözné. Az ellenség mindig tudja, hogy hol a gyöngé oldalunk, hol állnak géppuskáink, hol rosszak a lövészárkaink? Mintha még azt is tudná, hogy hol állanak a rezervisták századai és a gyöngé tiszték. Hisz a hadjárat eddigi folyamán is kiderült, hogy az oroszok milyen hatalmas szervezetű kémrendszerrel dolgoznak, minden faluban megvannak a kémeik. Hány helyen találtunk a templomok kriptáiban titkos fegyverraktárt! Nos én tovább megyek és azt kérdem, hátha minden ezredben megvannak a maga kémei, talán csak az altisztek, de lehet, hogy a tiszték között is. Megfigyeltem ezt a Trangászt. Nagyon ügyes fiú, mindent tud, minden iránt érdeklődik, mindenben részt vesz. Mikor a diszpozíciókat kiadom, ő írja. Vakmerő kémszemléket végez és mindig ép bőrrel tér vissza. Bátor a vakmerőségig. Ő akkor se nyugszik, mikor az ezred pihen, hanem visszamegy más ezreddel a csataterre . . .

— Ez igaz, — monda bajuszát harapdálva az ezredes, — most sincs itt, hanem lóra ült és a 63. gyalogezredhez csatlakozva, visszament a lövészárkba.

— No lássa, ezredes úr. És csudálatos, hogy mégsem kitüntetésre ajánlom, hanem azt mondom, hogy áruló.

— Be tudja bizonyítani?

— Hisz éppen ez nyugtalanít, hogy megcsípni nem lehet őt. Kétségtelen azonban, hogy áruló lap-

pöre volt és azóta, ha nem is rokonérzéssel, de nagy respektussal viseltetett az ügyvédek iránt. A kapitány helyeselte az eszmét, már csak azért is, mert elodázza a cselekvés pillanatát s ez idő alatt nekik is jut valami okos az eszükbe. A kapitány rögtön visszasietett a századához a táborba, mert a faluban az ezrednek csak egy igen csekély része fért el és a két tartalékos tiszttel hosszú, titkos konferenciát tartott. A két ügyvéd külön is megbeszélte az ügyet s aztán rögtön munkához látott. Az egyik elővette az altiszteket és Trangásznak a privátdinerjét, a másik pedig a tisztikar körében gyűjtött róla adatokat. Valamennyien megegyeztek abban, hogy könnyelmű, költekező ember volt, aki néha-néha eltűnt és ilyenkor sose tudták, hogy hol tartózkodik. A lakásán sose fogadta bajtársait. Azt is tudták róla, hogy a családja szegén), neki mégis vannak korszakai, amikor sokat költ. Minden esztendőben kivesz egy hónapi szabadságot és utazásokat tesz.

Mikor megfigyeléseiket az ezredesnek előadták, ez azt felelte: *Ez nem elég ahhoz, hogy ilyen komoly váddal fölléphessünk ellene.*

— Hát akkor tegyük próbára, — szólt Cs. ügyvéd-hadnagy.

— Miféle próbára!

— Én és a kollégám kigondoltunk egy tervet, melyet azonban csak akkor lehet végrehajtani, ha az ezred újra hadiakcióba lép. Tessék az ezred legjobb kapitányait összehívatni, majd eléjük terjesztjük a dolgot. Trangász ugyebár nincs itthon?

— Nincs.

— Helyes. Ő ne is tudjon semmit ezekről a mi tanácskozásainkról.

Egy félóra múlva az ezred összes kapitányai együtt voltak az ezredes lakásán, de nem ott tanácskoztak, hanem kimentek a falu mellett levő dombra, mintha a terepet vizsgálnák. Elképzelhető a tisztek megrökönyödése, mikor az ezredestől megtudták, hogy miről van szó. Becsületes katonalelküket kínoosan érintette a leleplezés, szinte fájdalmas arccal tekintettek egymásra, mintha az eset őket is egyéni becsületükben érintené. Néhányan tiltakoztak, állítván, hogy ez lehetetlen, ennyire egy katonatiszt rem feledkezhetik meg magáról, de abban valamennyien megegyeztek, hogy próbát kell tenni és a kelepczét föl kell állítani.

A két tartalékos tiszt által kieszelt terv az volt, hogy az ezred tisztikarát fontos katonai tanácskozás czíme alatt összehívják, s itt hamis diszpozíciókat terjesztenek elő, s ugyanakkor a jegyzőkönyv vezetését Trangászra bízzák. Bizonyos, hogy ha Trangász áruló, ezeket a rendelkezéseket azonnal az oroszok kezébe fogja juttatni, akik ezeknek alapján még azon éjszakán támadást fognak ellenünk intézni. A támadás minéműségéből és elrendezéséből azonnal látni fogják, hogy az oroszok a Trangász által elárult hamis terv alapján rendezték azt. És ekkor bizonyos, hogy áruló. Egyúttal az ál-diszpozíciónak épp az ellenkezőjét fogják végrehajtani, úgy hogy az oroszok fognak kelepczébe esni.

Öt napig kellett várni a terv végrehajtására. Az ötödik napon az ezred visszament a frontba, a lövészárkokba. A hatodik napon este hat órakor az ezredes adjutánsa végigjárta a regiment összes ottlévő részeit s a kapitányokat tüstént a parancsnokhoz szólította, Trangász is parancsot

kapott a megjelenésre. Nehéz szerep várt az egye neslelkű tisztekre: képmutatóskodniuk kellett. Nyájasan kezét szorítani egymással, még Trangással is s egy pár jó vicczet megereszteni, holott lelkükben a düh és a szégyen kavargott. Az öreg ezredesnek lángbaborult az arcza, mikor a tanácskozást megnyitotta. Nem csoda, hisz minden szó hazugság volt, ami ajkát elhagyta. Jelentette, hogy a tábornoktól ez és ez az értesítés érkezett, melynek értelmében ő ezt meg ezt a tervet dolgozta ki ma éjszakára az ezred számára. A beérkezett jelentések szerint az ellenség Rovnó felől fog támadni, tehát a főerejüket oda koncentrálják s azon a vonalon helyezik el a gépfegyvereket is, hogy az ellenséget föltartóztathassák. A baloldal biztosítására megy ez a század, a jobboldalra ez a század, ellenben Drobicz felől csak egy kis szakasz fog előőrsön állani, mert a rossz terepviszonyok miatt itt abszolúte nem várható támadás. A csapatok este nyolcz órakor, a teljes sötétség beálltával elfoglalják kijelölt állásukat.

Ekkor megszólalt egy kapitány, kinek ez a szerep szintén már előre ki volt osztva:

— Ezredes úr kérem, ha így áll a dolog, kérem a municzió kiegészítését, mert makacs támadások esetén attól félek, hogy kifogyunk belőle.

— Igaza van, — felelt az ezredes, — Trangász, mihelyt megvacsorált, lóra ül, megkeresi tartalékunkat és két szekér municziót idehoz.

A főhadnagy engedelmessége jeléül meghajtotta fejét. Ezzel a tisztek elérték, hogy a meggyanúsított ember eltávozik az ezredtől és nem veszi észre, hogy megcsalták. De meg Trangásznak is kellemes lehetett ez a megbízás, mert így bősé-

gesen kap időt arra, hogy a tervet az oroszok kezébe játssa.

A tanácskozás véget ért, a tisztek elbúcsúztak egymástól s mindenki visszasietett századához. B. kapitány is eltávozott Trangász társaságában. A megállapodás az volt, hogy amint Trangász elhagyja a táborn, a kapitányok azonnal visszasietnek az ezredeshez. Egy félóra múlva jött B. kapitány szolgálja, hogy Trangász főhadnagy ellovagolt a municzióért. Az ordonáncz-altisztek azonnal szétfutottak a hírrel s a századparancsnokok rögtön ott termettek az ezredes sátorában. Most aztán igazán megállapították a beosztást éjszakára. A gépfegyverek és a legerősebb századok természetesen Drobicz felé foglaltak állást, a rovnoi oldalra pedig csak két gyöngeszakasz vigyázott. Sőt a drobiczi oldalon még lövészárkot is ástak hirtelenében, mely elé drótsövényt is húztak. Ezen út mellett egy nádas mocsár terült, ebbe is elrejtettek egy század katonát, melynek föladata volt a támadó oroszokat hátbafojni. Így festett az az oldal, mely a Trangász előtt tárgyalt tervezetben gyöngének és védtelennek volt föltüntetve.

— Hátha korán visszajön a főhadnagy a municzióval és észreveszi, hogy kijátszottak? — kérdé egy kapitány.

— Nem lehet, — felelt az ezredes, — föltéve hogy két óra alatt megtalálja a tartalékokat, eltart öt óra hosszat, míg a két nehéz szekérrel ideér. Az oroszok pedig éjfélkor támadni fognak. Különb akármikor érkezik is vissza, már nem változtathat a dolgokon.

Az ezredest az a kilátás, hogy viharos éjszaka vár reájuk, mégis csak nyugtalanította a

felelőssége tudatában egy zászlóalj segítséget kért. Ennek a felét elhelyezte oda, ahonnan az éjjeli támadást várta, a másik felét pedig a hadállás közepén tartalékba helyezte el. Ki volt adva a parancs: se szivarozni, se beszélgetni nem szabad. Mivel kellemetlen, nyirkos hideg éjszaka volt, tizenegy óra után nagy katlanokban forró teát hordtak szét, a legények fejenkint kaptak egy csajkával. Mikor ezzel elkészültek, minden mozgás megszűnt s halotti csend ült a táborra.

Minden úgy történt, ahogy remélték. Az áruló által értesített oroszok ott támadtak, ahol a legnagyobb erő várt reájuk. Az oroszok sűrű tömegben vetették magukat a hadállásra s ezért a géppuskák és a fegyverek irtózatos pusztítást vittek véghez köztük. A támadás öt perc alatt össze-roppant. Egy csekély rész visszafutott, kétszázan megadták magukat, a többi elesett vagy megsebesült.

Éppen fáklyafénynél szedték össze a sebesülteket, mikor Trangász megérkezett. Már várták. Amint alakja az ezredes sátora előtt égő lámpás fény körébe lépett, egy őrmester intésére fölfűzött szuronyú bakák vették körül. Két katona megragadta, az őrmester elvette tőle kardját és revolverét. A magas termetű ember összebicsaklott, mintha derékban tört volna ketté.

— Nézzetek a gazficzkóra, — kiáltott az ezredes tisztjeinek, — a külseje fölér egy teljes valló mással. Trangász úr, győztünk, ön pedig le van leplezve.

— Bűnös vagyok! — tört elő rekedten a főhadnagy melléből. — tudom, hogy meg kell halnom, de egy utolsó kegyet kérek. Lőj jenek föbe és

fektessenek az elesett tisztjeink közé. Ne tudják meg irtóztató bűnömet.

— Nem lehet! — felelt az ezredes.

— Özvegy édes anyám van.

— Ennek akkor kellett volna eszébe jutnia, mielőtt elárulta hazáját és bajtársait.

Egy fiatal kapitány, akire valószínűen szintén egy öreg édes anya várakozott valahol messze az erdélyi hegyek között, megsajnálta a nyomorultat és így szólt:

— Teljesítsük a kérését, ezredes úr. Így az ezrednek a szégyenfoltja is titokban marad.

A hitvány lélek összetett kézzel fordult az ifjú kapitány felé s könyörgő hangon szólt:

— Ne hagyj cserben, Bardóczy bajtárs, könyörüljtek meg rajtam, szegény anyámnak megszakadna a szíve, csak azt a kegyet kérem, hogy főbe lőhessem magamat, az Isten áldjon meg, add ide a revolveredet!

A boldogtalan esdő tekintettel nézett körül a tisztek elfordították tekintetüket, de szemükben könny csillogott.

E pillanatban az orvos és egy szanitécz katona által támogatva, egy véres alak jelent meg az ezredes előtt.

— Stürmer kapitány! — hebegték meglepve a tisztek.

A véres alak recsegő, de érthető hangon megszólalt:

— A tudómben golyó ül... ez becsületes csata volt... Az elesett és megsebesült hősök nevében tiltakozom, hogy ezt a gazembert közénk csempész szék ... Nem méltó a becsületes katona-halálra ... Akasztófa ...

Itt nagyot hördült és vér buggyant ki száján.

— Igaza van Stürmernek, — kiáltott szilárd hangon az ezredes, — fogjátok meg, kötözzétek össze, el vele a profószhoz!

Hordágyra vetették, ott is megkötözték, szuronyos katonák a profószhoz vitték.

Késő éjjel Bardóczy kapitány visszament a helyére. Kis sátora mögött egy zokogó katonát vesz észre, akiben nagy ámulatára Trangász morva tisztiszolgájára ismert. No lám, nem is hitte volna a Venczelről, hogy ilyen hűséges, jószívű ficzkó,

— Ne búsulj, Venczel, kapsz gazdát másikat, különbet, jobbat.

— Úgy ám, százados úr, — hüppögött a legény, — de mi lesz a kétszáz koronámmal, a mit a háború előtt Trangász főhadnagy úrnak adtam át, hogy el ne vesszen!

(Vagy úgy!)

— Ne bömbölj, ficzkó, ha nem kapod meg a hagyatékából, mi tiszték összeadjuk neked a kétszáz koronát.

Venczel megtörölte a szemét, kifújta az orrát és a hálálkodó szavak csak úgy áradtak a szájából. Azután rágyújtott kurtaszárú pipájára s magára húzva a jó meleg pokróczot, így szólt Bardócz} legényéhez:

— Ha haragudott, vagy ha berágott, ugyancsak osztogatta a pofonokat meg a rúgásokat. De a pénzt nem sajnálta és így nekem is sokszor csur-rant és csöppent valamicske . . .

— Ugyan miért volna humorisztikus? — szólt Zeley ingerülten.

— Mert megvalósítanád azt, amit még sohse látott a világ: te volnál az első lovasított tengerész.

Harsogó kaczaj támadt erre a tréfára, maga Zeley is elnevette magát. Most már csöndesebb hangon így folytatta:

— Jó, jó, csak tréfálgatok, de ha az én fejem ott ülne az admirális vállán, akkor nem itt lebzselnék, hanem már rólunk beszélne az egész világ.

— Van valami terved, Tom? — kérde egy ifjú zászlós, aki nagy tisztelője lehetett a tempera mentumos magyarnak, mert tiszta tekintetét folytonosan őszinte csodálattal függesztette reá.

— Van hát, az ebugattát. Tudjátok mi? (És itt meghalkította a hangját, mintha hallgatótól félne.) Megrohanni Máltát, mint a japánok Port-Artúrt, összelövöldözni a várost és megsemmisíteni az angol flottát.

Oly forró meggyőződéssel vetette oda ezt az eszmét, hogy valamennyi, tengerész lelkén végig vibrált. Istenemre, ez hatalmas volna, gondola mindenki. Érezték, hogy lehetetlen, de hát nem olyan időket élünk, mikor a lehetetlenségeket is meg lehet, sőt meg kell valósítani!

— Erre igyunk egyet, Tom! — kiáltott. Zeley bámulója, — nagyszerű idea!

A poharak összekocczantak, az asztal végén oly zaj támadt, hogy az admirális figyelmét is magára vonta. Szeretettel nyugtatta tekintetét a fiukon, megkérdezett egy kapitányt, hogy vájjon mire isznak olyan lármásan a kadétok? A kapitány mosolygott és így felelt:

— Azt hiszem, hogy vagy Gibraltárt foglalták most el, vagy a Themzén eveznek föl és Londont bombázzák.

Az öreg tengerészek csendesen derültek. Az admirális teletöltötte poharát giesshübli vízzel (sohse ivott mást) s az egészet egy hajtásra kiürítette. Mintha le akarta volna hűteni magát a jég-hideg vízzel. Lehűteni az irigységet, amely benne támadt, mikor a fiatalokat nézte. Istenem, de szép dolog is kadétnak lenni, nagy tettek végrehajtásában résztvenni — felelősség nélkül.

Odalent a Zeiey eszméje hipnotikus erővel ragadta meg az ifjú lelkeket. Még a higgadtak és csöndesek is belementek a tárgyalásába.

— Nagy árat kellene fizetni, fiaim, ezért a vállalkozásért, — szólt az Öreg kadét, aki csak az imént tréfált még Zeleyvel, — az egész hajóhadunk rámenne.

— Nincs igazad, — felelt a magyar, — ehhez a vállalathoz elég volna szerintem két nagyobb hajó, három vízalattjáró hajó és öt torpedónaszád.

— Aztán hogyan menekülnének meg?
Zeley bámulva nézett arra a kollégájára, aki ezt mondta.

— Ki beszél itt menekülésről? Ezek föláldozzák magukat. Belerohannak az ellenséges hajóhadba ágyúval, torpedóval, tüzellel, vassal, lönek, vágnak, ütnek, szúrnak, robbantanak, azzal a szent fogadással, hogy életüket fogják áldozni. (A fiú maga se vette észre, hogy fölugrott és állva kiabál. Az egész asztal odafigyelt.) Hurrá, előre! A hajó orrával belerohanunk az ellenséges pánczélos hajóba, közléről puskatűzzel pusztítjuk őket, át-

ugrunk az ellenséges hajóra, szuronyt szegezz! Késsel, foggal, körömmel esünk neki a gaz angoloknak. Az egész kikötő láng- és füsttenger. Nem adunk pardont, de nem is kérünk. Bajtársak! E mellett elhalványul minden tengerészlet dicsősége. Lepantó, Abukir, Trafalgar dicsőségéről többé a kutya se beszél, bevonulunk a világtörténelem halhatatlanságába. És mikor a *Glória* nevű gyönyörű hajón bevezünk a túlvilág kikötőjébe, ott százegy ágyúlovással fogadnak bennünket a lisszai hősök és azt fogják mondani: *Méltók vagytok hozzáánk, hurrá!*

És ezzel olyant vágott az asztalra, hogy csörögve dőltek halomra a poharak és az üvegek. Az egész asztal fölugrált s háromszoros hurrát bocsátott ég felé. Egyszer csak Zeley, aki ég felé emelt tekintettel úgy állt ott, mint egy megdicsőült angyal, érezte, hogy valaki megöleli és megcsókolja: az öreg admirális volt.

Mikor újra leültek, nagyon csöndes lett a társaság. Mindenki az exaltált fiú által festett vízió gondolkozott.

A szoba ajtaja kitért, egy tengerész altiszt lépett be, szalutálva, feszesen megállt az admirális előtt és egy sürgönyt nyújtott át. Halálos csönd támadt a teremben, minden szem a vezért nézte. Ez átfutotta a sürgönyt, azután fölállt és így szólt:

— Uraim! A lagosztai szikratávíróállomás jelenti: a *Zenta* cirkáló és az *Ulan* torpedónaszád délről jövet találkozott az egyesült angol-francia flottával. Harczba bocsátkoztak. Sikeres küzdelem után az *Ulan* keresztülvágta magát, a *Zenta* ellenben hősiesség harcz után, nagy károkat okozva az ellenséges hajóhadnak, elsúlyedt.

Az admirális az asztalra dobta a sürgönyt, végignézett néma bajtársain és így folytatta:

— Dicsőség a hősöknek! Isten veletek, vitéz bajtársaim! Az élő Istenre esküszünk, ragyogó példátokat követni fogjuk!

A férfiakról zúgva morajlott ég felé: *Esküszünk!* És az eskü odafönt az ég végtelenségében talán még utólérte a megdicsőült hősök árnyalakját s velük lép a Mindenható trónja elé.

lom nyílik rá, kitör belőlük. A zene elhallgatott, a társaság a kertbe vonult a frissítőket élvezni. Mindenfelé vidám párok járkáltak s a csevegés zaja élénk zúgással töltötte be a levegőt. A kert közepén emelvény volt s azon holmi hindu bűvészek tartottak éppen előadást. Mindenki odafigyelt és senki se vette észre, hogy a német főkonzul titkára valamit súgott a *Göben* és utána a *Breslau* kapitányának a fülébe. A két tengerész lassú mozdulatokkal fölkelt, s a titkár nyomán fölment a főkonzul dolgozószobájába.

Hellmuth báró, a főkonzul arcán olyan különös kifejezés ült, hogy a két kapitány majdnem egyszerre így kiáltott fel:

— Mi baj!

— Isten óvja Németországot, — szölt a báró komor, ünnepies hangon, — uraim, ebben a pillanatban kaptam sürgönyt, hogy kiütött a háború Oroszországgal és Franciaországgal.

A két tengerész megdöbbenve nézett össze. Aztán valami belső sugallattól hajtva, mindegyik melegen, férfiasan megrázta a főkonzul kezét, Azután egymással is kezét fogtak. A három férfi rövid beszélgetésbe merült, de öt percz múlva már mindnyájan a kertijén voltak. A *rettentő hír* háromjuk titka maradt, a zene ismét fölharsant s a mulatság folyt tovább. Csak egy pár szöke kis német leánynak tűnt fel fájdalmasan, hogy az a fenomenálisan tánczó és édesen csevegő kis kadét eltűnt és úgylátszik, nem is tér többé vissza, A *Göben* és *Breslau* tisztjei egymásután hagyták el a mulatságot és visszasiettek a hajójukra, Mikor a tisztiek már mind eltűntek, a zenekar is összepakolt és eltávozott.

A hold lenyugodott már, de a hajnal messze volt még s a tropikus éghajlat vaksötétségű éjszaka kaja borult az alexandriai kikötőre. A *Göben* és a *Breslau* ott feküdt a két pánczélos angol vassörnyeteg mellett. És a tizenhatezer tonnás *Thunderer* álmos angol silbakjai egyszerre fölriadtak és szemüket dörzsölve kérdezték: Mi az ördögre készülnek a németek, hogy az éjszaka közepén egyszerre kivilágosodott a hajójuk?

Valóban a tisztí étkezöben egyszerre kigyulladt az elektromos csillár. Idegyültek a tiszték, égve a kíváncsiságtól, mert senki se sejtette, hogy miért szólítatik el a bálból? A terem közepén állott a *Göben* kapitánya. Napsütötte bőre alól is kitetszett arcának sápadtsága. Komor tekintettel nézett tisztjeire, akik lassan-lassan megtöltötték a termet. A zsvajt halálos csönd váltotta föl és ekkor megszólalt a kapitány:

— Bajtársaim! Ebben a pillanatban kaptuk a hírt, hogy hazánk, Franciaország és Oroszország közt kitört a háború ...

Tovább nem folytathatta. A tiszték kirántották és kapitányuk feje fölött összecsapták kardjukat. Kitörő háromszoros hurrától megreszketett a levegő.

(A *Thunderer* inspekziós tisztje fölriadt álmodozásából és letekintett a *Göbenre*. Könnyű nektek, sóhajtott magában, mikor egész éjjel nyalkaltatok a pezsgőt. Ugyancsak sokat ihattak, hogy még a hajójukon is ordítóznak.)

— Bajtársak! Egy ellenséges világ közepette állunk mi itt két kis hajónkkal. Isten kezében vagyunk. Tartózkodjunk minden zajtól, fél óra múlva indulunk.

... Éjfél. A messzinai prefektus édesen szunynyad klasszikus görögstílű villájában, mely a hegyek közt, a várostól két órányira fekszik. Álmaiból a telefon csöngettyűje zavarja ki. Kezébe veszi a kagylót.

— Halló, ki beszél?

— A messzinai révkapitány.

— Mi újság?

— Jelentem a prefektus úrnak, hogy két német hadihajó érkezett a kikötőbe és szenet vesz.

A prefektus kezéből kiesett a kagyló. No most, jó ember, hogy húzod ki magad a csávából. Ezek a németek nekünk szövetségeseink, az bizonyos, tehát nem szabad velük gorombán elbánni. Másrészt az óvatos Itália semlegességi nyilatkozatot tett és ezt is respektálni kell. Itt csak a szicíliai fufang segít. Fölkapja a kagylót és belesüvíti a mikrofonba:

— Halló, ki beszél?

— A messzinai révkapitány.

— Halló, ki beszél? — ismétli makacsul a prefektus.

Erre egy kis pauzát tart, aztán úgy tesz, mintha a szobában jelenlevő második személyhez beszélne, nagyot ordítván:

— Te, Giovanni, úgy-e nem intézkedtetél, hogy a telefont megcsinálják. Egy szót sem értek a beszélgetésből. Zavaros zümmögés az egész.

Újra a telefonhoz fordult és belekiáltott:

— Mivel éjfélkor kizavart álomból, tisztelt ismeretlen, ebből azt következtetem, hogy valami fontos hivatalos jelentésről van szó. Ha így áll a dolog, akkor tessék még egyszer utánanézni s aztán

nekem ide jelentést tenni, de nem telefonon, hanem személyesen. Ha megértette, jó.

Levágta a kagylót és meg volt elégedve magával. Míg a hírnök ide bejön, az két óra, míg ő innen odamegy, az is két óra, vagyis összesen négy. Mondjuk hat, mert hisz nem muszáj annyira sietni. Ezalatt a szövetségesek annyi szentet berakhatnak, amennyi nekik tetszik. Akkor aztán ő megjelenik, s a semlegesség szent nevében kiutasítja őket a kikötőből.

Ugyanezen az éjszakán a messzinai német konzul házában különös jelenetek játszódtak le. Éjfél után egy órakor megjelent úgy a *Göbenek*, mint a *Breslaunah* másodkapitánya. Mindegyiket két matróz kísérte, akik egy-egy kosarat czipeltek. A német tengerészek ekkor már tudták, hogy Anglia is hadat üzent nekik, tehát most már nemcsak a francia, hanem az angol flottától is tartamok kell. Tisztában voltak azzal, hogy a Földközi-tenger minden pontján a halál leselkedik rájuk s majdnem bizonyosra vették, hogy nem fog nekik sikerülni biztos osztrák kikötőbe menekülni. Jöttek tehát a konzulhoz, hogy végső búcsút vegyenek hazájuktól és hozzátartozóiktól. A két kosár tele volt búcsúlevelekkel, pénzküldeményekkel, fotográfikkal s kérték a konzult, hogy azokat juttassa haza Németországba. Természetesen megmenekültek volna, ha ott maradnak a messzinai kikötőben. de ez esetben hajóikat le kellett volna szerelni és a további háborúból kivonni. Ez ellen tengerészbecsületük és a germán bátorság föllázadt. Inkább a biztos halál.

A prefektus reggel nyolcz órakor teljes díszben a *Göbenre* vitette magát. De a hajóhoz érve

nem szállt ki csónakjából, mert orgonaszót hallott és látta, hogy éppen istentisztelet folyik. Azt is észrevette, hogy mind a két hajó csordultig tele van szénnel és útrakészen áll. Itt hát neki nincs mit keresni.

Egy darabig mély csend uralkodott a két hajón, azután megcsendültek a XC. zsoltár hatalmas akkordjai. Amint ez véget ért, éles recsegéssel megszólaltak a trombiták, dübörögve emelkedtek ki a horgonyok a tengerből s a két hajó lassan nekivágott a tengernek. A legénység hármás hurrákiáltással búcsúzott... Mitől! Talán az élettől.

A legedzettebb fantázia is elkábul, ha végig-gondolja ennek a vízalattjáró kis szörnyetegnek a vállalkozását.

Először is ez a tengeralattjáró hajó, mely ilyen merész feladatra vállalkozik, maga egy törekeny jószág, mely egy közepes tengeri vihart sem képes kiállani. Arra meg, hogy védje magát, teljesen képtelen. Ha idejében észreveszik, föltétlenül vége van. Egyetlen védelme, hogy a víz alá búvik, ha van ideje rá. Neki titokban kell megközelítenie az ellenséges hajót, ha hozzáférközött, beledobja torpedóját és menekül. Az „U9” még ezt se tette meg, hanem előbb még két más hajóval is végzett. És csak mikor ez is sikerült, akkor gondolt a maga bőrére.

Az ilyen vízalattjáró hajók rendszeren egy-két páncélos óriás kíséretében szoktak működni, melyek úgy vigyáznak rájuk, mint a vén kotlós a kis csibéire. De az „U9” az öreg tyúk nélkül ment a küzdelembé. Vakmerő cselekedete után még a védtelenség kínos gondolatát és a menekülés gyötrelmes izgalmaikat is át kellett élnie. Lebujt a tenger mélyére és rohant a távoli hazai partok felé.

Ki képes magát beleképzelni a víz alatt rohanó kis hajó legénységének helyzetébe és lelkiállapotába? Azt mondják, hogy ezeken a hajókon béke idején is a szolgálat oly terhes és idegromboló, hogy a legénységet minduntalan új erőkkkel kell felfrissíteni, mert pár hét alatt a legedzettebb tengereszek is szétrombolt idegekkel kidülnek. Ez a hajó csupa gép. Gépek hajtják, gépek csinálják a világitást, gépek lövik ki a torpedóját, külön gépekkel emelik és sülyesztk, külön találmány teszi meg azt, hogy a hajó belsejében látni lehessen azt, ami ott

kinn történik. Képzeljétek el, hogy micsoda zaj uralkodik ott, mikor ezek a gépek működésben vannak. Folytonos zúgás, dörömbölés, csattogás, kattozás uralkodik, elannyira, hogy a személyzet csak jelekkel közlekedik, mert a szót hallani nem lehet. E mellett a hajó hatalmas gépezetének mozgásától oly erősen remeg, hogy az emberek szakadatlanul zötykölődnek benne. Ne feledjük, hogy a gépeket petróleummal fűtik s hogy ott levegőről szó sincs, ellenben minden csupa petróleumbúz. A hajó hat órát képes egyhuzamban víz alatt tölteni, de a harmadik órától kezdve a levegő majdnem tűrhetetlen s folyton résen kell lenni, hogy ki ájul el, hogy azt különböző orvosságokkal rögtön fölmosásák. Mert ott nem szabad rosszul lenni senkinek, mert ott minden ember munkáján élet vagy halál fordul meg. Mert itt nincs kiségitő munkás, itt nincs tartalék-legénység. Az egész személyzet nem áll többől, mint egy hadnagyból és húsz emberből. Ha nagyobb a hajó, akkor harmincz ember. De több már a legnagyobbikon sem fér el.

Megáll az eszünk arra a gondolatra, hogy ezt a titáni vakmerőségű munkát huszonegy ember végezte. Ez a huszonegy ember elsülyesztett három csatahajót. melyeknek mindegyike tizenkét-tizenháromezer tonna, amelyeknek mindegyikén hét-nyolczszáz ember volt. Kik lehetnek ezek az aczélból kovácsolt hősök? Ma még nem tudunk róluk semmit, de holnap már híres ember lesz valamennyi. És egész Németország ujjongással fogja körülvenni ezeket a szögletes mozgású, hallgatag, jóképű, napbarnította legényeket, akik talán nem is sejtik, hogy micsoda hőstettet hajtottak végre. Nos, hát induljunk el a hősök útján.

A kikötő parancsnoksága, éjfélkor az admiralistól táviratot kapott, mely elrendeli, hogy a *Helgoland* pánczélos czirkáló valamelyik vízalatti hajóval forszírozott, portyázó körútra induljon. A mennyire csak lehet, benyomulni ellenséges területre, s a vízalatti hajó számára kínálkozó alkalom fölhasználendő.

A kikötőparancsnok az ablakhoz lépett s onnan látta, hogy a tengerészkaszinó ablakai mégvilágosak. Az urak tehát együtt vannak. Zsebre tette a táviratot és átment. Amint a kikötői térparancsnok magas alakját megjeleni látták, mindnyájan köréje gyülekeztek. A *Helgoland* kapitánya is ott volt, rögtön átvette a neki szóló parancsot. Es most következett a nagy választás, hogy melyik vízalattjáró hajót válasszák az expedícióra. Húsz ilyen hajó feküdt a kikötőben, mind egyforma kvalitással. A fiafalok indítványa az volt, hogy húzunk sorsot. Ezt nem fogadták el. Ekkor egy fiatal tiszt a következő különös indítvánnyal lépett föl:

— Az a hajó menjen a kirándulásra, melynek pusztulása legkevesebb bánatot hagy hátra.

— Hogy érted ezt?

— Nagyon egyszerű a dolog. Itt van a húsz hajónak a neve, ebből hatnak a kapitánya nő ember. Ezek tehát első sorban kihúzandók és így megyünk tovább, sorba véve az összes hajókat. Amelyik hajóra a legkevesebb asszony, a legkevesebb gyerek vagy eltartandó agg szülő esik, azt választjuk ki az expedícióra.

Azok a tiszték, akik házasemberek voltak, ez ellen tiltakoztak. Ha ilyen szempontokat tekintetbe vesznek, akkor nekik sokkal kevesebb jut a munkából és a dicsőségből.

— Ez sem igaz, — felelték rá a nőtlének mert ritkán van alkalmunk így magunk közt válogatni. Máskor egyszerűen parancsot kapunk és azt teljesítjük. De ha már ránk bízják, akkor mi így csináljuk a dolgot.

Egy negyedórai számíttatás és vitatkozás után megállapodtak az „U9”-ben. Ezen csak három házasesmer tartózkodott, a vezetője egy leányarcú fiatal hadnagy volt. Hamarjában még egy forró puncsot hajtott föl s aztán az útra kelőket mindnyájan lekísérték a kikötőbe. Mély csönd uralkodott, mikor az „U9” legénysége egymástután a víz alá bújt, abba a kis dióhéjba, mely idegesen mozgolódott a nyugtalan tengeren. Így a víz tetején lebegve, a járóm ú úgy festett, mint egy elsülyedt hajó, melynek csak a kéménye áll ki a vízből. Ebben a kéményben álltak a parancsnok és a kormányos, innen igazgatták a hajót. Még so tét volt az éj, mikor a Helgoland kigőzölgött a kikötőből, mellette mint egy kutya szaladt az „U9”.

A *Helgolandon* ez volt a jelszó: *Jetzt heissl's aufpassen!* Ami magyarul annyit tesz: most pedig minden ember a két kezébe vegye a szemét és úgy lessé az ellenséges hajókat! Fel is fedezték őket szépen, észleleteiket pontosan elmondták a mellettük meglapuló kicsikének, aztán megfordultak és teljes gőzerővel eltávolodtak a leendő harc színteréről. De ott maradt a végtelen óceánon az a parányi kis dióhéj, méhében halállal és pusztulással, így lesi az ugrásra készülő párducz az ő zsákmányát.

Itt a döntő pillanat. Feszült várakozás. Szemek mereven egy pontra szegeződnek, a lélekzet-

visszafojtva lappang a mellben. Mindenki a maga helyén várja a parancsot, a kezek egy gombon, egy keréken, egy fogantyún. Ezekre a pillanatokra később nem emlékszik senki, mintha ez az idő önkívületben morzsolódott volna le. Egy ... kettő ... három torpedót kilőnek. Hogy mennyi idő alatt, nem tudható. A hajó lassan aláereszkedik a mélybe. Mi ez? Hát nincs baj? Hát élünk? A hajó teljes erővel észak felé száguld. Hát megmenekülünk! A szűk, bűzös pokol egyszerre megtelik rózsaszínű fénnel és bájos muzsikával: leszállt közénk az ég legszebb angyala, a Remény. Föleszmélnek a rettentő dermedtségből. Az izgalom megszűnik. A szemek újra csillognak. A lélekzet rendes, a szív sem üt már akkorákat börtöne falára. Újra normális emberek lettek, a kiknek normális viszonyok kellenek. Föl hát a víz tetejére, mert megfulladunk.

Egy-két lebbenés és a hajó fönt úszik. A szelőlőztetők megnyílnak, egy szempillantás alatt betódul a friss levegő, s a félmeztelen, piszkos, olajtól csöpögő, ördögi alakok mohón tódulnak előre, tüdejüket belemártani az élet folyamába. A nap ragyogóan süt, a távolban fölmerülnek a hazai partok. Élet és diadal! Hurrá!

A HÉT RAVATAL.

I.

Mi történt az Orkney-szigetek között azon a rejtelmes és rémes júniusi éjszakán f

Mi történt azon a helyen, ahol az izlandi jeges ár összekeveredik a shetlandi melegebb áramlattal, a mitől az óceán szakadatlanul úgy forr, bugyborékol és sistereg, mintha odalent a fenéken százezer ördög rakná alá folytonosan a tüzet.

Ez egy Sherlock Holmes kalandnak első fejezete. A hős, aki nyomtalanul eltűnik. És megdöbbenve nézünk össze és megrettenve tekintünk az égre. Mert éreznünk kell, hogy itt valami rendkívüli, dolog történik. Az emborsorsot intéző láthatatlan végzeteknek látható beleavatkozása.

Íme:

Angolország első katonája, fő-fő reménye és büszkesége, egy csomó, majdnem hasonló nagyságú katonával útnak indul a világ legnagyobb hatalmas sága felé, hogy azzal mi ellenünk újabb véres tervet kovácsoljon. A fényes urak fejében és táskáiban gyilkos tervek lappangtak s a hosszú út; végén ott várta őket. egy hatalmas czár, körülvéve egy csomó fényes nagy úrtól, akik mindannyian lelken-dezve várták, hogy összeülhessenek tanácskozni újabb milliók vesztét, újabb köny- és véraradat ránk bocsátását.

És zúg a tenger és fut a hajó, a csillagos jú-

liusi éjszakában. És senki sem sejti, hogy a végzet milyen közei. Egy dördülés, egy roppanás és min-dennek vége. Úgy kellett lennie, hogy a hajó kétfélé szakadt, a tenger megnyílt és elnyelte. Eltűnt a fe-kete mélységben. Állj elő embertársam s mondd meg nekem, el tudod-e képzelni, hogy itt mi történt és hogyan történt! Mert én nem tudom. Ha erre gon-dolok, összezavarodik a fejemben minden. Oh, mert az rettenetes pillanat lehetett, mikor a fényes ábrá-zatú, hatalmas urak elé a jeges áradatból hirtelen előbújik a halál, vigyorogva megragadja őket és azt mondja: *Gyerünk!*

És mi történt ezután! Hogy történt az, hogy ezzel a remek hadihajóval, mely Britannia legna-gyobb katonai lángeszét szállította egy csomó fényes nevű ember társaságában, úgy elbánt a végzet, mint egy nyomorult halászbárkával, melyen öt félmez-telen heringhalász küzködik a létért? Hát nem fél-tette őket senki? Nem gondoskodott a biztossá-gukról senki? Nem jött segítségükre senki? Vagy talán szembeszálltak a sorssal, azzal a büszke mon-dással, hogy *nincs mitől félnie a hajónak, hiszen Czézárt viszi?* A skagerraki csatában elsülyedt Elbing két matrózát egy gerenda két napig fönn-tartotta a vízen és akkor élve megmenekültek. És a világ hatalmasának nem adott a végzet egy desz-kát, egy övet, egy mentőcsónakot!

Talán a végzet fekete fűriái ott lebegtek a hatalmas úr fölött, miközben testét a hullámok ide-oda dobálták és a fülébe vijjogták: Nincs a mene-külésre eszköz, mert valamennyit lefoglalták a sze-rencsétlenek, a kiket Te és társaid a halál örvé-nyébe kergettek. Nem könyörültetek meg rajtok, rajtatok se könyörül meg senki.

bizonyára Ő is a saját nagyságára gondolt és arra, hogy a szerencsecsillaga változatlan erővel ragyog és soha sem fog elhomályosulni ... És az éleszemű tengerészek bárhogy is néztek szét az oczeánon, nem vettek észre semmit, mely a végzet közeledését elárulta volna . . .

A szemhatáron sötét tömegek bújtak elő a vízből, akár hajóknak is nézhette volna őket az ember.

— Ez az Orkney-szigetcsoport, — magyarázta az első kapitány — itt hét kis lakatlan sziget van egymás mellett és azt a nevet viseli: a *Hét Ravatal*.

— Különös név, — szolt elgondolkozva Kite-li en er lord — miért hívják így?

— Ezek a szigetek tömör, fekete bazalt sziklákból vannak és tökéletesen olyanok, mint a ravatal.

A főúr messzelátón odanézett és folytatta:

— Fölséges temető volna egy igazi tengerésznek, aki egész életét a vizén töltötte. Ott feküdnék és hallgatná, hogy marakodnak fölötte az Oczeán hullámai a Jeges-tenger habjaival.

Egy darabig elhallgatott, azután újra megszólalt:

— De hát hiába, az emberek úgy vannak alkotva, hogy az örökipihenőt jobb szeretik a westminsteri apátságban, mint itt . . .

— A monda szerint, kegyelmes uram — szolt, a kapitány, — e bazaltszigetek egyikén van eltemetve IV. Harold Harpagár, a nagy normann király, a vakmerő wiking hajós. Pedig ő válogathatott volna a maga számára a szép helyekben, mert egy időben elfoglalta Sziciliát és Taormináról nézte az Etna, tűzokádó csúcsát. És mégis visszatért ide,

ami azt bizonyítja, hogy alapjában véve igazi ten-
gerész volt ő.

— És poétalélek — fejezte be a nagyúr.

Azzal újra elővette messzelátóját és belené-
zett. A hold lassan kúszott föl az égre, sárga vilá-
gánál tisztán látható lett a Hét Ravatal. Nem, Kit-
chener lord nem itt fog nyugodni, őt ágyúlörgés,
harangzúgás közt egymillió angol fogja kísérni a
westminsteri apátságba. Teste ott fekszik majd az
ágyún., melyet tizenkét fehér paripa húz. És a nép
azt fogja kiáltani: *Nézzétek azt a bíborpiros taka-
rói a koporsón, az a kalifa holttestét földte, az omdur-
máni mecsetben és Kitchener lord. maga húzta le
róla, hoqu most őt szolgálja.* A koporsó után halad a,
Canterburyi érsek, a yorki és lancasteri püspökökkel,
a cambridgei vikáriussal, a norfolki nagyprépost-
tal és még százötven más pappal, igen, ez a temetés
vár a nagy Kitchenerre, ezt látta, maga előtt, mikor
a *fél Ravatal* felé tekintett. . . . Igen, a Tower
bástyáin szakadatlanul dörögni fognak az ágyúk és
a tömeg így fog kiállani: *Dicsőség és hála a kar-
tumi hősnek!*

III.

A Hampshire őrtornyában megfújták a taka-
rodót, az urak kezet fogtak egymással és mindenki
nyugalomra tért. Az utolsó kép, amit a nagyúr az
életben látott, a *Hét Ravatal* képe volt. De az ő lel-
két ez nem nyugtalanította, mert ehhez a kemény
lélekhez ilyen gyengeségek nem fértek hozzá.

DOMINIK HÁROM BOLDOG NAPJA.

Dominik egy kopár dalmát szigeten született és erről tizenhat esztendőig ki se mozdult. Ez idő alatt őrizte apjának kecskéit és legelőnek csúfolt családi fűszálait. Megtanulta a halászat mesterségét, míg gyerek volt, játszott a tengerparton, mikor serdülni kezdett, kólót vagy tarantellát járt a világítótorony körül, aszerint, hogy az olaszok mulattak-e, vagy a horvátok. A főmunkája az volt, hogy az apjának *földbirtokát*, melyet az esőzés ősszel a tengerbe sodort, tavasszal újra fölhordta a hegyoldalra. Tizenhatéves korára nagyon megunta ezt az életet, nem is annyira az életet, mint inkább azt a rengeteg sok polentát, melyet ez idő alatt elfogyasztott. És mivel erőteljes síheder volt, jó alkalom kínálkozván, kiment Amerikába. Ott eltöltött néhány esztendőt, legnagyobb-részt kőszénbányákban, de ezt a nehéz, komisz munkát is megunta és egy kis pénzzel a zsebében hazajött, hogy kipihenje magát. Itthon aztán az apja mellé beállott halásznak, s folytatta a régi, nyugalmas, de nyomorúságos életet.

Ilyen körülmények között Dominik valóságos megváltásként üdvözölte, mikor a haditengerészethez besorozták. Volt pompás lakása, a régihez képest fényes ellátása, kaczkias formaruhája, egy kis

pénze és elégséges dohánya. A szerencse azonban itt se kedvezett neki. Őt, mint kiválóan izmos legegényt, kinek testét az amerikai munka meglehetősen kifejlesztette, a hadihajó fűtői közé helyezték. Ez a hely pedig nem más, mint egy kis kóstoló a pokolból. Lent a hajó mélyén örökös tűz, forróság, korom és piszok közt kell töltenie életét, s ott félmeztelenül lapátolni be a szenet a rettenetes kohóba. Öltözete csupán akkor bővült ki egy trikóinggel, ha fölment a födélzetre friss levegőt szívni. Teljes fölruházkodásra pedig csak vasárnap került a sor. Hát ez bizony keserves élet: hat napig ördögnek lenni és csak egy napig embernek. Az a bajtársuk, aki az ő életüket ilyen találóan jellemezte, egyszer ezt kérdezte társaitól:

— És tudjátok-e, mi vár reánk jutalmul a más világon, akik idelent a földön már emberek és ördögök voltunk?

— Mi?

— Odaönt csak angyalok lehetünk.

Az ötlet tetszett a fekete kompániának. Csupán Dominik jegyezte meg:

— Lehet, de mi mást érdemlünk. Azt, hogy urak legyünk a földön, nem pedig angyalok az égben. Hogy mit tesz angyalnak lenni, azt nem tudjuk, de hogy mit tesz úrnak lenni, azt igenis tudjuk. És ha én három napig úr lehetnék, odaadnék két esztendő az életemből.

És látjátok, a jó Isten a legszegényebb fűtőket is meghallgatja, akármit beszélnek is a gonosz emberek. Dominik óhajta beteljesült.

Kiütött a háború és Póla, a hova összes hadihajóink összegyűltek, gyönyörű látványt nyújtott. A Karsztok rejtett zugaiból, Isztria kopár belsejé-

ből, az Adria csendes szigeteiről, de a nagy birodalomnak belsejéből is tódultak a tengerészek a hatalmas kikötővárosba, s nagy tömegek hemzsegték az utcákon. A nagy idők izgalma csillogott minden szemben. Mindenki érezte, hogy érdekes idők fognak rájuk következni és az egyhangú életet viharos napok váltják föl. Dominik megijedt, hogy a kazánok mellett nem sokat fog látni a háborúból, s fűnek-fának könyörgött, hogy helyezék őt át a harczoló tengerészek közé. Legjobban szeretett volna bűvárhajóra jutni, mert a legénység mindig azt beszélte, hogy ezek az apró hajók fognak legtöbbet mozogni, látni és működni. De hát fáradozása nem sikerült, megmaradt fűtőnek, még pedig egy hatalmas csatahajón, mely csekély tizennégyezer tonna súllyal nehezedett az Adriai-tengerre. Ez a hajó valahol Póla legkülső kikötőjében tanyázott.

Egy éjjel nem lévén szolgálata, mélyen aludt a hajón függőágyában. A rendes személyzet ilyenkor is lent dolgozott a hajó mélyén, mert a tűznek soha sem volt szabad kialudni. Hajnal felé Dominik ágyúörgésre és fegyverropogásra ébredt. Kiugrott ágyából és bajtársaival együtt a hajófedélzetre sietett. Azt hitték, hogy ellenséges repülőgép kering a város fölött és a mieink arra tüzelnek. Dominik csak úgy rohant föl, a hogy a riadalom érte, mezítláb, piszkos nadrágban és ingben, kormos arccal és nyakkal. E pihenés előtt éppen nyolcz órai szolgálatot végzett, s olyan fáradt volt, hogy csak úgy mosdatlanul dőlt függőágyába. Odafent mindenki talpon volt, a fedélzet csak úgy nyüzsgött az embertől. Mi történt? Egy ellenséges bűvárhajó eltévedt az éjjeli ködben, s fönnakadt egyikében azoknak a dróthálóknak, melyek a kikötő körül mindenütt föl

vannak állítva vízalatti járóművek és torpedók ellen. Hiába igyekezett, nem tudott kiszabadulni, s amint pirkadni kezdett, rögtön észrevették a mieink és megindították rá a lövöldözést. Dominikot rögtön elfogta a harci láz. Hiába kárhoztatták fűtésre, ő ki fogja venni a részét a háborúból. Lerohant ágyához, előszedte zsákjából a revolverét és újra visszatért. Azután a hajó hátsó része felé rohant, egy vastag lánczon leereszkedett a vízre, beleült egy kis lélekvesztőbe, melyben a hadnagy úr magányosan szokott evezgetni a kikötőben és ábrándozni. Ezen a kis csónakon merészen odavezett a búvárhajóhoz, huszonöt lépésnyi távolságban megállt tőle, azzal a szándékkal, hogy ő is beléjük küld néhány golyót. Persze az áll általános zenebonában senki se vette észre az ő kisedet vállalkozását. Dominik elővette a revolverét, s ekkor vette észre, hogy csak jelzőpatronok vannak benne, melyek puffognak, de embert nem ölnek. Ez a fölfedezés akkora dühbe hozta, hogy a pisztolyt egy hatalmas mozdulattal belevágta a tengerbe. A mozdulat oly erős volt, hogy a lélekvesztő fölfordult és Dominik a tenger^{re} zuhant. A búvárhajót, mely francia nemzetiségű volt, éppen ekkor egy gránát érte, mire egy tiszt fehér kendőt kezdett lobogtatni, a legénység pedig a tengerbe vetette magát, s a tengerbe nyúló móló felé kezdett úszni. Dominik is közlök úszott és velük együtt mászott föl a könyelvre, hol puskás matrózok várták őket. Egy percz alatt körülvették, Dominikkal együtt a kaszárnzába kísérték őket, valamennyi piszkos, zilált külsejű volt és csurgott róluk a víz. Dominik nevetett magában, hogy őt most francziának tartják, de még semmi különös ötlet nem mozgott benne. A kaszárnzában elhelyezték őket egy nagy üres teremben, Dominik-

nak is kijelöltek egy ágyat, s ő úgy tett, mint a többi francia, végigfeküdt rajta. Ekkor bejött egy nagyobb rangú tiszt és meghagyta, hogy hozzanak a foglyoknak ennivalót. Dominik elnevette magát. Na, ezt még megvárom, gondola magában, abból csak haszna lehet a kincstárnak, ha egy porciót én eszem meg, nem pedig a francziák. Adtak neki egy jókora darab hideg húst, friss czipót, egy csésze forró teát és még külön egy fél pohár pálinkát. Befejezésül még fejenként tíz darab cigarettát. A teremtésit, gondola a mi legényünk, nem is tudtam, hogy ilyen jó dolog hadifogolynak lenni. És abban a perczen elhatározta, hogy a meddig szerencsével bírja, megmarad hadifogolynak. A reggeli után mindegyik visszafeküdt az ágyára és megkezdődött az alvás. Dominikkal nem törődött senki, elég dolgot adott mindegyiknek a maga bajával való foglalkozás. Déli egy órakor pompás rizslevest kaptak, utána pecsenyét krumplival és gyümölcsöt. Dominik aztán végighasalt az ágyán, elszítt három cigarettát és megint alvásba fogott. Estéfelé fegyveres őrk az egész csapatot kihallgatásra vitték egy háromtagú bizottság elé. A legény engedelmesen ment a francziákkal. Elhatározta, hogy hallgatni fog és a sorsra bízza magát. Azon piszkosan állott a tisztek elé, akiket nem ösmert. Természetesen ezek őt még kevésbé. Ki is ismerne egy fütőt, aki a hét hat napján köröszkül jóformán fekete álarcz alatt jár a világ előtt!

— Hogy hívják! — ez volt hozzá az első kérdés.

Dominik hallgatott és bambán nézett a bizottságra.

— Nem értette! Mi a neve!

Újabb mélységes hallgatás. Dominik tágra nyílt szemekkel ő felsége arczképét vizsgálta, néha mély lélegzetet vett és jobb lábáról a bal lábára helyezkedett.

— Ez a legény süket, vagy nincs egészen az eszén. Egy párnál már észleltem ilyen eltompulása — szólt az egyik tiszt.

— Talán várjunk a kihallgatással és küldjük addig vissza, aludja ki a rémületet.

— Ez a helyes.

Dominik tehát visszakerült a nagy, világos terembe, ahol, miután betegkosztot rendeltek neki, megint pecsenyét kapott hagymás krumplisalátával és utánna tésztának két hatalmas gombócot (ilyenek képzelik a derék tengerészeink a betegkosztot!). Az egésztest lenyomtatta egy fél liter jó, isztriai vörös borral. Mikor az ágyon végignyújtózkodott és cigarettára rágyújtott, konstataulta, hogy soha se volt ilyen úr életében. Boldogságában aludt is másnap reggel nyolcz óráig. A következő napon folytatták a francziák kihallgatását, de vele ebből a szempontból nem törődött senki. Ellenben reggelije, ebédje, vacsorája kitűnő volt és ő egész nap egyebet se tett, mint evett, ivott, aludt és cigarettázott. A személyzet előtt csak az okozott feltűnést, hogy állhatatosan vonakodott a mosakodástól, de ezzel se sokat törődtek. Dominik ezt azért tette, mert félt, hogy hamarabb ráösmernek, ha kimosakszik.

Harmadnap ebéd után került rá újra a sor. Ugyanaz a bizottság, ugyanazok a kérdések, ugyanaz a kihallgatás. A tiszték francziául is, olaszul is próbálták, de nem ment. Végre is beleuntak a faggatásba, belátták, hogy ettől úgy se fognak

semmi okosat se megtudni, s kiadták a parancsot, hogy vezessék vissza elfogott társai közé. Dominik bambán köszönt, azzal megfordult és már egy lépést tett a gyönyörűséges új élet felé, mikor a mellette álló tiszt rákiáltott: halt! A legény megállt. A tiszt megfogta Dominik nadrágjának hátul kilógó leffentyűjét, közelről megnézte, aztán így szólt:

— Hogy került erre a ficzkóra, kincstári nadrág? A mi kincstári nadrágjainkból. Fordulj csak meg, fiam.

És azzal egyet pöndöntett Dominikon.

Dominik egyszerre érezte, hogy az úri életnek vége. Magában hálát adott a Gondviselésnek, hogy pihenésül ennyit is juttatott neki, azután szeme közé nézett a kérdezősködő tisztnek, s azzal a különös dalmata olaszszággal így felelt:

— Jelenteni alássan, ez a nadrág azért van rajtam, mert ez az én nadrágom.

Általános bámulat. A francia, nemcsak megszólalt, hanem a mi haamis italiai, tengerész nyelvünkön szólalt meg.

— Hát te ki vagy?

— Spaics Dominik, elsőosztályú fűtő ő felsége Radetzky nevű csatahajóján.

Most meg már éppen általános elképedés következett, Micsoda bolond dolog ez? Magyarázd meg fiam hamarosan, hogy miképpen lehetséges?

És Dominik alázatosan elmondta, hogy őt az ő harci láza milyen kalandba keverte és mik lettek annak a következményei! A tisztnek eleinte megpróbálták komoly képet vágni, de lassanként elkezdtek magukban hüppögni és végére harsogó kaczagásra fakadtak. Nem, ezért nem lehet haragudni, hisz

ezen az egész világ csak nevetni fog. Az elnök fel-függesztette a bizottság ülését, odalépett Dominikhoz és egy hatalmas baraczkot mért a fejére, miközben így kiáltott:

— Haszontalan svihák vagy, Dominik, és máskor ne merj ilyen tenni, most az egyszer büntetést nem kapsz.

Dominik most már keményen szalutált és katonás léptekkel távozott. Egy félóra múlva máig-ezész Póla tudta az esetet és három napig egyébről se beszéltek. Mikor visszatért hajójára, bajtársai lepedőbe fektették és ötször magasan földobták a levegőbe. Ez volt az ő tengerészovációjuk. Dominik pedig ezt mondta nekik:

— Ne irigyeljeteK, fiuk, mert erre az úri életre még nagy böjt következik.

— Hogyan?

— Emlékeztek úgy-e, hogy mindig azt mondtam, ha három napig úr lehetnék, odaadnék érte két évet az életemből? No hát az Úristen teljesítette ezt a kérésemet, három napig úr voltam, s most attól félek, hogy csakugyan meg kell fizetnem két esztendővel.

ZSIM ES TOM.

I.

A newyorki Centralpark egyik padján két kopott gentleman üldögél. A ruhájukon meglátszik, hogy a míg szerencsájük volt, az úrrendhez tartoztak. Azt is elárulja az arcuk, hogy még ma nem ettek és valószínű, holnap sem fognak enni. Sápadtak, soványak és szemükben végtelen reménytelenség tükröződik. Az egyik a kezében valami újságrongyot tart, melyet a földről szedett föl és azzal foglalkozik, hogy társának lefordítja egy ebéd menüjét, a melyet Morgan milliomos adott a francia nagykövet tiszteletére. De egyszerre dühbe jön, eldobja a papírt és megszólal.

Zsim: Ejnye de ostobák vagyunk, hogy ilyesmivel gyötörjük magunkat. Nincs egy cigarettád!

Tom: Hisz ha volna, nem ülnék veled egy padon, mert a vagyonos osztályhoz tartoznám. Különböben nem látod, hogy bagózom?

Zsim: Többet nem megyek veled sétálni, Tom. Olyan szemed van, mint a sasnak, minden szivarvéget fölszedsz előlem. Ha volna benned egy kis tisztesség, megosztanád velem.

Tom: Nem lehet, pajtás. Ha ez csak a szivarozást pótolná nálam, szívesen megtenném. De mikor ez a reggelim, ebédem, vacsorám, nem pazarolhatom el könnyelműen.

Elhallgattak, mert egy jól táplált és polgári jólétet eláruló, gondosan megborotvált, csilinderes úriember telepedik le melljük.

Az idegen (miután gondosan megnézte őket): Talán zavarom az urakat?

Zsim: Szeretném tudni, miben?

Az idegen: A beszélgetésben.

Zsim: Nem hiszem, hogy titkaink lennének uraságod előtt.

Az idegen: Talán az ellen se lenne kifogásuk, hogy én is részt vegyek a társalgásban!

Tom (végignézi rajta): Nem hiszem, hogy a mi témáink önt érdekelnék.

Az idegen: Miből gondolja?

Tom: Ön jól van öltözködve, mi rongyosak vagyunk, ön jóllakottnak látszik, mi éhesek vagyunk, ön megelégedettnak látszik, mi el vagyunk keseredve. Szóval ön egy jómódú newyorki polgár, aki rendezett viszonyok közt él, van lakása, talán családja, pozíciója, mi pedig csavargók vagyunk, akik bagót ebédeltünk s ha jön az est, a jobb fülünkre fekszünk és a bal fülünkkel takaródzunk.

Az idegen (mosolyogni próbál): Öntől nem lehet eltagadni bizonyos humort, gentleman. Nekem azonban jó szemem van és úgy látom, hogy önök egykor szebb napokat láttak, csak a balsors folytán jutottak ennyire. De ne feledjék, hogy van Newyorkban igen sok milliomos, aki egykor épp ilyen elzüllötten üldögélt a Centralparkban és azon tűnődött, hogy miképpen szerezze meg az első milliót.

Zsim: Társam nevében is köszönöm az ön jó véleményét, gentleman. De egy tévedését helyre kell igazítanom. Mi nem az első millió törjük a fejün-

ket, hanem azon, hogyan lehetne ma este egy darab kenyérre szert tenni.

Az idegen: Lássá, máris van egy témánk, melyhez talán én is hozzá tudok szólani.

Zsim: Mit érdeklí önt az én darab kenyérem?

Az idegen: Hátha az ég engem küldött volna ki, hogy önöket annak megszerzésében elősegítsem.

Tom: Kezdem érteni. Ha jól hallottam, az eget emlegette. Ön tehát pap, aki új felekezetet akar alapítani, vagy ha nem is felekezetet, de ekléziát akar összetoborzani, temploma számára, melynek valahol helyiséget bérelt. No, erről lehet beszélni, ugy-e Zsim! Egy pár napra ez is kihúzó a vízből.

Az idegen (rejtelmes mosollyal): Egészen másról van szó, uraim. Az önök modora elárulja, hogy meg van a kellő társadalmi csiszoltságuk. És nekem éppen ilyen emberekre van szükségem.

Zsim: Ahá, ön vendéglős és pinczéretet keres. Ez már kedvemre való dolog volna.

Az idegen: Újra csalódik, gentleman. De mivel már így belemelegedtünk a beszélgetésbe, engedjék meg, hogy meghívjam önöket a lakásomra. Ez a hely nem látszik alkalmasnak a bizalmasabb tárgyalásra. Én nálam egy hideg ürüczomb és egy Üveg whisky mellett rögtön meg fogjuk egymást érteni.

Zsim és Tom (remegő ajakkal egyszerre): Hideg ürüczomb? Whisky! Gyerünk, gyerünk!

II.

Huszonöt perez múlva két megelégedett emberrel több élt Newyork városában. Zsim és Tom egy irodának látszó helyiségben, a hová a nyájas

idegen vezette őket, mesés gyorsasággal megettek egy fél birkát, fölhajtottak két üveg whisky rágyújtottak egy finom szivarra, s feszült figyelemmel várták jötevőjük szavát Tom elégedett mormogással ennyit mondott: Beszéljen, uram, e pillanatban embert tudnék ölni az ön kedvéért.

Az idegen: Oh, arról nincsen szó, ellenben egy kellemes és jövedelmező üzletet ajánlhatok önöknek. Hajlandók-e önök a jövő héten egy szép, elegáns hajón Európába utazni?

Zsim: Kérem, ne kérdezzessen, hanem mondja el végig, mit akar?

Az idegen: Nos, bizalmat érzek önök iránt és őszinte leszek. Én is amerikai vagyok, mint önök és a mit csinálók, nekem is üzlet, épp úgy, mint önöknek, önök ketten úri rangjukhoz képest minden szükségessel bőven ellátva, mint előkelő amerikai farmerek vagy gyárosok, a szükséges okmánnyal is felszerelve, a jövő héten fölszállnak a *Kuba* nevű gőzösre, mely rengeteg muníciót szállít Franciaországba. Önök a hajón mint jómódú amerikai polgárok fognak szerepelni és a szerint viselik magukat. Egyéb dolguk nem lesz. Európában körültekintenek egy kicsit és azután ugyanazzal a hajóval szépen visszatérnek. Beismerem, hogy ez nem állandó foglalkozás, amit önök talán várnak, de kirándulásnak mindenesetre igen kellemes. (Az idegen elhallgat és várakozóan tekint a két alakra.)

Tom: Azt hiszem, hogy uraságod még nem fejezte be mondókáját.

Az idegen: Azt hittem, hogy önök mint tájékozott amerikaiak, kitalálják, hogy miről van szó. De ha azt akarják, hogy én mondjam meg, hát folytatom. Egy bökkenő van ugyanis a dologban,

az, hogy nem lehetetlen, hogy a németek a hajót megtorpedózzák. Ez a kockázat az önök vállalkozásában.

Tom: Hahó, most már értem. A mi szerepünk tehát tulajdonképpen csak akkor kezdődik, mikor a hajónkat torpedó éri. Ha nem csalódom, mi leszünk azok az amerikai polgárok, a kiknek ártatlanul kiontott vére bosszúért kiált az egekre. Mi tehát angol érdeket szolgálunk, és Anglia fizet.

Az idegen (mosolyogva): Úgy van. Ön mély elméjű embernek látszik, gentleman. Fájdalom, amerikai polgártársaink, a kiket a kormányunk figyelmeztetett, egyáltalán nem hajlandók muni-cziót szállító hajón utazni Európába és Anglia ilyen geniális módon pótolja a hiányt. Ezzel ébren tartja a gyűlöletet Németország iránt, s eléri azt, hogy az amerikai közvélemény Anglia mellett van.

Zsim (elgondolkozva): Mi tehát az életünket reszkírozzuk.

Az idegen: Nem valószínű. Sokkal valószínűbb, hogy a *Kuba* sértetlenül érkezik meg Franciaországba.

Tom: Itt a kezem, én fölcsapok. Szabad érdeklődnöm az iránt, hogy micsoda jutalékra számíthatok *!*

Az idegen: Oh, kérem. Két hónapra érvényes elsőosztályú szabadjegy oda és vissza, a miben a koszt is benne van. Ehhez járul tíz dollár napidíj, hogy zavarba ne jöjjenek. Azt hiszem, nagyon úri ajánlat, mert hisz az önök fölszerelése is kerül valamibe ...

Tom: Az ajánlat elég tisztességes, csakhogy ebből se pokerre, se bridge-re nem telik.

Az idegen: No már engedjen meg, a kártyá-

zási költségeket igazán nem viselhetjük. Nem értem, a helyett, hogy két kézzel kapnának rajta . . . *Tom és Zsim* (egyszerre): Elég, uram, rendben van, fölcsapunk!

III.

Másnap reggel kilencz órakor egy jól öltözött vidéki gentleman, nem nagy, de elegáns podgyászszal szállt be a Victoria Palace Hotelbe. Ez Zsim barátunk volt, helyesebben mister J. M. Strong, ültetvényes Ohióból. Egy óra múlva ugyanoda egy elegáns úr szállt be, aki nem volt más, mint Tom barátunk, helyesebben mister S. Travers, gyáros Cincinnatiból. A két úr a hallban zajosan üdvözölte egymást, mint olyan jó barátok, akik régen nem találkoztak. A nyájas idegen ellátta őket a legtökéletesebben fölszerelt okmányokkal, megkapták a kialkudott pénzt is, s mielőtt a *Kubára* szálltak volna, egy pár napig a Victoria Hotelben az uri tempóban gyakorolták magukat. Hogy úgy mondjam, jó modort és előkelő viseletet paukoltak. Mikor negyedik napon a nyájas idegen társaságában a hajóra mentek, ez búcsúzáskor így szóló hozzájuk:

— Fölösleges talán megjegyeznem, uraim, hogy vállalatunk az önök minden lépését figyelemmel kíséri, s így önök nem bújhatnak ki elvállalt kötelezettségeik alól. A szerepet gondosan végig kell játszaniok, s Európából a *Kubával* vissza kell térniök, nehogy ott valaki megszimatolja az önök igazi kilétét. Ha ügyesen viselik magukat, jövőre is számíthatnak arra, hogy vállalatunktól munkát fognak kapni. Szerencsés utat!

IV.

Három hét múlva a Kubát megtorpedózták. Zsim Strong elpusztult, Tom Travers megmenekült. És a Centralparkbeli csavargó tengerfenéki sírja fölött megkezdődtek a newyorki sajtó üdvölvései, melyek Ohio tiszteletreméltó polgárának és a dühkitörések, melyek a németeknek szóltak. És ezek a képmutatók, akik municziójukkal százezreket pusztítottak el európai felebarátaik közül, krokodilkönnyeikkel végiglocsolták a szabad Amerikát és vérbosszúra szólították föl a népet. Ez Amerika, a milliárdosok uralma alatt!

Ugyan mister Wilson, taszítsák le talapzatáról a newyorki kikötőben álló Szabadságszobrot és állítsák oda Tartuffe szobrát.

A SPECZIALISTA.

A felfordult világ szenzációs eseményei a leglustább agyvelőt is tevékenységre kényszerítik. Manapság a legbutább fejekben is mozgalom támad s a gondolkozáshoz hasonló működés fejlődik ki. Képzeltető, hogy a tehetséges koponyákra milyen hatása van ezeknek az izgalmas időeknek. Ezek a koponyák, mint a tűzbe tett vas, szakadatlanul izzó állapotban vannak, s az illető egyén jelleme szerint a legérdekesebb és a legbizarrabb gondolatokat produkálják. Számos emberrel, aki eddig körülöttem élt, csak most jöttem tisztába, mert a valódi karaktere csak most, az események súlya alatt nyilatkozott meg. Megjegyzem, hogy ezek közé nem számítom azt a rettegett párbaj hőst, akit lepedőben hoztak haza a csatatérről, mert az első ágyúszóra idegsokkot kapott és leesett a lováról. Mert ezt én betegségnek veszem. De igenis közéjük veszem azt a szelíd leányos modorú, a társaságban abszolúte érvényesülni nem tudó és általában pipogyának tartott doktort, aki Galicziában, a legnagyobb golyózáporban harminczkét súlyosan sebesültet kötözött be, míg végre maga is megsebesült. Ennek az embernek helyén van a szíve, s aczélszilárd a lelke.

De én most nem ezekkel a komoly dolgokkal

akarok foglalkozni, hanem a furcsább tünetekkel, melyeket a megtermékenyült emberi agyvelők produkálnak. Tudomásom van róla, hogy a föltalálók valósággal ostromolják a hadügyminisztériumot találmányaikkal. Galicziából egy ügyvéd is jelentkezett, aki azt állítja, hogy a németek a negyvenkét czentiméteres mozsarat az ő alapeszméjének köszönhetik. Van ott egész csomó ember, aki saját találmányú vízipuskájára hívja föl a hadügyminisztérium figyelmét. A puska rengeteg pusztítást tesz az ellenség soraiban, a mellett nem pukkan és nem füstöl. Azt a rendkívüli előnyét a feltalálók nem is említik, hogy ha a katonának elfogy az ivóvize, megissza a puskaporát. Ha pedig elfogyott a puskapora, akkor pótolhatja az ivóvizéből. Egy egész csomó feltaláló olyan ruhát ajánl a hadügyminiszternek, melyről lepattan a puskagolyó. Sokan az élelmezést óhajtják reparálni, s olyan pirulákat emlegetnek, melyek közül egy szem elégséges ahhoz, hogy a katona huszonnégy órára jóllakjék.

Mindezek közül a legérdekesebb és legfontosabb egy jó hírnevű fővárosi ügyvédnek az eszméje, hogy miképp lehetne Paris városát könnyűszerrel elfoglalni.

Az is rendkívül izgatja az elméket, hogy mi csoda meglepetést tartogatnak a németek Anglia számára. A legkevesebb, amit várunk, az, hogy majdan a francia tengerpartról rettenetes ágyúikkal összebombázzák Londont s ugyanakkor a Zeppelinek egész légióját indítják ellene. Hogy a két terv miként valósítható meg a lehető legegyszerűbben, ez a magyarországi közvéleményt is annyira foglalkoztatja, hogy a német vezérkar erre nézve már több tervet kapott innen.

Vannak emberek, a kiknek elméjében a világfelfordulás olyan vegyi bomlást idéz elő, hogy teljesen a fantázia nyomul bennük előtérbe és bizarr ötleteket sugall nekik. Ez emberek szerint a világháború sorsát nem a kiváló hadvezérek, a vitéz katonák, a pénzbeli erő s a hadigépek döntik el, hanem egészen különös dolgok, a melyekre ma még nem gondol senki.

Nekem eddig egy ilyen speczialistával volt dolgom.

Mióta kiütött a háború, régi kávéházaim mellett még egy újat is szemeltem ki magamnak, a hova csak azért járok, hogy lapolvasási dühömmek eleget tehessek. Ehhez az élvezethez ugyanis rendes kávéházaiban nem juthat az ember. A rendes kávéházaimban belépésemtől számítva az ötödik perczen már én is ott lármázok és hadonázok az ismerőseim között. De tegyük föl, hogy nem lármázok és nem hadonázok, hiába minden, mert azért nyugodtan még sem olvashatok, mert a szomszéd asztaloknál részint a belforti, részint a ravaruszkai hadállásokat magyarázzák, s teszik ezt olyan hangon, mintha az oroszok éjjeli támadásra készülnének, s az ő hivatásuk volna minket álmunkból fölriasztani. Lehetetlen manapság olyan emberek közt nyugodtan existálni, a kik a Rákóczi-útról nem tudnának gyalog Soroksárra eltalálni, ellenben Antwerpen külső erődítései közt egészen otthonosan mozognak. Ezeknek az embereknek a lenéző göggyét lehetetlen kiállani, s ha köztük vagyok, jobban pukkadozom, mint az orosz gránátok, melyeknek, hála Istennek, csak hatvan perczentje sül el. De még gyújtót se lehet kapni az én rendes kávéházamban! A kinek zsebében nincs extra skatulya, az ne is számíton arra,

hogy az én rendes kávéházamban szivarra gyűjt-hasson. Mert ott az összes gyűjtőkat a haditervek markírozására fordítják. Csak Przemysl várát vagy hatvanszor fölépítették gyűjtőből. Hát még a vár-nak azt a részét, a hol tízezer orosz fölrobban-tottunk.

Ezenkívül az újságolvasó hiénák is tovako-ltözködésre kényszerítettek. Ezek legkorábban meg-jelennek a kávéházban, összeszedik a legnépszerűbb lapokat és mindenkit megharapnak, aki kérni meri tőlük. Ezeket megütné a guta mérgükben, ha egy érdekes hírt valaki előbb találna elolvasni, mint ők.

Nos tehát, nekem sikerült egy olyan kávéhá-zat találni, mely a háborús ragálytól mentes maradt. Itt a rendes viszonyok nem fordultak föl fenekes-tül. Itt is vannak társaságok és kompániák, de nem disputák céljából, hanem, mint a régi jó időkben, alsózás és sakkozás okából. Igaz, hogy többnyire öregebb, nyugdíjas emberek járnak ide, akik már rájöttek arra, hogy a világesemények abban az esetben is haladnak a maguk útján, ha ők nem ordítják tele egymás fülét a maguk bölcseségével. A kávé maga is fölismerte a régi állapot fenntartá-sának becsét, mert ilyen feliratú táblákat aggatott ki: *Csendet kérünk! Más is szeretne újságot olvasni! Az újságot elég átfutni, nem muszáj betéve meg-tanulni! A hangos beszéd kiszárítja a torkot!*

Nos, ebben a kávéházban kiszemeltem magam-nak egy csöndes szögletet, megmondtam a pinczé-reknek, hogy naponta délután ötkor ott meg fogok jelenni, elfogyasztok egy uzsonnakávét dupla hab-bal, minden pinczérnek adok tíz fillér borralalót, kérem ezeket és ezeket a lapokat Ha valaki meg-kérdi, hogy ki vagyok, mondják meg, hogy csak

annyit tudnak rólam, hogy süket vagyok. Ilyenformán szépen beástam magam az én kis zugomba, mint katonáink a harctéren s azt hittem, hogy minden ellenséges támadástól megmenekültem.

Tévedtem. Már az első nap észrevettem, hogy a szomszéd asztaltól egy alacsony emberke élénk szemlővedékeket küldöz felém. Úgylátszik, azon tűnődött magában, hogy köszönjön-e vagy sem. Hosszú szakálláról és arcának színéről rögtön láttam, hogy vegetáriánus. Ezenfelül tetőtől talpig jágerbe volt öltözködve s lábát furcsa alakú bocskorok fődtek. Később megtudtam, hogy saját találmányú cipőt visel, mely egy gombra zárul és nyílik.

A második nap, amint megjelentem, rögtön átült az asztalomhoz. Megmondta a nevét és hozzátette, hogy rajztanár. Azután így folytatta:

— Tudom, hogy ön ép oly kevésbé süket, mint én. Tehát ne féljen, nem fogok ordítani, azt is tudom, hogy ön a nyilvánosság embere, és mint ilyennek alkalma nyílik a nagyközönséghez szólni, kérem tehát, hallgassa meg figyelemmel, amit én mondani fogok és terjessze belátása szerint a közönség elé.

— Nagyon örvendek. Tehát miről van szó?

— Szeretném megnyugtatni a közönséget, mely folyton azon töpreng, hogy körülbelül mikor lesz vége a háborúnak? Nos, én egész pontosan meg tudom mondani, hogy a háborúnak 1915 február elsején véget kell érnie.

— Hogyan!

— Tudja ön, miből áll a puszkapor?

— Nagyon felületesen.

— Nos, tudja meg, hogy a puszkapor gyártá-

sához leginkább salétrom szükséges. Salétrom nélkül a puskaapor annyit ér, mint a szódabikarbóna, sőt annyit se, mert nem lehet bevenni, mint a szódabikarbónát, és tudja, hogy az európai hatalmak honnan kapják a szükséges salétromot?

— Ismétlem, hogy ismereteim e tekintetben nagyon hiányosak.

— Tudja meg tehát, hogy a salétromot egy délamerikai államból, Csileből kapjuk. És csakis onnan! Ha Csile azt mondja, *nincs salétrom*, ez annyi, mintha azt mondaná, hogy *nincs puskaapor*. Az európai államok természetesen óriás salétromkészlettel vannak ellátva, de ez a lövészerkészlet nagy pazarlása miatt csakhamar el fog fogyni, aminek az a következménye, hogy február elsejére az ágyúk megszűnnek dörögni és a pusokák ropogni. Ez pedig annyit jelent, hogy vége a háborúnak.

— De hátha Csile ad salétromot?

— Nem ad. Nem engedi az Egyesült-Államok. Marad a szurony és a puska, ezzel pedig nem lehet háborút folytatni.

A kis ember büszkén kiegyenesedett és diadalmal hangon kérdé:

— Nos, mit szól az én fényen ötletemhez! Megírja, úgy-e?

— Megírom, okvetetlenül megírom, de előbb engedjen meg néhány kérdést.

— Kérem, nagy örömmel rendelkezésére állok.

— Tudja-e, mikor gyártottak legelőször Európában puskaort?

— Nem tudom.

— A történelem följegyezte, hogy 1326-ban Franciaországban és 1346-ban Németországban már gyártották a lőport.

— Nos, mit akar ebből kisütni?

— Csak türelem. És mikor fedezték fel Amerikát?

A kis ember bizalmatlan pislogással nézett rám s aztán bizonytalan hangon így felelt:

— Ha jól emlékszem, 1492-ben.

— Úgy van. Mondja meg tehát nekem, hogy a németek és a francziák honnan vették a puska-porhoz szükséges salétromot százötven évvel korábban!

A rajztanár meredten nézett rám, mintha a guta ütötte volna meg, aztán elkezdte ütni a fejét és rekedten így szólt:

— Milyen számár vagyok, milyen számár vagyok! És nekem ez nem jutott eszembe! És milyen büszke voltam az ötletemre! Bocsánatot kérek.

És mint egy sebzett szárnyú madár, összehúzódva, csüggedten vánszorgott vissza asztalához.

A SÁNTA ÖRDÖG MEGJELENIK.

Tizenegyet ütött az óra, fáradtan tettem le a tollat, elég volt a munkából. Éppen lefeküdni készültem, mikor megzörgették azt az üveges ajtót, mely a kertre rúgó balkonra nyílt. Különös, eszembe se jutott, hogy ilyen időben és ezen az ajtón át sohse szoktak hozzám látogatók jönni. Habozás nélkül odaléptem az ajtóhoz és kinyitottam. Ajtóm küszöbén a szobám melege és a külső hideg összecsaptak, s e harc eredményeként hirtelen köd támadt szemem előtt. Ebből a ködből egy különös alak lépett ki, betette maga után az ajtót, azután nesztelen, de biczegő léptekkel végigment a szobán és a forró kályhának vetette hátát. Fekete ruhás, sovány alak volt, arcza sápadt és markáns, szeme ragyogó. Megjelenésének szokatlansága és külsejének rendkívülisége egy cseppet se hatott rám. A szívem nem szorult össze és egészen nyugodtan vártam a fejleményeket.

Az idegen, miután egy darabig melengette magát a kályhánál, ugyanazokkal a biczegő és hangtalan léptekkel íróasztalomhoz ment, s megnézte azt, amin egész este dolgoztam. Arcza gúnyos mosolyra derült.

— Ezért jöttem, — kezdé halk, ddamos hangon, miközben vékony kezeivel a szétszórt és teleírt

papírlapokat ütögette — hát ön is csak a szélesre taposott országutat járja? Hát Ön is csak az elcsé-
pelt sablonokat üvölti világgá! Minő együgyűség!
Minő óriási tévedés! Igen, uram, ezt az ön drámai
költeményét értem, melyen most dolgozik és mely-
nek azt adta címül, hogy *A Haragos Isten*. Hát
ön azt hiszi, és önök mindnyájan abban a hitben
vannak, hogy ez a világfölfordulás azért van, mert
az Isten haragszik az emberiségre! Nem igaz, nem
igaz! És mi, akik az igennel szemben a nemet, a
plusszal szemben a mínuszt képviseljük, teljes
erőnkől megindítottuk a propagandát, hogy ezt a
babonás hitet kiirtsuk.

Aha, most már tisztában vagyok a látogatóm-
mal, mert nagyon lármáz és úgy látszik, rám akar
ijeszteni.

— Pardon, hogy közbevágozok, de nekem, mint
a sablonok barátjának, okvetetlenül el kell monda-
nom ezt: tessék helyet foglalni, *kolléga úr* . . .

— Kolléga úr? — szólt a látogató megütődve
— ön, úgy látszik, nem tudja, kivel van dolga.

— Dehogy nem tudom, — feleltem nevetve és
egy karosszéket toltam alája, — épp azért kérem,
hogy ne kiabáljon, ne pózoljon, ne igyekezzék ben-
nem félelmet kelteni, mert nem fog céljt érni.

— Hogyan, ön ilyen hangon mer velem
beszélni, holott tudja . . .

— Igen, tudom, hogy ön a *Sánta Ördög*. Mire
való volna az úgynevezett irodalmi műveltség!

— Nos, igen, az vagyok, de hát akkor hogy
magyarázzam a kolléga úr kifejezést?

— Nagyon egyszerűen. Ön akármilyen titok-
szerűen jelenik meg itt nálam, akármilyen fönn-
hangon beszél velem, akárminő miszticizmusmal

igyekszik magát körülvenni, én nem ijedek meg, mert ha önre nézek, író társunknak, a derék Lesagenak becsületes, kissé gúnyos arczát látom. Szóval, uraságod egy irodalmi ördög, egy stilizált műsátán, akit mi az irodalomban mint *Sánta ördögöt* nagyra becsülünk. Önt nem a pokol méhe, hanem egy író társunk koponyája szülte, azért nem veszi tán rossz néven, ha egyszerűen kolléga úrnak szólítom. Oh, az igazi ördögökről megvan a magam véleménye, de hát Mefisztó, Luczifer és ön, kedves *Sánta ördög*, nem tartoznak ezek közé. Meg kell azonban jegyeznem, hogy ez a háromtagú sátánfamília az irodalomban igen tiszteletreméltó pozíciót foglal el. És önnek, kedves *Sánta ördög*, gratulálok azért, hogy ilyen híres alakok mellett is, mint Mefisztó és Luczifer, meg tudta tartani világirodalmi rangját.

Vendégem egy pillanatra kiesett ijedelmet gerjesztő, helyesebben ijedelmet gerjeszteni akaró modorából és szeretetreméltó mosollyal így felelt:

— Oh, kérem, az Lesage úrnak, az ön író társának érdeme, valamint Luczifer és Mefisztó jeleségeiért Madách és Göthe urak dicsérendők.

De hirtelen észretért, hogy ő a pokol fajzatja, arcza eltorzult és hangja rikácsolóvá lett:

— Eh, nem tűröm a kedélyes hangot, majd mindjárt látni fogja, hogy nem tréfa hozott ide. Hát édes barátom, csak dobja tűzbe ezt a drámai költeményét, mert teljesen hamis nyomokon jár... Különben nagy része megmaradhat, csak a kiindulási pontot kell megváltoztatni. Czímül pedig azt kell adni: *A Diadalmas ördög*. Mert tudjátok meg, együgyű emberek, hogy nem az emberiséget büntető haragos Isten dolgozik odakint a véres csatamező-

kön, hanem a diadalmas sátán, a felülkerekedett pokol. Hát nem látjátok, ti ostobák, hogy a küzdelem, mely egy örökkévalóság óta a Menny és Pokol közt folyt, a Pokol diadalával ért véget és most mi vagyunk az urak a világon. A föld már a miénk... nézzetek szét rajta és láthatjátok, hogy mindenütt a pokol találmányai működnek. Megszállottuk az emberszíveket is és tigrisekké alakítottuk át az embereket.. Ha aztán a földdel végeztünk, rohamra indulunk a menyország ellen és kiirtjuk, eltöröljük.

— Nem igaz, nem igaz, nem hiszem! — kiáltani teletorokkal.

— Nos, egy kis körút meg fogja győzni, hogy igazam van.

Itt látogatóm a tenyerébe tapsolt, mire balkonajtóm föl pattant és két elegáns inas ugrott be és puha, meleg hermelinbundákba burkolt bennünket. Ezalatt az erkélyre egy repülőgép ereszkedett le. Azaz, hogy autó volt, mert mint később láttam, az országúton is tudott szaladni. De tán mégis inkább bűvárhajónak lehetett nevezni, mert a tengeren és a tenger alatt is tudott járni. Egyszóval, ha nézem: autó, ha ráülök: bűvárhajó: ha elindítom: repülőgép. Mindenesetre ördögös masinéria.

Fölemelkedtünk, alattunk az alvó város, fölöttünk a csillagos ég. A *Sánta ördög* egy pápaszemet akasztott az orromra, és tekintetem egyszerre rettentő messzeségekbe nyomult előre. Az ördög hozám hajolt és folytonosan suttogott a fülembe . . .

— Nézz oda le, arra a sík mezőre, melyen egy széles lövőárok vonul keresztül. Ezer meg ezer holttestet látsz egymás mellett. Tudod, mi ölte meg ezeket? Az esti szellő, mely virágillatot hordott

tova, az esti szellő, mely tán alig volt erősebb, mint egy szerelmes pár sóhajtása. Igen, ennek az esti szellőnek a hullámain a gázbombák mérges lehellete rohanta meg ezeket az embereket és megfojtotta őket. Ki meri azt mondani, hogy ezt a muni-
 cziót nem mi liferáltuk?

. . . Hallod a tenger zúgását! Ez az Adria. Látod azt az óriás kivilágított hajót? Ez az *Elektra* kórházhajó. Ezer beteg van rajta orvosokkal és apáczákkal. Látod, hogy közeledik feléje az olasz bűvárhajó! Most az olasz hajó kilövi a torpedót, az *Elektra* fölrobban és elsüllyed. Hát ez nem a sátán munkája! Gyerünk tovább . . .

... Az északi tenger fölött vagyunk. Nézd, ott úszik a csónak, benne négy ember. Ezek egy elsüllyedt német bűvárhajó menekültjei. Közeledik egy angol gőzös, a menekültek intenek neki, hogy vegye föl őket. Az angol hajó a csónaknak fordítja orrát és könyörtelenül nekiront és elgázolja. Pokoli ötlet! Megálljunk egy pillanatra! Az ott Karlsruhe, békés város, se erődje, se municziógyárai nincsenek . . . amott jön már a francia repülőgép, talán maga Belzebug ül benne. Hallod a ledobott bombák robbanását? Százharmincz gyereket pusztított el. Ez a mi munkánk!

... De most jól kinyisd a szemedet. Amerikában vagyunk. Oda nézz, magad előtt látod a Herkules-municziógyár részvénytársaságának a közgyűlését. Ez Amerikának legnagyobb municziószállító vállalata. Most éppen mister Smith beszél, a főrészvényes, egy jámbor életéről és jótékony-ságáról híres férfiú. Minden közgyűlésen tiltakozik a municziógyártás és szállítás ellen és a vén képmutató teszi ezt abban a biztos tudatban, hogy a többiek

leszavazzák. Az idej tltakozását éppen most végezi. Nézd csak, hogy a kegyes ember hogy forgatja a szemét. No most a főtítkár felel neki. Figyelj csak, ez nagyon érdekes.

— Méltányoljuk mister Smith aggodalmait és értjük, hogy az ő jámbor lelke fölkel a muni-cziószállítás ellen. De végre sikerült kitalálnunk, hogy mivel csillapítsuk le az ő háborgását. A dolog nagyon egyszerűen oldja meg a kérdést. Részvé-nyeink tizenöt százaléka mister Smith kezében van. Ennek megfelelően úgy intézkedtünk, hogy az Európába szállított lövészernek tizenöt százaléka ne robbanjon föl. Vagyis az a municzió, a melyet mister Smith pénzén gyártunk, egyáltalán nem tesz kárt az emberiségben. (Általános élénk helyeslés, mister Smith könnyeit töröli és a főtítkár kezeit szorongatja.)

... Hát látott a világ ennél pokolibb képmuta-tást? Folytassuk a próbát?

Elbágyadva döltem hátra, és csak a fejemmel intettem, hogy ne. A *Sánta Ördög* kegyetlen kár-örömmel nézett rám . . .

Belső zsebembe nyúltam a zsebkendőmért, hogy izzadt homlokom letörüljem. És ekkor kezembe került a nyakamba akasztott médaillon, melyben a jó anyámtól kapott régi szép Krisztusfőt viseltem.

— Édes Idvezítóm, — suttogám — segíts rajtam és vezess!

A bozontos soffőr és a két inas ekkor előre szegzett fejjel kibukott a kocsiból, nem láttam őket sehol. A *Sánta Ördög* dühödten morogva egy ugrás-sal kint termett, de valami külső szíjban megka-paszkodva ott lógott a kocsin. Arczát felváltva a harag és a félelem torzította el. A járómű kor-

mányzókereken két átlátszó fehér kéz nyugodott. Legalább én csak két kezet láttam. És egyszerre megszűnt szívemnek szorongása, minden rossz érzést mintha kifűjtak volna belőle. A masinéria, melyen ültünk, harmonikus bugással repült tova.

. . . Orosz földön állunk. Nagy sár, itt-ott hófoltok, hideg szél. Egy megsebesült magyar katona bandukol az esti homályban, keresve valami kötőhelyet. Gyakran leül pihenni, mert már nagyon fáradt. Egyszerre megszólal egy hang:

— Bajtársak, ne hagyjatok elpusztulni!

A sebesült odabaktat, egy orosz katona fekszik ott nagy vértócsában. Mikor meglátja a közeledőt, feléje tartja a kezét és nyöszörög: *Ne hagyj el, megfagyok, megesznek a farkasok!* A baka odatérdel melléje, megitatja pálinkával, megkeresi és bekötözi sebéjét. Aztán fölkelnek és egymást támogatva bandukolnak tovább. Kétszáz lépés után az orosz összerogy és jajgat: *Nem bírok, nem bírok!* A magyar baka nagy kínnal a hátára veszi és baktat tovább. Gödörbe esnek, kimásznak, nem csüggednek, tovább haladnak. Végre egy őrjáráttal találkoznak és az megmenti őket.

— Dicsőség az Úrnak! — kiáltám és a két fehér, puha, meleg, majdnem átlátszó kézre borultam, mely a kormánykereket tartotta és megcsókoltam, — hahó, *Sánta ördög*, hol vagy?

A kocsi alól kínos, szánalmas nyögés hallatszott.

— Hahó, *Sánta ördög*, hazudtál. A szíveket még nem foglaltátok el és ez az a kis pont, a honnan az Isten és angyalai ki fogják vetni sarkaiból az Ördögök uralmát. Eleget láttam, gyerünk haza!

Pár pillanat múlva nagy zökkenéssel már a

balkonomon állt meg a kocsi. Elégedetten tértem vissza jó meleg szobámba, ahová nagy bámulatomra bekullogott utánam az alaposan lefőzött *Sánta ördög* barátom is. Most úgy festett a szegény, mint egy faczér pinczér, aki vasárnap mint kisegítő volt alkalmazva és hajnali szürkületben györönten, elégedetlenül, fáradtan baktat hazafelé.

— Mit akar? — szóltam, talán kissé dölyfösen.

— Bocsásson meg, kolléga úr (aha, most már nincs kifogása ellene!), de a pokolban igen nagy a szénhiány, sokat fázunk és én szeretném az éjszakát az ön meleg kályhája mellett tölteni.

Ez történt velem karácsony éjszakáján.

AZ EMBERIRTÓK SZIGETE.

A pokolnak egy ismeretlen részlete, melyet legutóbb az akvilejai városi múzeum kéziratgyűjteményében fedeztem volna fel, ha Dante egyáltalán megírta volna.

Színhely: egy kis sziget az óceán közepén, amely tökéletes mása Szent Ilona szigetének. A sziget földje tele van halottakkal és szakadatlanul jajgató és nyöszörgő sebesültekkel. Ezek mind katonák, még pedig valamennyi európai nemzetnek a katonái. Legtöbb köztük a francia. Minden tele van velük: síkság, hegyoldalak, erdők, szakadékok. Itt ott temetők láthatók, tele katonasírokkal. A föld nem látszik a testektől és a kiontott vértől, a fák ki vannak száradva, vagy szénné vannak égve. Házak, templomok, falvak szétlőve, romba dőlve, tele czipil holttestekkel.

Az égen tüzes felhők robognak végig, mintha égő városok lángját és füstjét kergetné szakadatlanul a szél. Néha hirtelen fekete felhő gomolyog föl az égre, a felhőből millió ökölboszoruló kéz nyúlik a sziget felé, a sötét kárpit mögött rettentő kiáltások csendülnek meg: az özvegyek és árvák átkai.

A szigeten egy alacsony, szürke katonakabátos, kissé elhízott, duzzadt sárga arcú, vérrel be-

futott szemű ember megy végig sebes lépésekkel: Napoleon. Amint halad, véres gyalogút nyílik előtte, mely mögötte rögtön bezárul. A császár mögött, kimért távolságban, egy fantom lebeg. Hudson Lowe komor árnyalakja. Szent Ilona egyetlen kormányzójaé, akit Napoleon gyűlölt. Brutális szájából kiállanak hatalmas fogai, melyeket koronként megcsattogtat. Szinte úgy tetszik, hogy a császár előle fut, ő meg üldözi, minden pillanatban készül rávetni magát.

A császár arczán a végső kétségbeesés és elcsüggedés kifejezése ül. Ez a kifejezés Waterloonál húzódott arczára akkor, amikor kiderült, hogy nem a francia segítség érkezett meg, hanem a szemhatáron e helyett a poroszok szuronyai villognak. És akkor fagyott végképp az arczára, mikor az ellenség dühös rohamai a francia gárda utolsó foszlányait vérbe tiporták és amikor oly nagy világtörténelmi pillanatok uralkodtak és annyira rendkívüli volt a helyzet, hogy Cambronne egy durva szóval, melyért máskor minden tisztességes társaságból kidobják, örökre halhatatlanná tette magát.

Ez a kifejezés csak akkor változik egy kissé, mikor a császár lassan hátrafordítja fejét, meggyőződni arról hogy az utált Hudson Lowe fantomja még mindig követi-e! Ilyenkor arczára egy pillanatra kiül a gyűlölet, szemében megvillan a korzikai láng, azután a gyűlölet helyét a rémület kifejezése foglalja el, visszafordítja fejét és rohan tovább, most már a Waterlooi dermedtséggel vonásain.

Kifárad. Aszmatikus lihegéssel megáll és körülnéz, de nincs hova leülni, hacsak holttestre nem. Kimerülten baktat tovább. Útja egy szétdúlt major mellett viszi el, odalép a kúthoz, mert szom-

juhozik. Undorodva taszítja el a vödröt, mert vér van benne. Meggörnyedten halad tovább. Arcza az eddiginél is sárgább, lépései roskadozók. A tengerpartra ér. Ha már nem ihatik, legalább megfürdik, hogy pórusain át szívhasson be egy kis vizet. Kezét a vízbe mártja, hogy arczát meghűsítse. Borzadva hátrál: vér, vér, ez is vér és a tenger végtelensége felől holttestek úsznak feléje. Apokaliptikus szörnyetegek merülnek fel a tenger mélységéből és a forró vért az éjig fűjják. Fut a császár, hogy a piros véreső rá ne hulljon. Fut a császár egy ép tetőt keresve, nyomában a komor fantom, kinek csak a fogai csattognak. Változik az ég, változik a föld. Az égre orosz viharfelhők nyomulnak és elkezdik on-tani a havat. A fehér gyászlepel félig már eltakarja a halottakat.

— Oh be fázom — nyöszörög a császár és egész testében megborzad.

És mögötte mély, dörgő hangon megszólal a fantom:

— Ráösmersz! Ez az oroszországi hó, ez a berezinai szél. És te nem fázol jobban, mint azok a katonáid, akiket a Berezina jeges vizébe kergettél, hogy hidat verjenek.

A császár tántorogva fut tovább egy fehér erdő felé, melynek fáira rádermedt a zúzmarra. Az erdő szélén egy kápolnát lát, oda irányítja lépteit. Imádkozni akar. A kápolna csonka tornya füstölög, belseje csupa rom, teteje nincsen. A császár bemegy, a törmelék közt bukdácsol, négykézláb mászik, keres egy oltárt, egy Mária-szobrot, egy feszületet, hogy eléjük térdelhessen.

— Ha... ha... ha... — kaczag a roskadt ajtófélfának támaszkodó fantom — egykor a világ ura

voltál és most nem találsz annyi helyet, ahová térdedet elhelyezd. Imádkozni akarsz? Azon a napon juttott volna eszedbe az Isten, mikor a fejedre tetted a császári koronát és mikor szemednek egy rándulásától minden népek reszkettek. Ezen a napon a te tiszteletedre zúgtak Európa összes fővárosainak harangjai, most pedig bármilyen sóvárogva is lesed, egyetlen harang se csendül meg(mely jelentené, hogy Isten meghallgat és szóba akar veled állni...

A császár egy szétlőtt feszület elé borul, a fantom folytatja:

— Hogy mersz az emberré lett Isten elé térdelni te, aki istenné lett embernek hitted magad... és hogy mersz ez elé a feszület elé térdelni, hisz nem láthat és nem hallhat meg, mert nincs feje, elhordta egy ágyúgolyód.

A császár rémülten néz körül és egy Mária-kép felé fordul, feléje emelve összetett két kezét. A fantom folytatja:

— A Szűz Anya se könnyörülhet meg rajtad, hát nem látod, hogy épp a szívért ütötte keresztül egy francia golyó? Csak űr tátong ott, ahol a szerető szívnek kellene dobognia... Tovább, tovább, mindent szétromboltál és nincs mibe kapaszkodnod!

A császár kirohant a kápolnából és futott tovább a vértől gőzölgő gyalogúton, nyomában üldözőjével. Egyszerre csak megállt, a hörgés és sikoltozás zaján keresztül mintha gyöngé harangkongást hallott volna. Megindult és futott az édes hang felé. Igen, valahol harangoznak és ez neki szól. Az égről a felhők eltisztultak, a bús szürkület oszladozott. Futott tovább. A hó elmaradt, már holttesteiket se látott maga előtt. Egy kis erdő felé közeledett, melynek fái tavaszi díszben pompáztak. Meg-

állt és félénken visszanezett, mert nem hallotta a kísé-
 sítő rém fogcsattogtatását. A fantom ott állott a hó-
 mezők határán és üres szemgödreit feléje meresz-
 tette ... A császár már nem fázott, nem remegett.
 Jótékony melegség futott át tagjain, kéjjel szívta
 a friss erdő illatát, lépései már nem voltak nehezek
 és tétovázók, oly könnyen lebegett, mint a szélről so-
 dort pehely. Egy virágzó mandulafa ágai közt egy
 láthatatlan fülemile csattogni kezdett. Könyörülő
 Isten, micsoda égi hang! Buja rétek tűntek föl
 jobbra-balra, tele illatos virággal. Föltekintett a ma-
 gasba: napsugaraktól beragyogott kék ég borult fö-
 léje és ekkor az elgyötört pára lerogyott a buja füre
 és kéjjel kinyújtózta fáradt testét. Hirtelen föl-
 emelte fejét: az erdőből valami ismerős zúgás hallat-
 szott ide. Ez a patak moraja. Lassú léptekkel oda-
 ment, egy darabig tünődött, habozott, aztán lassan
 lehajolt és ajkát a vízhez érintette. Víz, víz és nem
 vér! Ujjongott és eloltotta pokoli szomját.

És ekkor roppant csend állott be. A patak meg-
 szűnt morajlani. A szél elállt és az erdő nem zúgott
 többé. A falevelek is hirtelen mozdulatlanokká let-
 tek. A madárdal és a harangzúgás elhallgatott és az
 ünnepi csöndben megszólalt egy ezüstcsengésű
 hang:

— Halhatatlan lelke egy bűnös embernek, ide
 figyelj! Az emberiségnek örökké vajúdó méhe meg-
 szülte számodra az enyhítő körülményeket. Bűneid-
 nek büntetése véget ért és egy más csillagzatban fo-
 god folytatni halhatatlanságodat. Helyet adsz a na-
 gyobb bűnösöknek, a nagyobb emberirtóknak. Tán-
 torgó léptekkel közeledik már a nyájias brit király,
 aki ajkán mézet, szívében pedig mérget hordozott.
 Aki elvetette a gonoszság sárkányfogait, melyek ter-

mésbe szökkentek és rettentő véres aratást adnak. Jön már az utódod, aki irigységének, önzésének és gyűlöletének föláldozta a lelkes emberek millióit. És mellette készítjük a helyet még másoknak is, akik mellett te bűnbocsánatot nyertél. Jönnek majd a véres trónjukról letaszított és az álnok, esküszegő királyok. A csalfa, hazug, hitszegő és orgyilkosokkal dolgozó miniszterek, akik csak a gonoszságban voltak nagyok, ellenben a földi erényeknek teljesen híjjával voltak. Ami benned rossz volt, azt ők elhomályosították, de ami benned jó volt, az bennük teljesen hiányzik. Ami benned rossz volt, azért megbűnhődöttél, most mérlegre tétetnek erényeid. Az Úr szólott általam.

... A patak újra csörtetett tovább. Az erdő halkán zúgott és a fák nyájasan bölintgattak. Virágillat szállt a magasba és láthatatlan madarak torokdaloknak eredt. A távolban megkondultak a harangok és a császár emelt fővel, dübörgő léptekkel megindult arra, a merre az Úr ércszava Szólította . . .

ÚJ ANGYALFEJEK.

Édes Istenem, a magam és a velem szenvedők nevében megköszönöm azt a pár meleg és fényes sugarat, mellyel igyekeztél beragyogni az ideai szent karácsony ünnepén a lelkünket megdermesztő sötét ködöt.

Hogy is volt csak, szedjük sorrendbe a dolgokat.

Tavaly karácsonykor a tragédia határainkon dübörgött, a vérhullámok a Kárpátok bérceit verdesték, s Ázsia hordái szilaj szekerczecsapásokkal hasogatták érczkapuinkat. Minden szilárdnak látszó pontba belekapaszzkodtunk, mindennel föl-páncéloztuk magunkat az ellenállásra és mégis minden reggel remegve ébredtünk, hogy a kelő nap sugarai nem a csár lobogóját fogják-e köszönteni a Tátra ormán! És e lelkiállapot gyötrelmeit fokozta az, hogy akkor már roppant sok családnak meg volt a maga gyásza, s folyton új meg új sebek keletkeztek. Akkor már tudtuk, hogy ezek és ezek sohasem fognak többé visszatérni. Tudtuk, hogy ezeket meg ezeket a volhiniai hómezőkön hurczolják szibériai fogság felé. Ösmertük a szerb hadifoglyok rémületes sorsát és mi öregek ilyen körülmények közt kezdtük gyújtogatni a karácsonyest szelíd örömeinek apró lángjait. És ezek a máskor oly kedves lán-

gok is most csak az üres helyeket világították be. Körülnéztünk, keresve az angyalkákat, az első háborús esztendőben született gyermekeket. És láttunk itt-ott egy ijedt képű fiatal anyát, aki félve rejti el keblére csfe^emőjét, nehogy odakint a téli világban dühöngő végzet észrevegye létezését és azt is magával ragadja. A kis ártatlanok kifejezéstelen szemmel tekintenek a fényességbe. Nem értenek ők ebből a világból semmit (ha tudnák, hogy mi se!); egy kicsit kapkodnak, egy kicsit hunyorgatnak, azután eltorzul az arcuk és elbömbölik magukat. Csak sírni tudnak, csak a szenvedést tudják jelezni. (Mégis csak kell, hogy valami értelmi összefüggésben legyenek ezzel a földdel.)

Hát ez, kedves felebarátaim, már mint az 1914-ik évi, nagyon szomorú karácsony volt.

Következett a második háborús karácsony. Lihegve állottunk meg és megelégedetten tekintettünk körül, kitörülve szemünkből a vért és a verejtéket. A leverte fenevadak bömbölve futottak vissza vaczkaikba. A vész messze vonult határainkról. Férfiak, jól verekedtetek, asszonyok, jól imádkoztatok. És mi mégis szorongó szívvel vártuk a szent este csöndes örömeit. Oh, de rettenetes, mikor az ember rájön, hogy a karácsonyfa túlevelei mennyire tudnak szúrni! De hát a gyerekeket nem szabad megrövidíteni és alvajárók módjára hozzáfogtunk az előkészületekhez ...

Karácsony-est. A nagy szalon kellő közepén áll az óriás karácsonyfa, megrakva mindenféle széppel és jóval. A fa alatt szépen kirakva a gyerekeknek szóló ajándék. A gyerekek és a rokonság a lakás legtávolabbi részében várják az ünnepies bevonulást. A családfők pedig a fán az utolsó díszítéseket

végzik. Délután öt órakor meggyújtjuk a karácsonyfa viaszgyertyáit, minden más tüzet eloltunk. A karácsonyfát rejtő szobában nem marad más, csak a nagyapa, aki előveszi az ezüstharangot, megkondítja egyszer, megkondítja kétszer és megkondítja háromszor. Ez jelzi a gyerekeknek, hogy a Jézuska megérkezett. Félreteszem az ezüstharangot és búsan lehajtom a fejemet.

És íme, halkan megnyílnak köröskörül a nagy fehér ajtók s valami halk zörejjel, mintha galambszárnyak suhogása volna, bevonulnak az anyagok ... Kerekre nyílt szemmel, ragyogó tekintettel, elkáprázva bámulnak bele a csodás világba... Hát itt vagytok ti édes teremtések, akiket tavaly még észre se vettünk, az egyik ajtón betopog a Magduska és a Viktorka, a másikon az Istvánka, Balázs, Lenczike, Vera, Zolika.. Oh, itt vagytok mind, édeseim, hogy az üres helyeket elfoglaljátok... Oh, hogy melegszik a szívem, mikor végig nézek rajtuk, oh, mennyire kívánom minden magyarnak ezt a gyönyörűséget. íme, a háborús esztendő vérmezőin termett ifjú virágok, azok a tehetetlen kis lények, akiket tavaly még észre se vettünk, de most, íme, betörnek közénk, kiabálnak, hemperegnek, csengő kaczagásuk betölti a levegőt s én úgy érzem, hogy harsány jó kedvük megdagad, kiárad, ledönti a falakat és végighömpölyög az országon.

És én lopva, félve körülnézek és vizsgálom az arcokat és könnyet látok a fiatal anyák szemében, de a könny mosolygó arcokon pereg végig. Vissza odvaitokba pokolbéli démonok, kiknek fejét aczélos sarkunk alatt tartjuk, az élet árját meg nem állítjátok, tavaszunkat el nem pusztítjátok és a szép virágos tavaszra a bő nyárnak és gazdag aratásnak

kell következnie... íme, megjelent köztünk a legújabb generáció, ezek az ártatlan teremtések, akikért küzdünk, akikért meghalunk abban a szent hitben hogy harczunkkal és halálunkkal egy szebb és boldogabb hazát biztosítottunk a számokra.

Mindenható Isten, térdenállva megköszönöm neked, hogy a tél zord, havas világában édes meleg reménnyel töltötted el a mi öreg szívünket!

TARTALOM.

	Oldal
A kőszívű anya	1
Tanulmányfő.....	11
Éjjel.....	17
Mocsárlakók.....	26
Csajenkó hite.....	34
A rokitnói fülemüle	41
Krisztus elbujdosott	46
Egy éj emléke.....	53
Csorna István háborúja.....	59
Jóna András:	
I. Jóna András betegsége.....	86
II. Jóna András ötlete.....	92
Rudi cigány.....	98
A két szakács	107
A legenda vége	111
Krisztus virágai	117
Háború és béke.....	123
Markov megjött.....	129
Asszony a lövészárokban.....	134
Fekete könyv:	
I. A spion.....	143
II. Az éjjeli támadás.....	149
Morituri.....	159
Hajtóvadászat a tengeren.....	164
«U9».....	170
A Hét Ravatal.....	176
Dominik három boldog napja.....	182
Zsim és Tom.....	190
A specialista	197
A Sánta Ördög megjelenik	204
Az emberirtók szigete.....	212
Új angyalfejek.....	218